

Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Iz vsebine:

FRANCE MIHALOVČAN
PRESEKATI KROG
NEDOSLEDNOSTI
O slovenskem gospodarstvu

IVAN FRANKO-IZTOK
OBDOBJE LJUDSKIH VOJN
Ob 30-letnici vstaje in sprejetju prvega slovenskega zakona o splošnem ljudskem odporu

ACO PASTERNAK
DR. HENRY KISSINGER
Portret tedna

JANEZ STANIC
NATRAPAN KOLEDAR STIKOV
Romunski, azijske in druge poti

BOZIDAR PAHOR
HEATH OBRAČA, WILSON ...
Velika Britanija in EGS

BOGDAN POGACNIK
CENZURNE SKARJE
V REMONTU
Pariško pismo

JANEZ MIKUŽ
BLISČ BENEŠKIH HRAMOV
Kaj razstavlja sosejce

DUSAN ZELJEZNOV
SKICA ZA A-BOMBO
JE LE OBSTAJALA
Pričevanja

Letina, ki je JUS ne pozna

Čez pet milijonov ton pšenice

Zadnji konec tedna je tako nanosilo, da sem obiskal nekaj kmetijskih območij v Vojvodini, kjer se je letošnja rekordna žetev pšenice ravno končala. V Sremu sem med potjo opazil le tu in tam kako njivo z nepočetim rumenim klasjem. Veliki kombajni, ki so delali skoraj noč in dan, so bili pšenico poželi, tako da je zdaj že spravljen v silosih in kaščah. Tako je skoraj po vseh poljih okrog Sremske Mitrovice, Rume, Sida, poljih, ki pripadajo družbenemu sektorju — samostojnim organizacijam združenega dela kmetijskih kombinatov Sirmijum, Agroruma, Napredak, Indija ...

Letina je v Sremu in malone v vseh drugih območjih Vojvodine presenetila celo največje optimiste. V omenjenih sremskih kombinatih so pridelali povprečno več kot pol vagona kakovostne pšenice na hektar. Kvaliteta pridelka je prekosila vsa pričakovanja in hkrati demantirala jugoslovanske standarde: hektolitrska teža pridelka dosega 86 in celo 90, naš slavni JUS pa ne pozna in ne prizna kakovosti, ki bi bila boljša od oznake 80!

»Tako bogata letina ni samo 'dar neba' in ugodnih vremenskih razmer, so mi rekli v kmetijskem kombinatu Sirmijum v Sremski Mitrovici. »To je rezultat nekaterih izkušenj pri delu, višje stopnje upora agrotehničnih ukrepov in ugodnega dejstva, da se umetna gnojila in druge za kmetijstvo potrebne stvari lanske jesen, med žetvijo pšenice, še niso podražile tako kot zdaj. Pomembno vlogo pa ima seveda tudi vreme. In ravno temu se moramo letos — toda samo letos (poudarjajo v kombinatu) — zahvaliti, da bodo dohodki kmetijskih proizvajalcev in akumulacija precej večji.«

Najboljša je vsakelej novica — s kakršno se doslej ne v Vojvodini ne drugje niso mogli pohvaliti, da je povprečen pridelavek na hektar 2000 hektarjev nivo dobrega pol vagona na hektar. Ravno to se je zgodilo letos, in sicer ne samo na njivah, ki so v družbeni lasti, temveč tudi na njivah zasebnih kmetovalcev, ki so letos v nasprotju s prejšnjimi leti želi pretežno s kombajni.

Predvidevanja o uvozu bomo korenito popravili

Zdaj ni več nobenih dvomov in tudi ne nobenih pridržkov — letina pomeni rekord nad rekord: dobili bomo čez pet milijonov ton pšenice, in to bolj kakovostne kot kadarkoli doslej. Takšna je najnovejša napoved zveznega zavoda za statistiko.

Ob koncu žetve — končala se je v glavnem ne samo v Vojvodini, temveč tudi drugod, je bilo v državi lepo vreme, zato se je razširil strah, da bi kak nepredviden dogodek lahko spodbudil letošnji rekord. Lani smo v vsej državi pridelali 3.790.000 ton pšenice, po letošnjem pridelku — 5 milijonov ton — pa bomo lahko nekatera predvidevanja o uvozu pšenice korenito popravili. Rekordna žetev bo prispevala vsaj k stabilizaciji nekaterih vlogovih kamnov našega gospodarstva, če se seveda ne bo zgodil kak čudež in bomo naslednjo žetev začeli v znamenju ključnih novih omejitev. Če vzamemo svinčnik v roke, vidimo, da smo letos torej pridelali za 36 odstotkov več pšenice kot lani.

Omenjenih 5 milijonov ton pšenice smo našli na 1.928.000 hektarjih (od tega v družbenem sektorju 1.800.000 ton na 487.000 hektarjih, drugo pa na posestvih zasebnih kmetovalcev). Letošnji delež odpade na Vojvodino — dobrih 1.540.000 ton sledi Srbiji (1.430.000), Hrvaški (nekaj več kot milijon ton), BiH (381.000), Makedoniji (290 tisoč), Kosovu (240.000), Sloveniji (152.000) in Črna gora (14.000 ton).

Cene in stabilnost

Tej rekordni žetvi kakor tudi odličnim možnostim za rekordni pridelavek koruze (počakajmo še, da bomo videli, kakšno bo vreme) ter ugodnim napovedim za izreden pridelavek sladkorne pese in oljarske so bomo imeli zahvaliti, da Jugoslavija naslednje leto ne bo prisiljena dajati zelenih dolžarjev na zelena polja — za uvoz hrane. Sedaj, tudi po najnovejšem junjskem sklepu o po-

(sporazum Cvetković-Maček, pristop k trojnemu paktu in drugo) zelo nevarno. To je bilo jasno. In lahko smo pripravljali akcije. Nismo ostali osamljeni, okrog nas so se zbirale vse večje množice, tako v Zagrebu kot na podeželju. To nam je omogočilo, da nismo ostali izolirani tudi pozneje, prve dni po izbruhu vojne.

„Izdaja vodilnih plasti je bila neizogibna“

V neki svoji prejšnji oceni ste nastopili proti tezi, da je bilo krize in propada stare Jugoslavije krivo izključno nerešeno nacionalno vprašanje. Takrat ste postavili tezo, da je bilo to negiranje delavskega razreda in njegovega boja v tistem času. Zanimivo bi bilo, ko bi nam to misel natančneje razložili, ker jo spravljam v zvezi z današnjimi poskusi devalvacije revolucije in negiranja vloge KP in delavskega razreda v naši revoluciji.

DR. BAKARIĆ: Da, tako približno sem rekel, in sicer zato, ker so nekateri hrupno dokazovali, da je poglavitni vzrok za razpad in propad stare Jugoslavije nerešeno nacionalno vprašanje.

Hitlerju in reakcionarnim gibanjem v Evropi so šle na roko razne stvari. Proti temu, da bi se Hitlerju postavili po robu, so bili tako generalni štab kot vrhovi srbske, hrvaške in drugih buržoazij. Večji del srbske buržoazije se s Hitlerjem ni želel kompromitirati in je to prepustil Cvetkoviću.

Žetev

Pogovor o naši revoluciji

Pred težko bitko

Dr. Vladimir Bakarić: „Amandmaji so bili sprejeti plebiscitarno, ko pa jih bomo začeli izvajati, bo to prava dirka“

Dr. Vladimir Bakarić, član izvršnega biroja predsedstva ZKJ in predsednik republiškega odbora za proslavo jubilejne 30-letnice vstaje hrvaškega ljudstva, je pred kratkim sprejel Božidarja Novaka, direktorja Vjesnika, Krešimira Džeba, glavnega urednika Vjesnika u srijedu in Milana Beslača, pomočnika direktorja Vjesnika in glavnega urednika jubilejne številke časopisa 27. srpanj (27. julij) ter se z njimi dalj časa pogovarjal o naši revoluciji in nekaterih najpomembnejših sestavinah njenega nepretrganega razvoja. Pogovor povzemamo po Vjesniku u srijedu. Objavljamo ga v nekoliko skrajšani obliki.

Cel sklop vprašanj, ne pa samo mednacionalni odnosi

O verokih raspada stare Jugoslavije je bilo slišati — in je še slišati — najrazličnejše domneve, vse do nesmiselnosti teze, da je za njen razpad krivo ta ali oni narod. Maršalka izmed teh tez si sploh ne zasluži pozornosti, kaj šele polemike. Želeli pa bi slišati, kakšno je vaše mnenje o poskusu, da bi krivdo za razpad stare Jugoslavije prevrnili na ljudski delavski razred.

Gibanje in množice

DR. BAKARIĆ: Pred leti, kmalu po naši osvoboditvi sem izjavil, da smo politično zmago izbojevali že pred vojno. Lahko rečem, da sem to izjavil precej pozno. Moje prve ocene niso bile ravno takšne. Ko smo se leta 1945 pripravljali na volitve, sem si mislil, da sta Maček in njegova struja dobi močnejša, kot sta bila v resnici.

Pomejše sem med branjem predvojne tiska in proučevanjem številnih aktov ugotovil, da je bila v političnem življenju Hrvaške navzoča naša, ne pa Mačkova parola. Res je, množice takrat še nismo zbrali okrog sebe, toda tisto, kar se je dogajalo v glavah teh množic, je govorilo za nas. Mogoče ni bilo povsem čisto in jasno v svoji konkretni obliki — boju proti fašizmu — bilo je pa jasno, da je tisto, kar se je ponudilo kot nekakšna konkretna rešitev

ču in Mačku. Dogajalo pa se je še marsikaj drugega, kar je Jugoslavijo pripeljalo v razredni in nacionalni spopad. Izdaja vodilnih plasti je bila neizogibna. Tudi ko ne bi bilo vojne, bi v državi verjetno nastal proces, ki bi zelo hitro pripeljal do srčitih razrednih spopadov; in teh spopadov bi vstalo vprašanje — ne morda revolucije, temveč ustanovitve delavsko-kmečke vlade. Nas pa bi razgnali.

Slo je torej za cel sklop vprašanj, ne pa samo za vprašanja o mednacionalnih odnosih. Nerešeno nacionalno vprašanje se je samo močnejše in glasneje poudarjalo kot druga vprašanja. Bilo pa je v resnici samo sestavina splošnega sklopa in nikakor ni stalo samo zase. Razumljivo je, da je bilo nacionalno vprašanje za Hrvaško takrat zelo pomembno. Tu je bilo nacionalno gibanje zelo močno.

Napaka v odnosu do politične emigracije

Danes je v Jugoslaviji v političnem podzemlju navzoča teza o ustaštvu Hrvaške ali hrvaškega naroda. S to tezo se danes del svetovnega tiska na veliko ukvarja, kar se je zlasti pokazalo med pisanjem o atentatu na veleposlanika Rolovića.

Zakaj je po vašem mnenju ravno ta teza očitela tako na notranjem kot na mednarodnem področju?

DR. BAKARIĆ: Kar sem rekel takrat, bi rekel tudi danes. Kakor vidite, sem se v svoji izjavi oprl na stanje v partiji. Ustanovitve NDH po prejšnjih zgriženih mednacionalnih spopadih je bilo manever, ki je lahko marmarko omajal. Toda partija, delavski razred in vsi tisti, ki so bili z njima povezani, so ostali absolutno trdni.

Ko govorim o tem, kar imamo danes, je treba reči, da je v svetu bilo znano, da smo imeli NDH. Poleg tega je iz NDH pobegnilo v tujino veliko ljudi, in ti so znanj spomin na obstoj NDH obnavljali.

Med vojno je na Zahodu nekaj časa obstajala teza, da je partizanska vojna hrvaška, ne pa srbska, in se tako ločila od teze, ki so jo širili po Hrvaški. Ta teza se na Zahodu ni širila iz želje po iskanju resnice,

DR. VLADIMIR BAKARIĆ

temveč zato, ker so s tem branili Draža Mihajlovića in njegove domnevne pozicije pri Srbih.

Gre pa še za sedanje rahlo obujanje nacionalizma pri nas. Stvar je preprosta: kakor hitro začne kdo brskati po netrževnih čustvih, se rodi nacionalizem.

Pogovarjati bi se morali tudi o tem, kakšen odnos imamo do ljudi, ki odhajajo v tujino. Razumljivo je, da se ti ljudje večinoma dobro dr držijo, toda nekaj se jih kljub temu pridružuje ostankom emigracije, ki smo jo imeli. Ta emigracija je doživljala poraze, in sicer hude poraze. Vse kar počenjajo zdaj, počenjajo pravzaprav zato, da bi se znova postavili na noge. Poglavitni cilj sedanje teorije je oživiti to poraženo emigracijo.

V vprašanju ste omenili naše podzemlje in njegovo tezo o ustaštvu Hrvaške. Tu gre za dve stvari. Prvič je jasno, da politično podzemlje zastopa to tezo. To je pravzaprav njegov odnos in njegov odpor zoper težnjo ZK v celoti, da bi razvijala revolucijo v naši državi. Drugo pa je, da raste nacionalizem v nas. Ko se to dogaja, narasča nezaupevanje v državi nasplohi, a tudi do nas. Že dolgo nismo imeli opraviti s takim nezaupevanjem, kot ga čutimo danes, tega pa so krive ravno take stvari.

KPJ od leta 1937

Naj se znova vrnemo v predvojno obdobje. Ali je mogoče reči — ne glede na to, da se v odnosih s kominternom ni nič bistveno spremenilo — da je KPJ z letom 1937 postala moderna, samostojna in samoiniciativna partija delavskega razreda Jugoslavije?

DR. BAKARIĆ: Lastna ocena, na podlagi te ocene pa tudi lastne naloge v tistem času, so pomenile prvi razloček med nami in uradno smerjo kominterne, a tudi razloček, zaradi katerega se, kot sem že rekel, nismo zapletli v nikakršen spor.

Druge partije v Evropi so to oceno načelno sprejele in so začele — res je, da šele po napadu na Sovjetsko zvezo — organizirati partizansko gibanje. Toda, kakor je znano, se jim to v glavnem ni posrečilo. Zakaj ne? Predvsem zato, ker niso šli skozi takšno predhodno obdobje kot mi. Morale so — v zelo težavni razmerah — začeti pri začetku. In to v trenutku, ko se je vsem zdelo, da gre samo za reševanje Sovjetske zveze, ne pa za reševanje narodov, med

katerimi so bila organizirana partizanska gibanja.

Torej ukaj ne gre toliko za samostojnost kot za pravilnost ocene nekoga trenutka in to tako na notranjem kot na zunanjem področju. Isto velja za leto 1948, ko se je postavilo vprašanje odnosov med socialističnimi državami. Naša ocena ni bila samo samostojna, temveč tudi pravilnejša. Trdili smo, da odnosi med socialističnimi državami morajo biti drugačni od tistih, ki so bili v navadi. Zahtevali smo, naj drugi spoštujejo tisto, kar je specifično za nas. Sodili smo, da so možnosti za razvoj socializma v svetu večje, kot je ocenjeval Stalin. Prepričevali smo jih, da je takšna teorija o obkrožanju socialističnih držav že preživel.

Zakaj smo se razšli

In tako smo se Stalinu leta 1948 postavili po robu. Iskalo se je, da smo imeli prav. Na pomoč in podporo smo naleteli ne samo pri tistih, ki so mislili, da bodo z našo pomočjo razbili socializem, temveč pri socialističnih elementih v svetu, ki so pomoč teh spekulativcev popolnoma zasedli.

Na Zahodu so zaradi ravnanja Sovjetske zveze mislili, da se bo socializem v svetu sesul, v Sovjetski zvezi pa so sodili, da bo vse, kar se bo odvijalo od njih, prišlo pod vpliv imperializma. Zato so nas imenovali fašiste in kaj vem kaj vse. A poglejte, po dobrih dvajsetih letih smo priznana socialistična država. Res je, včasih govorijo, da smo bolj, včasih pa, da smo manj socialistični, kar je pač odvisno od potreb njihove taktike.

Edina

ponujena rešitev

Torej pomenita samoupravljanje in nevrščnost konstitutivna naša linija?

DR. BAKARIĆ: Samoupravni socializem seveda lahko da na vprašanje, kako ugotoviti mednarodne odnose, samo en odgovor: s politiko nevrščnosti in aktivnega sočutja. Danes vlada velika tehnika, vladajo veliki sistemi, ki ne priznajo ne nacionalnih ne državnih meja in ki si prizadevajo ves svet povezati v enoten sistem. Konec koncev pa predstavljata enoten sistem tudi dva (ali trije) polji. Kaj se lahko upre tej veliki koncentraciji proizvodnih sil? Obramba majhnega podjetja je popolnoma nesmiselna. Po drugi strani pa, če nihče ničesar ne stori, če se vse prepušča slepemu naključju, obstajajo vse bolj in bolj prihaja v roke poškodni ljudi.

Torej je sedaj edina ponujena rešitev delavsko samoupravljanje, ki proizvajalcem omogoča upravljanje s temi velikimi sistemi. In če se nam ne bi posrečilo zgraditi samoupravljanja v teh procesih integracije gospodarstva, bi propadla tudi ta rešitev. Potem bi se bloka začela še bolj krečiti, spori med njima pa bi se zaostrili. Zato sta samoupravljanje in nevrščnost najtesneje povezana in predstavljata notranjo strukturo prihodnje družbe ter, da tako rečem, odnosa ene skupnosti do drugih skupnosti.

Zadnji čas je zlasti v nekaterih časnikih mogoče brati ostre kritike na račun formiranja Jugoslavije, češ da je centralizem bil samo izraz dominacije Srbov kot največjega naroda v državi.

V centralizem

smo morali iti

DR. BAKARIĆ: Danes se pogosto zastavlja vprašanje: zakaj smo takrat šli v centralizem? Jasno je, da smo v centralizem morali iti in bi šli tudi potem, ko bi bila naša predstava o socializmu drugačna. To je bil izraz prizadevanja, da bi partizansko gibanje, ki ga je vodila KP, okreplili ter da bi v sodelovanju z vsemi narodi neoznačenega območja uspešno rešili, ki je bila ravno tako združena. Trdno so delovanje je torej bilo nujno in mislim, da je obrodilo svoje sadove.

Danes nekateri govorijo, da je bilo to ustanavljanje države z velikosrbsko dominacijo, slišati pa je tudi druge podobne trditve. Name se je že več ljudi obrnilo s vprašanjem, ali je bila to velikosrbska dominacija.

Ni bila. Nosilec oblasti je bilo takrat enotno partizansko gibanje vse Jugoslavije. Ko ne bi bilo tako, ko bi Jugoslavijo ustanovljali na podlagi nekakega velikosrbskega hegemonizma, ne bi mogli sorazmerno tako mirno prebiti niti te decentralizacije, kot smo jo. Ko bi se centralizem oblikoval, ko bi naprej gradili centralistično državo, bi po logiki stvari lahko prišlo do hegemonije največjega naroda. Včasih se je to, tudi dogajalo, včasih pa ne. Nikoli pa to ni bila kakšna trdna usmeritev. Kdor trdi, da smo novo Jugoslavijo gradili na temelju velikosrbske dominacije, pravzaprav obrekuje ta del naše revolucije.

„Ne drži, da hrvaško ljudstvo ni bilo z nami!“

Razvoj narodnoosvobodilnega boja ni bil premočen. Revolucija je imela svoje tokove, ti pa svoje vroke in razloge in svojo logiko. Toda težko obdelovanja zgodovine NOB je na sistem, kar se je dogajalo leta 1941, ne pa na celotnem poteku revolucije. Ali ni to eden izmed razlogov, da se pojavljajo sektaške teze in licitacije o prispevku k revoluciji?

DR. BAKARIĆ: Na Hrvaškem smo množično šli v revolucijo s Srbi. Začeli smo sicer s Hrvaši, toda v razmeroma majhnem merilu. Prvi partizanski odredi so bili hrvaški. Ne samo siskali, Pred množično vstajo Srbov je obstajal vsaj še en hrvaški partizanski odred. Toda kaj se je pokazalo? Pokazalo se je, da smo morali prilagoditi Srbe, ker bi jih bili uničili. In zaradi tega jih je bilo, laže množično pritegniti kakor pa Hrvaše. Hrvaše smo tistokrat množično pritegnili samo v Primorju. Toda v Primorju ni vasi. To so mesteca ob morju. Svobodno ozemlje pa je bil gozd.

(Nadaljevanje na 14. strani)

Jugoslavija peta v Evropi

Na svetu pridelajo letno približno 320 milijonov ton pšenice (po podatkih za leto 1970). To je velika količina, vendar pa manj kot 100 kilogramov na prebivalca (jugoslovanska poraba pšenice na leto je 250 kg na prebivalca).

Največji pridelovalci pšenice na svetu, hkrati pa tudi največji uvozniki je Sovjetska zveza, ki na leto pridelava približno 90 milijonov ton pšenice. Ta po površini največja država na svetu ima tudi največ zasejanih površin s pšenico, vendar zelo majhen pridelavek, ki se giblje od 12 do 14 stotov na hektar. Znana sorta pšenice »bezostajar«, ki zelo dobro rodi tudi pri nas, daje v tujini dva do trikrat večji pridelavek kot v Sovjetski zvezi.

Po pridelku pšenice so na drugem mestu ZDA (približno 38 milijonov ton), njim sledi Indija z 18,6 milijoni ton, na četrtem mestu pa je Kanada, ki prideluje približno 18 milijonov ton. Največji evropski pridelovalec pšenice je Francija s približno 14 milijoni ton, Italija je na drugem mestu z 9,5 milijona, nato pa sledita Zahodna Nemčija s približno 6 in Romunija s približno 5,7 milijona ton. Jugoslavija je s pridelkom 5 milijonov ton na petem mestu v Evropi.

SONJA ZALAR: NJIVE

Pred težko bitko

Pogovor o naši revoluciji

Intervju Vladimira Bakarića zagrebškemu „Vjesniku“

(Nadaljevanje s 13. strani)

ne vas. Zato njihove akcije niso bile tako pomembne.

To je bil začetek in to je ustvarjalno vprašanje, da so bili Hrvati v zatirju. Pomenje, ko smo revolucijo razvili — razvili pa smo jo leta 1942. leta — smo imeli na Hrvatskem najhujšo državljansko vojno. Nihče v Jugoslaviji, razen dela Črne gore, ni imel tako srčite državljanske vojne, kot smo jo imeli mi na Hrvatskem. Potemtakem ne drži, da hrvatsko ljudstvo ni bilo s nami. Ne drži pa niti, da je bil kjerkoli in katerikoli narod skupaj s nami od vsega začetka. Povsod si je partija izvajala večino, si čel veliko večino. Ponekod s večjimi žrtvami, ponekod s manjšimi. To seveda velja tudi za Hrvatsko.

Ce partija ne bi imela močnega vpliva na hrvatsko prebivalstvo, tedaj ji ne bi uspelo tako množično pritegniti Srbe v revolucijo navale ustaških terorju.

DR. BAKARIĆ: Partija je bila zelo močna v izrazito srbskih krajih. Celotno vrsto organizacij smo imeli skoraj popolnoma v svojih rokah. Da, nekateri pravijo, da je bila to hrvatska vstaja. Toda brez vpliva partije ne bi bilo vstaje ne pri Srbih ne pri Hrvatih.

Bratstvo in enotnost — politična formula, ki je bila v revoluciji skovana s bojem in krvjo, ima za nas in za prihajajoče rodove trajno vrednost. Zdi pa se nam, da smo se v povojni politični praksi te formule lotevali statično, kot da bi živeli v preproščani, da je dana enkrat za vselej. Nismo je negovali, nismo dovolj skrbeli, da bi se razvijala in da bi ji vsaka generacija s bojem za razvoj revolucije dala svoj obol in pečat.

Ideologija pridobitnikov

DR. BAKARIĆ: V revoluciji smo ustvarili temelj bratstva in enotnosti. Seveda pri tem ne moremo obstati. Zgodovina se ne konča pri tem. Treba je imeti pred očmi nadaljnji razvoj. Narodnostne posebnosti so ostale in bodo ostale še dolgo. Vsak rod ima te svoje naloge, svoje obveznosti in svoj del opravila. Bratstvo in enotnost je treba nadalje krepiti, nadalje razvijati. Skupno se volkavati in skupno preživeti kri je eno, skupaj pisati pa drugo. To ni eno in isto. Stvari lahko uberejo tudi drugo pot, lahko posredujejo drugačne. Današnjemu rodu je treba jasno povedati: zdaj je vaše delo, da to svobodo in to bratstvo in enotnost naprejš razvijate.

Kdo daje v marsičem ton današnjemu položaju? Daje ga neki sloj, ki ne živi zgolj od rednega dela, marveč bolj od dohodka, ki ga pridobiva zunaj rednega delovnega razmerja. Ta dohodek je sorazmerno velik, pride pa na pet odstotkov zaposlenih. Kaj to pomeni? To pomeni, da nastaja pridobitniški sloj, ki živi na tuji račun. To je tisti sloj, na katerega je mislil tovarš Tito, ko je rekel: »Če kod toliko avtomobilov? Kakšno ideologijo pa lahko ustvarja ta sloj? Samo ideologijo pridobitnika. Ta sloj pa zelo pogosto kroji javno mnenje, namesto da bi ga krojile delovne organizacije in delovni ljudje. Pred vojno smo — po sindikatu in na množičnih sestankih s ljudmi — uveljavljali naša stališča. Zato se ne smemo čuditi, če je delavec v pošti li ilvarni — ko so ga vprašali, kdaj je delavski razred imel večji vpliv na javno mnenje: pred vojno ali zdaj — odgovoril, kot bi ustrelil iz puške: pred vojno! Zdal obstaja drug sloj, ki kroji javno mnenje.

Boj za samoupravljanje ne bo lagoden

Ali se iz tega lahko rodi kaj drugega osiroma izrodi socializem? Seveda se lahko! Ne bi bili mi edini na svetu, kjer bi ta sloj hotel vladati in bi naj delavec ostal tisti, za katerega bodo oni skrbeli in kateremu bodo oni odmerjali, ali mu bodo standard vednili ali ne, kaj peditve in s kakšnim tempom.

Pričakovati, da bo bitka za nadaljnji razvoj samoupravljanja pri nas lagodna — je utvara. Tu se spopadamo s materialnimi interesi ljudi, ki so na določeni posebnosti položaja in na množični sestankih s ljudmi.

Kaj se v tem položaju lahko zgodi s mladino? Lahko se zgodi, da snide. To pa bi se prav lahko zgodilo, če je ne prevzema Zveza komunistov.

In vsega tega ne bi bilo treba sklepati, da je naš socializem v krizi, temveč je to izjavni faš svoje bitke, v faš, ko se spet enkrat pregrupirajo obnočne sni, ko so njegovi nosilci.

Povrnimo se spet k revoluciji. Partija je pritegnila v boj in revolucijo množice, delavske in kmetke. Med delavci je imela partija velik vpliv, na področju pa ne, kaj je tisto, kar je partija omogočila, da je potegnila v revolucijo veliko število kmetov? Zdi se nam, da je v naših doseganih ocenah precej zgodovinske romantike. Te ocene pa niso važne samo za zgodovino partije, ampak tudi za razumevanje današnjih in juturnjih gibanj na našem področju.

Zakaj se je po vojni kmet umaknil

DR. BAKARIĆ: Težko je na to natančno odgovoriti, ker nekateri stvari se niso dovolj preučene. Zakaj je šel kmet s nami v revolucijo, je mneni popolnoma jasno. Tu je komaj mogoče kaj dodati tistem, kar je rekel o tem Lenin, ko je pisal o agrarnem in kmetičnem vprašanju. Za kmeta je bila to kmetična oblika državljanske revolucije, ki pa je bila povsem s našo.

Kmet stare Jugoslavije — ki je iz vsega držala veliko profite in je kmeta zelo tlačila — je moral iskati drugo pot. Zanj je

bila to pot zveze s delavcem in za radikalen tip tistega, kar po Leninu imenujemo kmetični tip državljanske revolucije.

Posledica tega je bila, da se je kmet — ne samo pri nas, ampak tudi drugje — po vojni osiroma revoluciji umaknil na svoje posestvo. Zato nismo imeli dovolj delovne sile. Kakor hitro so izginili tisti kmetični delavci stare Jugoslavije, je pritisk nanj prenehal, lahko pa je prodal vse. Jemali smo vse, kar je ponujal, ker ni bilo dovolj živili. In bil je zadovoljen. Od nas je terjali samo, da ga pustimo pri miru. Zanj je bil socializem v veliki meri uresničen.

In tu smo izgubili s njim prvi stik. Ker kmet ni mogel kriti naših potreb, smo morali iskati druge poti. In tu smo drugi izgubili stik s kmetom. Vendar smo ta stik ponovno vzpostavili s kooperacijo. V kooperaciji se je bil je vključil dober del in si tako skotil svoj polodaj.

A naraščala so tudi njegove zahteve, ki jim a svojo zemljo in s svojimi sredstvi ni mogel zadostiti. In tu se je zgodilo dvoje. Del kmetov, revnejših, je iskal kakršnokoli delovno mesto, v glavnem zaradi zdravstvenega zavarovanja in pokojnine. Za proizvodnjo mu ni bilo ravno veliko mar. In bil je spet zadovoljen. Drugi del pa je šel ven, iščeč višji standard. Ta ve, da ne moremo delati tako velikih skokov v standardu in — se ne vrača.

Znašli smo se torej v položaju, ki ga se nismo dovolj preučili, da bi videli, kakso se bomo izkopali iz njega. Mislim pa, da je to normalno. Prav to bi se zgodilo tudi v vzhodnih državah, če bi odprle meje.

„Matica“ in „Prosvjeta“ in prazna pena

Vpliv „Matice“ in „Prosvjete“ na področju raste. Nekaj se torej dogaja. Nekaj, česar se nismo dovolj preučili.

DR. BAKARIĆ: Nekateri stvari, ki jih organizirata „Matica“ in „Prosvjeta“ — so prazna pena. Brskljajo po starih ranah in tega jim ne bi smeli pustiti. Če bi se mobilizirali za pametne reči, bi bilo to v redu in prav. Pri nas je neurejenost materialno vprašanje ljudi, ki odhajajo ven. Če bi jim zdaj rekli, da je to zategadelj, ker jih je nekdo oropal, tedaj bi bili sposobni storiti kar koli.

Ko smo ustanovili „Matice“, smo imeli v njej absolutni vpliv. Danes ga nimamo. Ne bomo si skotili v lase zastran vprašanja, ali „Matica“ ali ne, ampak zastran razvoja. Ti niso nevarni zato, ker bi nam lahko ogrožili oblast, ampak zato, ker ustvarjajo atmosfero nemira, ki razkraja in demobilizira nekatere organizacije. Temu se je treba kar najodločneje upreti. Ne rečem, da naj bi se s njimi spustili v nekašno veliko programatsko polemiko, ker bi jim dajali pomen, ki ga nimajo. Važno je kreniti v akcijo in glavnih vprašanjih, pa bo vse drugo postalo nevažno.

Nacionalizem je vsilil mnoge stvari

Ustavna dopolnila natančno določajo novi pravno-državni položaj v Jugoslaviji. Vendar pa je odpor spremembam v političnem in gospodarskem sistemu — čeprav je treba nanj zmeraj računati — večji, kot je bilo pričakovati.

DR. BAKARIĆ: Mislim, da so bili prvi koraki dobri. Potem pa smo prešli v nekakšno krizo. Kriza je nastala zato, ker smo v prenosu pravice na delovne kolektive obstali na pol poti. Ni nam uspelo iti dalje. Ogibali smo odpor birokratskih elementov — tako v ZK kot tudi zunaj nje.

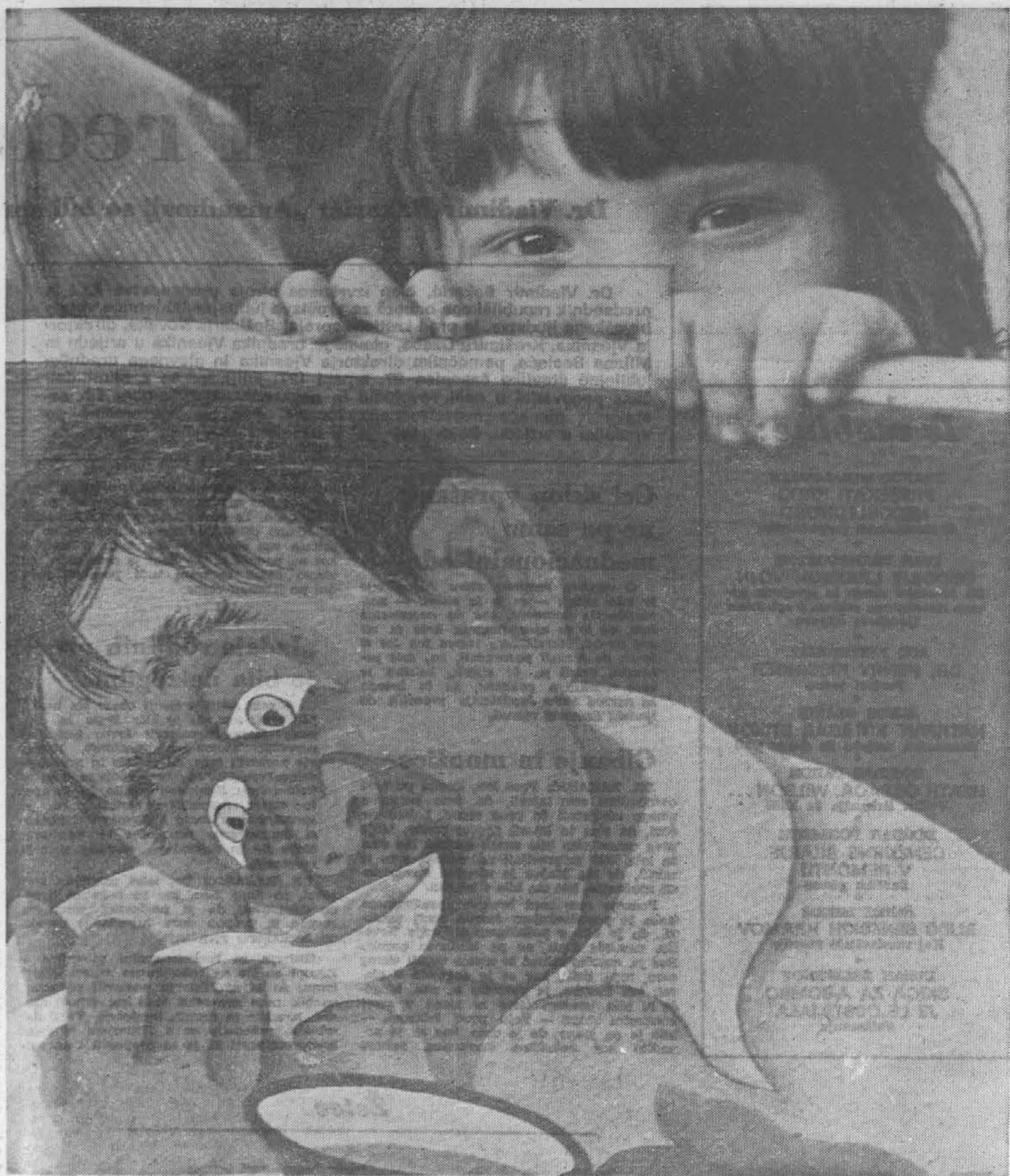
Ce pogledamo, kaj se danes dogaja, bomo videli, da se je prav v tem okolju pojavila vztrajnost in prav zaradi tega, ker smo uspeli prodreti z dopolnili, torej z zahtev, da gremo naprej. Iz tega pa se je zopet mairskaj porajalo: pojavil se je nacionalizem, pojavila so se trenja okrog tega, kaj bo s produktivnostjo dela in se mairskaj drugega. To se traja.

Ce se vprašamo, kaj bo s izvajanjem ustavnih dopolnil, je treba reči, da smo pred zelo težavno bitko. Dopolnila so bila sprejeta plebisitarno. Ko pa jih bomo začeli izvajati, ko se bodo materialna gibanja začela razvijati po njih, bo to prva dirka.

Poglejta naše republiške programe, pa boste videli, da so skoraj enaki programom, kakršne smo imeli pred desetimi leti v zvezi. Načelno se komaj kaj razlikujejo. Položaj je skoraj enak: »Nismo dovolj zastopani v planu, treba je napraviti to, potrebno je zgraditi tisto, to smer razvoja, tisto smer razvoja...« Torej, razpravljamo kot smo razpravljali o zveznih načrtih. Pa tudi delajo jih isti ljudje. Ne enaki po imenih, ampak enaki po pojmovanju in načinu gledanja. O integraciji gospodarstva, o integraciji obstoječih gospodarskih enot je zelo malo govora. Na mislim pri tem na združevanja, kakršna so doslej imeli, ampak ne resnično integracijo, na materialno povezovanje gospodarstva.

Ko govorimo o neposrednih nalogah v izvajanju ustavnih dopolnil, bi omenili misel, ki jo je nedavno povedala Anka Berus: »Kmetje pravijo: vse to bi vi lahko uresničili brez ustavnih sprememb. Obvezujete se, da uresničite nekaj, kar bi lahko uresničili in vprašujete, nas, kaj o tem mislimo. Uresničite in ne sprašujete! V tem je resnica. Mi smo se smer sates zadržali, nismo pa bili sposobni to speljati. Vnesli smo jo v ustavo, da bo obvezna za tiste, ki bi nekaj morali storiti, a doslej tega niso napravili.

Pri vsem tem je pri nas element več — razvil se je nacionalizem in nam vsilil mnoge stvari. Predvsem je zgrešeno ocenili dosedanj razvoj, napadeli vse, kar smo ustvarili in menili, da je Hrvatska šele sedaj osvobojena. Resnica je, da mnogi imajo občutek, da je zdaj nekoliko drugače. In to je treba spoštovati. Vseeno pa smo, kar zadeva enakopravnost hodili po vijugasti poti, tako da je bilo zdaj več enega, zdaj več drugega.

EGON KAŠE: DVA OBRAZA

Birokracija — pod drugim imenom

Dalje, zopet se nam vsiljuje takšna ideologija načrtovanja, s katero je prej nismo poznali. Torej, znova birokracija, vendar samo z drugim imenom. Prvo in drugo imenoma, da nekdo drug mora ustvarjati socializem. V skoraj vseh njihovih člankih, ki sem jih prebral, na veliko hvalijo samoupravljanje, vendar svoje samoupravljanje, ki sicer gre v tovarno — vendar zgoraj naprej ne gre. Po njihovem mnenju obstaja zgoraj nepodkupljiva inteligenca, ki

bo vodila zadeve torej nekdo drug, ne pa delavski razred. Vse tisto pre je za njih črno obdobje, ki je sicer ustvarilo te možnosti, vendar pa mislijo, da je šele zdaj treba pripraviti grandiozne načrte, ki jih bo plačal tam neki delavski razred. Torej vse tisto, kar je osiromaševalo samoupravljanje, vsi tisti, na kar smo kričali, znova zahtevajo, torej zahtevajo nadaljnje osiromašenje samoupravljanja. — Po vsem jasno je seveda, da nismo na isti, ampak na drugi strani barikade.

To je ta ideologija — morda ne bi bilo treba reči ideologija, saj gre za majhen del malomeščanske in politične, ki jo je treba v tem obdobju premagati.

Tisto, kar bo mnogo težje premagati, pa je plaši, ki danes dajansko drži oblast v rokah. Vzemimo kot primer pozicije mnogih direktorjev in voditeljev. Jasno je, da so mnogi izmed njih na liniji samoupravljanja. Dokler ne bomo odpravili centrov materialne moči, dokler jih ne bomo povezali s samoupravljanjem, jih bo logika — zaradi odgovornosti, ki jo imajo — silila na pot, ki ni samoupravljalna.

Mislim, da smo kljub moči ustave pred težavno nalogo. Samoupravljanje in to samoupravljanje v vsem svojem kompleksu, v bazi in v nadgradnji, bo podlaga, na kateri se bomo zbirali in diferencirali.

Gospodarstvo

Presekati krog nedoslednosti

Temelj slovenskega gospodarstva - visoko učinkovita proizvodnja, ne pa sumljivo kramarstvo

Farmaceutska industrija uvaža - gradbeni material

Človek se ne more načuditi, kako popustilji smo postali pri registracijah za izvoz in uvoz. Včasih v šali pravijo, da se je vse obrnilo: stavbarska podjetja uvažajo blago, tekstilne tovarne, konfekcionariji in farmaceutska industrija pa gradbeni material. Tudi turistična podjetja v želji, da bi opolnila svoj dolar, ki ga dode iz retencijske kvote, in tako pobrala razliko med dejanskim in uradnim tečajem, se ukvarjajo s izvozno-uvoznimi kupčijami, ki nimajo s turizmom nič skupnega. Takih nepravilnosti bi lahko našli še več. Nekateri so videli kot šale, čeprav so v resnici bridka resnica. To sicer kaže, da se v sedanjih razmerah deviznega in zunanjetrgovinskega režima bolj spila uvažati kakor izvažati, a vsega s tem ni mogoče opraviti. Treba je samo prelistati seznam gospodarskih organizacij na gospodarskem sodišču, pa bomo razkrili prav nepojmljive nepravilnosti. Ali pa pojdemo v carinarstvo in pogledimo, kaj vse uvažajo naša podjetja in — kdo vse uvažajo. Upravnik ljubljanske carinarne bi poleg sedanje splošne razstave ključ lahko organiziral še svojo: razstavo uvoženega ključa. Pravijo, da ima v pisarni še pravo pravico zbirko čudnih uvoženih predmetov: lesenih hiš, grobih, kakor da so jih izdelali predšolski otroci; japonskih sketel za smeh, kakršno je slovenskim poslanecem pokazal Cene Matičič, da bi tako nazorno pokazal na nesmisle naše uvozne politike; celo srobit za pletenje košar, kakor da je nimamo v naših vrblinah in močvirjih več kot dovolj, itd. Človek nehotno pomisli, da so nekateri uvozniki nabirali po tujih deželah same lavrke, nekurantno blago, ki so ga tuji trgovci morda še odpisali, našim potnikom pa ob nagradi morebiti celo ugodno prodali. To so samo zgodbice, kajti takim rečem je težko priti do dna!

Čigavi so tovarnjaki iz Madžarske?

Ce bomo obiskali Javna skladišča v Ljubljani, bomo odkrili več madžarskih tovarnjakov, ki že dalj časa delujejo pod milim

nebo in čakajo, da se jih bo lotil zob časa. Pravijo, da pripadajo ribniškemu prevoznikemu podjetju, sicer obratu ljubljanskega »Tehnoproexa«. Iz Madžarske so jih uvozili začasno, s pretežno, da bodo rabili nekakšni reklamni demonstraciji, potem pa jih bodo poslali nazaj. Toda novo ribniško podjetje je z nekaterimi izmed tovarnjakov že začelo prevažati tovor. Vse bi bilo dobro, če jim cariniki ne bi prišli na sled. Ze rabljene kamione bodo, če bo šlo vse po zakonu, zaplenili, druge pa poslali nazaj na Madžarsko. Skoda za podjetje in družbo bo še večja, saj bo treba plačati tudi kazni. A kdo bo vse to povrnil? Morda nekaj (ne)odgovornih ljudi, ki vse svoje življenje ne bi mogli spraviti skupaj za vračilo povzročenih škod?

Čeprav jih veliko dviga hrup, češ da so kazni za carinske prekrške odločno previsoke, je drugod po svetu tako, da podjetje, ki prestopa carinske predpise, ne preživi, ker po plačilu kazni takoj bankrotira. Tudi potrope na sodišču je končan prekršek pri nas. Avstrijski cariniki so odkrili tihotapstvo s čistim alkoholom, o čemer so naši časniki na široko pisali, v približno istem času, ko smo brali tudi o tako imenovani aferi »Kemičarstvo«. V Avstriji je postopek pred sodiščem že končan, pri nas mu še ni videti konca. Ali se potem smemo čuditi govoricam, češ da pri nas vse neke obliči, ker si krivci že najdejo vplivne strice ali vsaj namigujejo na to, da jih imajo?

Čudna pota nelikvidnosti

Tudi naša splošna nelikvidnost ubira čudno pota po začaranem krogu. Zunanjetrgovinsko podjetje vlagi v velike objekte. hkrati dolguje neznansko velike zneske proizvajalnim organizacijam. Je to pošteno? Največkrat so najbolj prizadeti prav proizvajalci, ki so zadnji člen v verigi splošne nelikvidnosti. Enkrat smo že poskusili s kliringom, ne kakšno vsajemno poravnavo, vendar je gospodarstvo kmalu zdrknilo nazaj v splošno nelikvidnost. Pravijo, da v tej verigi kaveza pomembno mesto sama država, ki je največji dolžnik. Najbrž nas je vse strah da bi s temeljitim urejanjem nelikvidnosti razkrili preveč delovnih organizacij, ki so na račun svojih dolgov zidale velike in drage objekte,

izplačevale osebne dohodke itd. in so torej žarišče inflacije.

Ob tem kaže spomniti na obisk tujih strokovnjakov, gospodarstvenikov, ki so pri nas sprasevali, kaj je to nelikvidnost. Začudenje naših gostiteljev je bilo veliko, zakaj kar vrjeti niso mogli, da izvedenci za gospodarska vprašanja ne vedo, kaj je to nelikvidnost. Na dolgo in široko so začeli pojasnjevati ta jugoslovanski fenomen, a tuji še vedno niso bili zadovoljni. »Če pri nas podjetje ni likvidno, kar pomeni, da ni sposobno plačati dolgov, ga krakomalo ni, ker bankrotira,« so dejali gostje.

Ob branju tega sestavka bo morda kdo rekel: vsega tega ne bi bilo, če bi ob pravem času sprejeli sistemske rešitve. Toda vse, o čemer smo pisali, bi lahko preprečili tudi brez novih sistemov, ti so pogosto samo prazen izgovor. Začarani krog nedoslednosti, nespoštovanja predpisov je treba presekati tako, da bomo v okviru veljavnih predpisov odločneje ukrepali — brez popuščanja in gnilih kompromisov. Morebitne strice je treba razkrinkati in jih pognati v vodilnih položajih. Sodiščem je treba dopovedati, da tudi posamezni sodnik, čeprav so neodvisni, sodijo v imenu ljudstva in torej njihova absolutnost ni absolutna. Terjati je treba zamenjavo vrstnega reda: najprej naj pridejo na vrsto velike zadeve, razne pravde za čast in osovenco lahko počakajo. V seznanjih gospodarskih organizacij na sodiščih je treba narediti distiko in ugotoviti, ali res vse gospodarske organizacije, ki so registrirane za izvoz in uvoz, izpolnjujejo vse potrebne pogoje. Temeljito je treba tudi pogledati, kaj vse uvažamo, in nepotrebnost balast, ki nam žre dragocene devize, postaviti na seznam prepovedanega uvoza. Če lahko prepovemo uvoz marsičesa, kar bi v resnici morali uvažati, bomo najbrž v zakonih našli opravdilo tudi za prepoved uvoza balasta. Carinske prekrške moramo najstrože kaznovati, čeprav omo s tem tvegali likvidacijo kakega podjetja. Pri podjetjih, ki vlagajo, čeprav sicer ne morejo poravnati svojih dolgov, je treba ogledati od kod, po kakšnih sumljivih poteh »riketajo« sredstva.

Seveda so nestabilnosti in inflacije krivi počasnost, nedoslednost in včasih morda celo zavestno oviranje v iskanju sistemskih rešitev, toda to je že tema za nov sestavek.

FRANCE MIHALOVČAN

Vojaško-politični komentar

Obdobje ljudskih vojn

Ob 30-letnici vstaje in sprejetju prvega slovenskega zakona o splošnem ljudskem odporu

Letos v Jugoslaviji in Sloveniji slavimo velik jubilej — 30-letnico vstaje naših narodov. Čas in razmere, v katerih slavimo, niso povsem navadni. Na tem izredno pomembnem geostrateškem prostoru, utesnjeni med dva velika, gradimo v notranji in zunanji politiki lastno pot, imenujemo jo samoupravni socializem in neuvrščenost. Zato smo seveda bolj kot katerakoli država v Evropi nenehno izpostavljeni raznim pritiskom in poskusom, da bi nam to preprečili, da bi to našo usmeritev kompromitirali in onemogočili. To je resničnost, v kateri živimo in stalnice politike velikih do nas; v bistvu se ne loči in ne spreminja, spreminjajo se samo njene oblike. Za prihodnje dni je slutiti možnosti za popuščanje mednarodne napetosti, za zmanjšanje oboroževalne tekme in za sporazumevanje med velikimi silami. To je vsekakor dobro. Po drugi strani pa glede na to ni povsem neupravičena bojazen, da bi vzporedno in sorazmerno s tem sporazumevanjem rasli pritiski na male in neuvrščene, ker naj bi pač popuščanje napetosti bilo popuščanje med bloki in velesilami, ker naj bi to bil mir med bloki, med katerimi ni veliko ali prav nič prostora za druge.

Zaradi vsega tega je čas, v katerem živimo in slavimo 30-letnico vstaje, poseben še po tem, da se vsestransko pripravljamo na obrambo naše ureditve in neodvisnosti, zoper vsakogar, ki bi nas napadel, kjer koli in kadar koli. Pripravljammo obrambo vsega ljudstva. Podružljamo odpujene funkcije ljudske obrambe, da postajajo neodtujljiva sestavina samoupravne socialistične ureditve, temeljna pravica in dolžnost slehernega občana. To je že zapisano v ustavnih dopolnilih in v prvem slovenskem zakonu o vsejudski obrambi, ki smo ga sprejeli prav v tem jubilejnem letu. Zato bi lahko dodali, da to temeljne lastnosti naše poti samoupravnega socializma, neuvrščenosti in vsejudske obrambe.

Tako se prav ob tako pomembni obletnici vračamo k izvornemu NOB ter se napajamo za obrambo naše svobode in neodvisnosti danes in jutri. Glede na vse to je zdaj čas, priložnost in obveznost, da spregovorimo nekaj več o raznih straneh in vprašanjih vsejudske obrambe. To bomo storili v tem in naslednjih sestavkih.

20. stoletje — obdobje ljudskih vojn in revolucij

Lahko trdimo, da je bila vstaja in narodnoosvobodilna vojna v Jugoslaviji 1941. leta znanilica obdobja uspešnih narodnoosvobodilnih vojn in revolucij. Izraz vsejudska vojna se je v pravnem pomenu besede pravzaprav uveljavil šele v tem času. Poprj znani pojmi in pojavi partizanske ali gverilske vojne izražajo predvsem obliko boja, ne pa tudi ustrezne družbeno-politične vsebine in narave vojne. V ljudski vojni dejavno, tako ali drugače sodeluje večina prebivalstva, vsak prebivalec je vojak in okupatorjev sovražnik in zato je boljše povsod, kjer koli je prebivalstvo. Torej to ni samo gverila, temveč politično gibanje oboroženega ljudstva.

Ne mislimo, da se partizanske vojne pričenjajo z l. 1941 ali pa z našo NOB. Te oblike odpora so stare še toliko, kot je stara vojna kot družbeni pojav, in so se porajale povsod, kjer so bili neenakost, osvajanje in zatiranje. Te vojne so bile edino sredstvo odpora in obrambe gmojnih slabšega, moralno močnejšega ljudstva.

Velikanske razlike v vojaški tehniki, opremljenosti in oborožitvi še ne pomenijo vojaške nemoči, malih in »šibkih« držav, temveč samo narekujejo drugačne oblike in sredstva boja, in sicer takšne, ki smotno in ustrezajo. Še v prvi svetovni vojni so bile vojskujče se armade v opremljenosti in oborožitvi izenačene, v drugi svetovni vojni imamo že velike razlike, danes pa se v marsičem ne dajo več primerjati. Pa vendar je ravno obdobje druge svetovne vojne in po njej obdobje uspešnih narodnoosvobodilnih vojn in revolucij. Nikoli takšnih razlik med vojaško smotnostjo in slabostjo, vendar še nikoli toliko uspešnih narodnoosvobodilnih vojn in revolucij v prid »šibkih«. Očitno je, da se danes v revolucionarnih ljudskih vojnah vojaška moč meri z drugimi merili.

Politično prebujanje množic

Kje so vzroki tega pojava, zakaj smo danes, v svetu in času največjih dosežkov vojaške tehnike, prišli do takega pogostejših vojn, ki jih vodi ljudstvo, torej »materije« in ne strokovnjakov ali »profesionalcev« vodil jih z vsemi, tudi z raznimi »primitivnimi« sredstvi.

Vzrokov za to in odgovorov na ta vprašanja je več in težko jih je naštet, še teže jih je pa razvrstiti po njihovi pomembnosti. Vendar bi na prvo mesto postavili dejstvo, da živimo v času, ko stopajo na politično prizorišče milijoni, ki niso več politični predmet temveč osebe, dejavni udeleženci v svetovnih zgodovinskih dogajanjih. Tovarš Tito je v svojem govoru v Bandungu 23. 12. 1958 to zadevo postavil tako: »Glavna sila, ki se uspešno upira gmojni premoči visoko razvitih narodov, je veliko zgodovinsko prebujanje narodov, to je stotine milijonov ljudi spremenilo v dejavne ustvarjalce zgodovine.

Zato so tudi partizanske ljudske vojne našega časa politična gibanja, ki svoj boj vodijo z vsemi sredstvi, predvsem pa z orožjem. Še več, takšna vojna je toliko bolj splošna in ljudska, kolikor širše in trdnješe je politično gibanje. Politični in vojaški dejavniki sestavljajo celoto, oziroma, vsi so vojaški in politični dejavniki hkrati. Temelj in pogoj za moč in uspeh vsejudske

ske vojne je politično gibanje, torej v političnem, ne pa v operativnotaktičnem in organizacijsko-tehničnem območju. Organiziranost, širina in trdnost političnih organizacij na terenu v naši NOB in na primer danes v Vietnamu je odločilna za nastanek razvoja in delovanje oboroženih vojaških enot. Te organizacije so prav tako samo posebna oblika vojaških partizanskih enot. Iz njih in po njih nastajajo čete, odredi, brigade in divizije, po njih so v neposredni zvezi s svojo podlago, s terenom in ljudstvom. In narobe, omenjene vojaške enote so vedno tudi politične organizacije, ki povsod in vedno delujejo tudi politično, in to delovanje je spet v bistvu vojaške narave. Vsaka politična akcija v takšni vojni je v bistvu vojaška in nasprotno. Vsi naši aktivisti in terenski delavci so bili borci, ki so se bojevali in opravljali politično delo z neposrednim vojaškim pomenom. Bitka v Dražgošah januarja 1942, pohod 14. divizije na Štajersko, četrta in peta ofenziva ter drugi boji v Sloveniji in Jugoslaviji so imeli vedno politične in vojaške posledice. Tudi velika ofenziva Tét 1968. Južnem Vietnamu je imela poleg vojaških velike politične posledice.

Množice ni mogoče mobilizirati za „vsako“ domovino

Torej je v tej vojni politična motivacija in zavednost množice odločilna in je pred drugim dejavniki organizacijske, tehnične in taktične narave. Ta motiviranost in zavednost pa mora imeti svoj narodnostni in družbeno-rasni zorni kot. Vse prve ljudske vojne zgodovini, da množice ni mogoče politično mobilizirati za ljudsko vojno za vsako »domovino«, temveč samo za določeno, njihovo domovino. Gre za to, da se domovina ne pojmuje samo kot skupnost ljudi istih običajev, jezika, kulture, zgodovine in drugih skupnih potez, temveč kot družba, ki kar najbolj ustreza gmojni, družbenim, kulturnim in drugim potrebam velike večine prebivalstva. Samo za takšno domovino smo se bojevali v Sloveniji in Jugoslaviji ter v revolucionarni vsejudski vojni mobilizirali večino prebivalstva.

Glede na takšno naravo ljudskih vojn le-te niso bile nikoli deležne podpore vladajočih plast, pa čeprav je bila »domovina« ne vem kako ogrožena. Špansko in rusko pleemstvo je obsajalo in odpovedovalo podporo vojni ljudstva zoper Napoleona. Politika Velike Britanije, ZDA in raznih drugih vojnih vlad je skušala omejevati ljudske vojne in vstaje ter jih držati v obsežnih in diverzantskih okvirih. Takšna je bila tudi politika bivše jugoslovanske vlade od upora v Jugoslaviji; begunska vlada je bila deležna tudi podpore Velike Britanije in ZDA.

Drugačnost današnjega položaja

Povedano kaže tudi na to, od česa je odvisen uspeh ali neuspeh naše vsejudske obrambe jutri. Čeprav so organizacijsko-tehnične priprave izredno pomembne, je v

bistvu vendarle vse odvisno od politične pripravljenosti, zavednosti in motiviranosti množice. Organizacijsko-tehnična pripravljenost lahko izredno poveča učinkovitost vse ljudske vojne, ne more pa je sama po sebi sprožiti in biti gonilna sila. Pri tem se moramo nenehno zavedati podobenosti in drugačnosti našega položaja danes in nekdaj v NOB. V političnem ožiru so razločniki v tem, da smo se tedaj bojevali za narodno osvoboditev in nov družbeni red, za nekaj, česar nismo imeli, kar smo si želeli in kar smo si predstavljali kot izpolnitev vseh narodnih in družbenih ciljev. Jutri pa mislimo v vsejudski vojni braniti našo samoupravno socialistično domovino, v kateri živimo že desetletja, torej nekaj, kar že imamo, ne pa, kar želimo in pričakujemo. Seveda je odločilno razmerje občana do te družbe, do te konkretne domovine. To pa je odvisno od tega, koliko jo občan dejansko vsak dan občuti kot svojo pravo in v danih razmerah najboljšo in najbolj pravično domovino. Ker pa idealne družbe ni in ker imamo v soseskih različne države, ne samo po družbeni ureditvi, temveč predvsem po bogastvu, sta izredno pomembna občanova zavednost in spoznanje, da je naša družba v tem času in razmerah, kljub vsem pomanjkljivostim, še najboljše in najpravičnejša. To pa pomeni, da ni vse odvisno samo od tega, kako vsak občan to družbo objektivno občuti, temveč tudi od njegovega zavestnega spoznanja in razmerja do nje. V tem pa imajo izredno vlogo politične sile družbe in množična občila.

V organizacijsko-tehničnem ožiru smo nedvomno v populizmu drugačnega položaja kot pred 30 leti. Tedaj smo začeli od nič, brez materiala, orožja, znanja in izkušenj, ter smo vse to morali plačati oziroma kupiti po najvišji ceni — z življenjskimi stroški. Danes pa se na vsejudsko obrambo pripravljamo kot država in družba, ki vse to ima. Zato je od nas samih, od naše gmojne in organizacijske pripravljenosti odvisno, ali bo naša vsejudska obramba, ob ugodnih političnih okoliščinah, učinkovita ob čim manjših žrtvah.

Glede na vse to nosilci vsake prave ljudske vojne vedno bili delovni ljudje in vojna je bila toliko bolj vsejudska, kolikor bolj so v njej sodelovale delovne množice. To pa je spet odvisno od istosti narodnih in družbenih ciljev. Zgled Jugoslavije, Kitajske, Vietnama to najbolj potrjujejo. Naše obrambne priprave morajo torej temeljiti na najširših plasteh delovnih ljudi. Ne moremo moramo razvijati skladnosti interesov delovnih ljudi z njihovim dejanskim družbenim položajem in na tej podlagi krepi njihovo pripravljenost za obrambo te družbe.

Poleg vsega tega in predvsem pa je pogoj za uspešno vsejudsko vojno organizirana, enotna in revolucionarna politična organizacija, ki ima jasen in dosleden politični program z narodnimi in družbenimi interesi večine prebivalstva. V Jugoslaviji in v vseh pravih ljudskih vojnah našega časa so bile to samo komunistične partije. Glede na to v priprave za vsejudsko obrambo sodi tudi nenehno organizacijsko in ideološko izpopolnjevanje ter utrjevanje zveze komunistov Jugoslavije in drugih družbeno-političnih organizacij. Čeravno je ob takšnih vprašanjih težko in negotovo postavljati splošna pravila, bi ta razmišljanja vendar lahko sklenili ugotoviti, da sta za vsejudsko vojno našega časa dva temeljna pogoja, in sicer politično razpoloženje in bojno pripravljenost večine delovnih ljudi in obstajanje organizirane in enotne politične organizacije, ki ima jasen cilj in program, skupen z interesi delovnih ljudi. Brez tega vsejudske vojne ni.

IVAN FRANKO — IZTOK

Portret tedna

Dr. Henry Kissinger

Harvardski profesor dr. Henry Kissinger je zaslovel kot potrpežljiv tvorec »tajne diplomacije« Richarda Nixona in njegovi študijski dokumenti o Berlinu, strateških načrtih Atlantskega pakta, Vietnamu, nevarnem zapletu na Srednjem vzhodu in SALT so pravzaprav izhodišče za poslednje diplomatske manevre ZDA na svetovnem prostoru. In vendar je njegova »operacija Peking« doslej najkompleksnejša politična kombinacija, s katero je dr. Henry Kissinger povsem razbil tradicionalne predstave o strateško-vojaškem koordinatnem sistemu, ki je doslej razpolavljal svet na dva zgodovinsko pogojena bloka s svojima političnima težnjo v Washingtonu in Moskvi. Pekinsko srečanje s Cu En Lajem je vsekakor prelomnica tudi v burnem življenju glavnega zunanje-političnega svetovalca in planerja ameriškega predsednika Richarda Nixona.

Kdo je pravzaprav dr. Henry Kissinger, ki je v absolutni tajnosti obiskal Peking prav v času, ko je Nguyen Thi Binhova s svojimi uresničnimi točkami vsaj navidezno postavila ZDA in Richarda Nixona v diplomatsko matno mrežo? Kakšen je politik dr. Henry Kissinger, ki je 11. julija 1971 dopolnil svojo »zunanje-politično doktrino o treh svetovnih centrih« s presenetljivo potezo, katere razsežnost je skorajda nemogoče predvideti? Ali je intelektualni »genij« Kissinger pravzaprav »dvojnik« manj izkušenega diplomata, ki je postal »svetovno osebnost« števila 1 leta 1971, potem ko je že kazalo, da je njegova politična kariera utrnila kot zvezda, izgubljena v naraščajočem viharju ameriške stvarnosti?

X
Vztrajnost, meteorski vzpon skozi akademsko strukturo v ZDA, intelektualna disciplina, doktorska disertacija na slovitni univerzi Harvard, ostru kritičnost, znanstvena specializacija za obrambne in strateške studije, matematična natančnost, politično predovanje v washingtonski administraciji Richarda Nixona, vse se je stopnjevalo v življenjski biografiji dr. Henryja Kissingerja, vse je z nekakšno strogo logiko postavljeno v svoj zgodovinski in filozofski prostor; koreninjen v dvajsetem stoletju je navidezno predvsem pragmatičen razčlenjevalec pozicij, sodobni strateg, ki je s svojo skorajda računalniško tehniko razsojanja predvidel najboljše poteze v diplomatskem prostoru z neomejenim številom političnih operacij. Iskanje realnega v vsaki situaciji in nemotljiv čut za ločevanje gesel od stvarnih namenov, hladna analiza s prirojenim smislom za zgodovinsko primerjavo, vse se je združilo v organsko celoto v političnem portretu dr. Henryja Kissingerja, vse je utemeljeno s svojimi zgodovinskimi in filozofskimi odtenki v celoviti podobi današnjega sveta.

Strateška pozicija ZDA na svetovnem atenu in ameriška miselnost v mednarodnih odnosih sta bili njegovo študijsko področje že takrat, ko je Winston Churchill leta 1946 v Fultonu s poljnom »železne zaves« razkazoval politični razkol sveta na dva bloka in pravzaprav postavil ideološke temelje za doktrino Johna Fosterja Dullesa o »svobodnem svetu«, toda mesianizmo neopomirjivega nasprotja ni bilo sprejemljivo za intelektualca Henryja Kissingerja. V svojih prvih znanstvenih delih »Jedrski orožja in zunanja politika« (1956) ter »Potreba po izbiri: perspektiva ameriške zunanje politike« (1961) je harvardski profesor dr. Henry Kissinger zapisal, da sta celo nasprotje in sovražstvo vedno »zadnja« State Department je že takrat budno spremljal njegove obrambne studije, značilne po modernih prijemih analitičnem ocenjevanju svetovnih dogodkov, kajti z matematično natančnostjo je analiziral obrambne probleme in snoval svoje knjige tudi z orodji operacijskih raziskav.

S kvantitativnimi metodami in operacijskimi raziskavami je utemeljeval svoje strateške zamisli, ki so pravzaprav presegale šestdeseta leta: »V svetu res se prevladuje vojaška bipolarnost, politično pa je multipolarna.« Karibska konfrontacija in vietnamska zabloda sta verjetno najmočnejše vplivali na njegovo transformacijo, da se je neprestano približeval strategiji prožnega odgovora, ki je tudi rdeča nit v njegovi knjigi »Zavezanstvo v škripce« (1968), v kateri je natanko analiziral mednarodno politiko Charlesa de Gaulle in v bistvu je pritiževal francoskemu predsedniku. Politik dr. Henry Kissinger je bil pekatir v Vietnamu in v »skulismu« je sam prispeval k »likvidaciji« Johnsonove politike, toda nikoli ni javno izrazil svojega stališča o vojni v Vietnamu, čeprav je povsem očitno, da je načrtoval vietnamsko politiko Richarda Nixona z novimi realnostmi v Jugovzhodni Aziji.

Njegovo tajno potovanje v Peking je skorajda simbolična uresničitev zunanje-političnega koncepta dr. Henryja Kissingerja; osem mesecev je minilo od newyorškega govora Richarda Nixona, ko je v stekleni palači OZN ob East Riverju napovedal »pogovore namestno konfrontacije«; državniške formulacije Nixona so takrat izvenle preveč optimistično, kajti pariški pogovori o miru v Vietnamu in strateški dialogi v okviru SALT so navidezno obstali na mrtvi točki, toda človek je lahko v njegovih besedah občutil vso diplomatsko prefinjenost dr. Henryja Kissingerja. Zanimivo je vsekakor in značilno, da je »operacija Peking« stekla prav v času, ko je predsednikova popularnost padla na doslej najnižjo stopnjo.

X
Ameriški politični komentatorji so v svojem razmišljanju o »washingtonski pozdi« dr. Henryja Kissingerja večkrat zastavljali vprašanje, kakšen je njegov vpliv na ameriškega predsednika, kakšna je pravzaprav njegova vloga v oblikovanju Nixonove zunanje politike, toda njihova stališča so bila precej deljena. Res je sicer, da so postajale vse pogostejše ocene, da je »strateški štab« dr. Henryja Kissingerja učinkovitejši od »pennagskega stroja« Williama Lairda in »diplomatskega pogona« Melvina Rogersa, toda bilo je tudi povsem očitno, da so njegov vpliv na ameriškega predsednika izkoristili za precejšnjo publiciteto o dozevnem sporu med zunanje-političnim svetovalcem dr. Henryjem Kissingerjem in zunanjim ministrom Williamom Rogersom.

Intelektualec dr. Henry Kissinger je na enem izmed najboljčijših mest v Beli hiši predvsem politik brez ameriških predsodkov, razpet med tradicionalno diplomacijo in atomskim časom, toda v njegovem razmišljanju je neprestano prisotno upoštevanje medsebojnih razmerij svetovnih dogodkov; njegove zunanje-politične studije so kompleksne analize, ki predvidevajo vse možnosti, opozarjajo na posledice vsake odločitve na vsako žarišče mednarodne napetosti od Berlina in Bliznjega vzhoda do Vietnama in Kambodže, toda Kissinger ni zagovornik »domino teorije« in ostalih klasičnih diplomatskih formul. S svojo politično kombinacijo »Peking 1971« je seveda prodiral za precejšnjo publiciteto o ameriškem zunanji politiki: politik Kissinger je s svojo prefinjeno intelektualno vizijo prisoten povsod, kajti SALT je bil pravzaprav poskušni balonček njegove »diplomatske ofenzive« s povsem novimi pravili, absolutno tajnostjo prenehanja približevanja med Sovjetsko zvezo in ZDA s temeljno predpostavko, da bi se »kompleks ljubezni in sovražni« lahko izročili v katastrofalno tekmo z antiraketami.

»Operacija Peking« je seveda najizrazitejši primer Kissingerjeve strategije; s prirejenjo vztrajnostjo je zbiral navidezno nepomembne točke na svetovnem globusu, dokler ni svoje politične doktrine o multipolarnem svetu uresničil z diplomatsko »potezo desetletja«. Svetovne špekulacije o resničnih ciljih njegove misli so se razmahile kot veter v izredno nemirnem času, toda eno izmed ključnih vprašanj je vsekakor ali bo dr. Henry Kissinger s svojo mislijo v Lit. Kitajski zbral dovolj povsem notranje-političnih točk za Nixona prav v času, ko je se kazalo, da se je leto dni pred predsedniškimi volitvami v ZDA tehnika občutno nagnila v korist demokratskih kandidatov Georgea McGoverna, Teddya Kennedyja in Edmunda Muskieja.

Politik Kissinger je med svojo »poto« v visoko politiko tudi dosegel, da je postal reorganiziran svet za nacionalno varnost ZDA pravzaprav filter najrazličnejših predlogov o dolgoročnih konceptih ameriške zunanje politike. Svet za nacionalno varnost ZDA, v katerem so tudi ameriški predsednik, njegov zunanje-politični svetovalec Kissinger, obrambni minister Laird in zunanji minister Rogers, je tisti forum, na katerem bodo v naslednjih tednih odločili o odgovoru »sedem točk« Nguyen Thi Binhove, ameriškem stališču do sprejema LR Kitajske v Združene narode in nadaljnem mednarodnem dialogu s Sovjetsko zvezo v okviru SALT in po drugih diplomatskih kanalih. In v kakšnem krogotoku poslednjih dogodkov na svetovni politični sceni je seveda zanimivo vprašanje, ali bo politična filozofija dr. Henryja Kissingerja imela odločilen vpliv tudi v naslednjih predsedniških epizodah Richarda Nixona, ali bodo ZDA nadaljevale začrtano pot vse tja do popolnega umika iz Vietnama.

AOO PASTERNAK

Romunija

Natrpan koledar stikov

Romunske azijske in druge poti

Živahnost romunske diplomacije že zdavnaj ne preseneča več; Bukarešta si je že pridobila sloves ene tistih evropskih prestolnic, kamor prihaja nenavadno veliko tujih političnih gostov, iz nje pa pogosto potujejo romunske delegacije na različnih ravneh na vse konce sveta. Toda zadnje tedne je Romunija poslala v svet toliko svojih najvišjih državnih voditeljev, da je to nenavadno celo zanjo.

Azijsko potovanje

Našejnjo samo res najvažnejše. Partijski in državni šef Nicolae Ceausescu je na čelu zelo močne državno-partijske delegacije, v kateri je bil tudi premier Maurer, obiskal Severni Vietnam, Kitajsko, Severno Korejo, Mongolijo in se na povratku za nekaj ur ustavil v Moskvi, kjer se je na letališču sestel in pogovarjal s sovjetskimi premierom Kosiginom. Že nekaj dni po povratku domov se je znova odpravil na pot — tokrat na Finsko. Romunski zunanji minister Corneliu Manescu se je približno v istem času sestel z jugoslovanskim sekretarjem za zunanje zadeve Tepavcem, grškim podsekretarjem Palamasom, bolgarskim ministrom Baševom in za nekaj dni obiskal Poljsko. Podpredsednik vlade Draganescu je obiskal Jugoslavijo in zatem Izrael. V Bukarešti se je mudil član izvršnega biroja predsedstva ZKJ Stane Dolanc. To je samo nekaj najvažnejših obiskov in srečanj iz

nenavadno natrpanega koledarja romunske diplomacije v zadnjih tednih.

Največji odmev je imelo gotovo azijsko potovanje Ceausescua, zlasti ker je šlo za socialistične države, ki — razen Mongolije — niso članice ne SEV ne varšavskega pakta, torej tudi ne članice socialističnega tabora. Sovjetsko-kitajski spor ni nobena skrivnost, kot tudi ne to, da se Sovjetska zveza odločno zavzema za kolektivno politiko do Kitajske in da jo pri tem podpira DR Nemčija, Poljska, Madžarska, Češkoslovaška in Bolgarija. Romunsko sestrnostno razvijanje in negovanje stikov s Kitajsko je v nasprotju z veljavno politiko varšavskega pakta in povzroča Romuniji določene težave. V varšavskih državah so obisk pospremlili s številnimi komentarji, ki so komaj prikriti (na Madžarskem pa kar neprikrito) očitali romunski politiki škodljivost. SEŠati je celo glasove, da obstaja resen predlog, po katerem naj bi o Ceausescovem azijskem potovanju in njegovih posledicah raspravljali na enem od visokih sestankov članice varšavskega pakta.

Po drugi strani pa Romuniji prav stiki s Kitajsko močno širijo zunanje-politični

prostor in ji omogočajo, da se praktično in načelno upira integraciji svoje politike v varšavski kolektivizem (in s tem seveda tudi integraciji svojih nacionalnih interesov). Prav v tem je praktični pomen in vrednost njenih dobrih stikov z vsemi socialističnimi državami, ki jih tako skrbno neguje in razvija.

V bistvu velja to tudi za njene odnose z drugimi državami. Tudi v odnosu do zahodnoevropskih, neuvrščenih in ostalih držav se Romunija načelno in praktično izogiba integraciji v varšavski kolektivizem, ki ga v vseh bistvenih točkah določajo sovjetski državni interesi. Vsekakor ni bilo slučajno, da je Ceausescu odšel na obisk na Finsko. Helsinki so center organizacijske in deloma politične akcije za sklicanje evropske konference o varnosti. Za Romunijo je bistvenega pomena, kakšna bo ta konferenca. Po vsem, kar vemo doslej o sovjetskih pogledih, naj bi bila to konferenca dveh delov Evrope in Seterne Amerike, kjer bi se te formirane celote dogovorile o nedotakljivosti sedanega statusa quo v Evropi in druga drugi zajamčile, da se ne bodo vtriale v notranje zadeve nasprotnega bloka. V bistvu je to zamisel blokovske konference raznovrstne, delitve in medsebojnih jamstev.

Za „evropsko konferenco“

Taka perspektiva seveda ni navdušujoča za manjše države, ki ne želijo sprejemati sedanjo razdeljenost Evrope kot dokončno

JANEZ STANIČ

Velika Britanija in EGS

Heath obrača, Wilson...?

Bitka za Evropo — ena sama velika zmešnjava

OD NAŠEGA LONDONSKEGA DOPISNIKA

LONDON, julija — »Berite Times« piše na velikih plakatih na stenah postaj podzemne železnice. »Prinaša vam poglobljene članke o tem, kaj bo članstvo Britanije pomenilo za našo industrijo, za naše kmetijstvo, za našo obrambo... Kadar Times spregovori, poslušajte svet. Times vam daje dejstva, da se boste lahko odločili.«

Odlodili? Kdo se bo odlodil? Britanijo ljudstvo se ne bo odlodilo, ker ga nihče ne bo vprašal za mnenje, razen seveda ustanov, ki organizirajo ankete o tem, kaj ljudje mislijo. Dostikrat so to ankete o tem, kaj ljudje rečejo, ne kaj mislijo. Zakaj dosti Britancev se letošnje sredo poletje, ko divja bitka za Evropo (časopisi radi uporabljajo to frazo), ne more niti odloditi o tem, kaj naj si mislijo. Preveč jih bombardirajo z vseh strani s članki, televizijskimi oddajami, izjavami, študijami, ocenami, gospodarskimi napovedmi in projekcijami, vedovanjem in vsem mogočim, kakor da je res od volilcev odvisno, ali bo Britanija zlezla v Evropo ali ne.

Hinavščina ali protislavje?

Ljudstvo bo presneto malo odlodilo, saj mu politiki zatirajo, da referendum ni običajen v britanski politični praksi in da po britanski ustavi (nepisani) referendum sploh ne obstaja. Toda tisti, ki zahtevajo referendum — in med njimi je eden najbolj znanih mlajših laburističnih politikov Wedgwood Benn, bivši laburistični minister za znanost in tehnologijo — takoj postrežejo vsaj s tremi referendumi, ki so jih razpisali v Britaniji v zadnjih sto letih, hkrati pa opozarjajo, da bodo Danska, Irska in Norveška razpisale referendum.

Kaj torej pomeni to priklanjanje pred britanskim ljudstvom, to pozivanje in protislavje? Ali je hinavščina ali protislavje? Ne eno ne drugo, ampak hladnem račun — pravilo zagovornikov referenduma — ker bi referendum gotovo pokazal, da je večina proti članstvu Britanije v EGS.

Zakaj je potem gospod Wilson, voditelj opozicije Njenega veličanstva, tudi proti referendumu, čeprav je (zadaj je mogoče že odkrito reči) hkrati proti članstvu Britanije v EGS? Pravijo nasprotniki referenduma.

Hinavščina ali protislavje? Če ni hinavščina je gotovo protislavje, in ne edino. V resnici je sedanja »bitka za Evropo« ena sama velika zmešnjava, v kateri si je posamezniki upajo trditve, da pravzaprav nihče ne ve, kdo pije in kdo plača, oziroma kdo bo pil in kdo plačal. Skratka, da tudi tisti, ki trditve, da dosti vedo in razumejo, ne vedo nič. Vse skupaj da je vprašanje vere: tisti, ki so za, verjamejo, da bo Britanija bolj uspevala kot članica EGS; tisti, ki so proti, pa mislijo, da bo Britanija v EGS povlekla krajši konec.

Strah pred osamljenostjo

Na prvi pogled je protislavje tudi to, da so laburisti kot politična stranka in sindikati kot njihovi zavezniki, pretežno proti članstvu Britanije v EGS. Res je, laburisti in sindikati se bojijo take Evrope, v kateri vladajo karteli, supranacionalna podjetja, mednarodne banke in podobno. Toda mar jih zahodnonemški socialni demokrati na čelu z Brandtom ne vabijo v Evropo prav zato, da bi socialna demokracija lahko nevtiralizirala EGS kartelov in supranacionalnih podjetij? Mar norveški in danski socialni demokrati ne govorijo laburistom: pojdemo vsi skupaj v EGS prav zato, da bi okrepili socialno demokracijo v Zahodni Evropi?

Resnica je najbrž ta, da britanska socialna demokracija — to je laburisti in sindikati — se zdaleč ni tako vneto za mednarodno sodelovanje ali vsaj zahodnoevropsko integracijo, kakor so britanski konservativci.

In v zvezi s tem je tretje protislavje. Laburisti na vladi so se izkazali kot neprimerno zvestejši ameriški zavezniki kakor konservativci. Kdo se je moral v Britaniji zagovarjati ob nedavni objavi pentagonskih listin?

Med drugimi bivši laburistični zunanji minister Stewart, ki je skupaj z Wilsonom zunanjsko odobraval sleherni ameriški ptož v Vietnamu, ne bi bil vsaj enkrat blago kritični za politiko Njenega veličanstva konzervativna vlada najbrž ne bi tako vda no čutila za uradnim Washingtonom.

Morda se je laburistična vlada bala, da ne bi Britanija ostala osamljena?

Lekcija iz Nassaua

Churchill in Roosevelt sta med drugo svetovno vojno skovala posebne odnose med ZDA in Britanijo, odnose, ki so se po prvi nadaljevali pod imenom »posebno družabništvo«, v katerem je bila Britanija nekakšen enakiški partner Amerike v Evropi. Čelo v NATO so obstajali ti posebni odnosi. Razumljivo je, da so tako konservativci kakor laburisti poskušali čim dlje obdržati ta posebni položaj Britanije.

Vendar so se konservativci prvi stremeli. Prvo stremenje je prišlo ob Sueški krizi, ko je po mnenju britanskih torijevcev Amerika v osebi Johna Fosterja Dullesa pustila Britanijo na cedilu. Ta sueški sindrom je ostal globoko v zavesti konservativcev. Toda konservativna vlada je še smerni igrala na karto »posebnih odnosov z ZDA«, hkrati pa se čedalje bolj približevala Evropi. Mililila je, da bo smela puding in ga pojedati kakor pravi angleški rek. Toda Edward Heath je kmalu spoznal, da de Gaulle ne misli tako, januarja 1963 je Heath kot britanski delegat v Bruslju dobil prvi veto od francoskega predsednika, ki je s prstom pokazal za nassauski sestanek. Dokler se ameriški predsednik in britanski

premier menita za hrbtno Evrope (beri Francije) — je pomenil de Gaullov veto — Britanija ni in ne more postati resnično evropska država in potemtakem tudi ne članica Skupnega trga.

Takrat so britanski konservativci razumeli, da ne morejo več sedeti na pločevici. Zdeli so lasti z njega. Med laburisti pa je še dandanes precej močna struja, ki vidi nadomestilo za članstvo Britanije v EGS v nekakšni severnoatlantski skupnosti z ZDA in Kanado. Konservativci so že davno preboleli take utopije.

Toda neglede na to, kako posamezne stranke in politiki v Britaniji gledajo na posebni odnos z ZDA, je dejstvo, da voditelja obeh glavnih strank, Heath in Wilson, dobro veda, da se je začel ameriški umik iz Evrope. To ne pomeni, da bodo Američani zložili atomski dežnik nad zahodno Evropo in ga odnesli domov. Atomski dežnik in NATO bosta ostala, toda če ne bo ameriških vojakov v Zvezni republiki Nemčiji, ZDA ne bodo tako ostro reagirale na sleherni morebitni incident v Berlinu ali drugje kakor doslej. Potrebno je torej iti v Evropo in znotraj okrepiti njeno obrambno moč.

Oportunizem? Cinizem?

Podobne strateške misli rojijo po glavi tudi Wilsonu, toda Wilson je v opoziciji. Če hoče spet postati ministrski predsednik, mora ostati voditelj stranke. Če hoče ostati voditelj stranke, mora ravnati tako, kakor večina v stranki hoče, ne samo večina v laburistični parlamentarni frakciji. Nekateri britanski komentatorji mislijo, da Wilson računa takole: Heath ima dovolj močan vpliv nad konservativno parlamentarno frakcijo, da bo ta glasovala v parlamentu tako, kakor hoče sedanjí ministrski predsednik. Če se mu bo kdo uprl, bo njegov glas nadomestil z glasovi laburističnih upornikov (morda jih ne bo dosti, toda vendarle dovolj) pa vedno v parlamentu). Čemu naj bi si torej Wilson sam spodkopaval položaj v stranki in silil laburiste, naj glasujejo za Evropo, če bo Britanija tako ali tako postala članica EGS.

Ce je zadeva takšna, se temu lahko reče tudi cinizem ali politični oportunizem. In te očitke na Wilsonov račun je slišati v teh vročih poletnih dneh v Britaniji. Toda politika ni eksaktna znanost, kakor je rekel Bismarck v pruski zbornici, ampak je umetnost možnosti. Wilson pozna vse te izreke, četudi morda ni bral Bismarckovih govorov.

Toda številni britanski politični komentatorji so zelo prizanesljivi do voditelja laburistov. Sodiijo, da ravna tako, kakor ravna, zato da bi ohranil enotnost v stranki, skratka, da bi rešil stranko — in mimogrede sebe. Oportunizem? Cinizem? To so zgolj besede. Toda za tiste laburiste, ki so prebricani pristajali EGS, imajo zelo določen pomen.

BOZIDAR PAHOR

»BILA SVA V LA PAZU«

Bolivija

Vlada išče podporo

V deželi udarov in „generacije mercedesov“

OD NAŠEGA BRAZILSKEGA DOPISNIKA

RIO DE JANEIRO, julija — Udari, stavke, demonstracije, polomljeno gospodarstvo, podržavljanje, gonje proti tujemu kapitalu, podkupovanje, streljanje rudarjev, boj proti gverilcem, prepripi s sosedji, ostro razmerje do ZDA, menjava vlade v nekaj minutah, revščina in neizmerna rudna bogastva — vse to se meša z dnevnimi dogodki in podatki. Vse to ni domišljija, ampak žalostna resničnost v Andih, v daleč od morja in visoko v hribih skriti Boliviji. Kolegi se v novinarskem klubu v Rio šaljijo, da je poročevalec, ki mu uspe spremljati bolivijske dogodke, pravi genij. Saj v glavo spravlja podatke, ki se menjavajo s svetlobno hitrostjo. Genij ali pa norec, se šaljijo. Kajti samo eden izmed teh dveh skrajnih tipov lahko dojame povsem zmedeni položaj v Boliviji.

Pravkaršnje odprtje skupščine ljudstvas (Asamblea del Pueblo) — in ne »ljudske skupščine« — potrjuje gornje trditve. To skupščino so ustanovili na pobudo samega predsednika, generala Juana Joseja Torresa in že pridno deluje, čeprav njena funkcija še ni nastalo določena ne na tehnični vladi ne na tehnični zakonodaji. Vse kaže, da jo je Torres ustanovil kot nasprotno utez vsaj navidezno čedaje večji dejavnosti desničarskih krogov. Sestavljena je iz 132 predstavnikov delavskih organizacij in rudarskih sindikatov, 53 voditeljev uslužbenecov in njihovih sindikatov, 23 voditeljev kmečkih organizacij ter trinajst članov raznih revolucionarnih strank, zastopa predvsem tako imenovano skrajno levo bolivijskega javnega življenja. Za prvega predsednika so izvolili sivolasega in prekaljenega rudarskega voditelja Juana Lechina. Ta, kot kaže, ni prevelik prijatelj vojakov, predvsem ne tistih, ki so na oblasti.

Ta antipatija pravzaprav potrjuje prvi

politični problem, ki ga je prinesla ustanovitev skupščine ljudstva. Skupščina je namreč predsedniku Torresu izglasovala odlok, da mora postaviti pred sodišče vse oficirje in vojake, ki so sodelovali pri uboju 60 rudarjev v letu 1965. Takrat so rudarji v rudnikih Catova in Siglo, nezadovoljni s plačili, vojake, ki jih je poslala vlada, da jo je Torres ustanovil kot nasprotno utez vsaj navidezno čedaje večji dejavnosti desničarskih krogov. Sestavljena je iz 132 predstavnikov delavskih organizacij in rudarskih sindikatov, 53 voditeljev uslužbenecov in njihovih sindikatov, 23 voditeljev kmečkih organizacij ter trinajst članov raznih revolucionarnih strank, zastopa predvsem tako imenovano skrajno levo bolivijskega javnega življenja. Za prvega predsednika so izvolili sivolasega in prekaljenega rudarskega voditelja Juana Lechina. Ta, kot kaže, ni prevelik prijatelj vojakov, predvsem ne tistih, ki so na oblasti.

Ta antipatija pravzaprav potrjuje prvi

ljenosti. Imam občutek, da ustanovitev skupščine ljudstva ni toliko odgovor desničarjem, ampak bolj rešitev težav bolivijske levice same. Je izredno razdrobljena in namsto da bi podpirala vlado — ta je nedvomno levicarsko usmerjena — se prepira med seboj ter drobi že tako majhne sile. V skupščini bo imela priložnost nadzorovati vlado, kot je to poudaril sam predsednik Torres, hkrati pa bo to forum, kjer bo svojo politično vlogo opravljala kolikor toliko organizirano. Skratka, mnenja in misli bodo usmerjene, udeležba vseh skupin bo večja, s tem pa seveda lahko pričakuje tudi dobre izide. Vlada je tako skušala institucionalizirati delovanje dela bolivijskih političnih sil ter poleg vojske polskati tudi politično podporo. To v razburkanosti bolivijskega političnega življenja seveda ni lahko, je pa nedvomno izredno pomemben poskus večanja udeležbe političnih skupin pri delu vlade. Skupščina ljudstva bo tako imela besedo, se zdaleč pa ne oblasti. To ima vojska, vojska pa nima množice. Lačne, revne in nepismene množice so skupaj s študenti in srednjimi plastmi pod vodstvom ljudi, ki kolikor toliko delujejo v skupščini ljudstva. Tako ima eden oblast brez množice, drugi pa množice brez oblasti. Poskus, da bi se ta dva politična dejavnika nekoliko približala, ter da bi tako dosegli prepotrebno stabilizacijo ter kasneje tudi družbeno in gospodarsko, je hvalvreden. Lahko pa tudi pade v vodo, morebiti celo zaradi nepoštenosti in podkupljivosti bolivijskih voditeljev.

Nekaj gnilega v deželi...

Dogodki pred meseci jasno kažejo, da je nekaj gnilega v deželi bolivijski. Pres-

kave ob smrti bivšega predsednika, letalskega generala Barrientosa, so pokazale, da v prvi vrsti stoji denarne zadeve državnih voditeljev, šele potem država in narod: prodaja ameriške moke, prodaja 12 milijonov deviz, ki so jih pobrali, ne pa plačali, 21 milijonov dolarjev ravnih carinskih taks, ki jih vplivni politiki niso plačali, 45 milijonov dolarjev, ki so skrivnostno izginili iz knjigovodstva državne družbe Corporación Minera de Bolivia (rudnik kositra). Potem se je zamenjala vlada. Se posebej pa sta takratni predsednik Barrientos in kasnejši predsednik Ovando Candia naredila kupčijo stoletja: nekje v Evropi sta nakupila orožje ter ga vsega prodala Izraelu. Seveda so pri tem zaslužili vsi: prodajalci orožja, oba bolivijska predsednika ter seveda Izrael. Kupčije bivšega predsednika Candie pa se po smrti partnerja Barrientosa niso končale. Za borih deset tisoč dolarjev je dal v najem največji bolivijski rudnik cinka Maile, Seveda za 10.000 mesečno. Konec leta 1966 je dal sebi in svojim ministrom za božično darilo, dano kar sredi leta, mercedes tipa 250 S — za zasluge, storjene Boliviji in njenemu ljudstvu. Ljudstvo jih je zafrkljivo imenovalo generacijo mercedesov.

Vsi ti primeri kraje in podkupovanja seveda prihajajo na dan šele danes. Priče skrivnosti umirajo, medtem ko Ovando Candia, trenutno bolivijski ambasador pri Francu v Španiji, sploh noče nazaj v Bolivijo. General Torres izmasta vrtanje pri tiri. Govoriti, ali mu bo uspelo ali ne, je prezgodno. Vse so poskusi, veljavni do dne, ko se najde pravi način rešev. Če seveda lonce neupornosti ne bo spet prekipel. In Bolivija bo tako še naprej obdržala najbolj žalosten svetovni rekord v političnem življenju: v številu udarov.

BOGDAN SALEJ

Vzburkano morje interesov

Francoska prisotnost v Sredozemlju

Največji dosedanja manevri — tokrat z NATO, čeprav izven NATO

OD NAŠEGA PARISKEGA DOPISNIKA

PARIZ, julija — Skoraj neposredno po velikih zavezniških manevrih na Sredozemlju so Francozi reorganizirali svoje vojaško poveljstvo v tem danes tako občutljivem bazenu. V čem je bilo bistvo spremembe v francoskem poveljevanju v Sredozemlju? Vse doslej je tudi sredozemsko vojaško področje sodilo pod splošno vojaško poveljstvo metropole, vrhu tega so bile tu stvari še bolj zapletene glede na vrsto poveljstvenih stopenj in glede na razliko v času miru in v času vojne. Kar zadeva pomorske sile nasploh, je de Gaulle vselej izkazoval več pozornosti atlantski vojni mornarici kot brodomu na Sredozemlju; delno zato, ker je svojo politiko snoval v svetovnih, in ne v regionalnih konceptih, delno pa tudi zato, ker je svojo vojaško moč temeljil predvsem na atomskem orožju, v tem primeru na francoskih atomskih podmornicah, ki imajo svoja oporišča ob atlantski obali. Nasprotno je zdaj Pampidou zaradi svoje različne politične fiziognomije, pa tudi zaradi spremenjenih okoliščin, težišče francoske vojaške sile prenesel v Sredozemlje.

Francija ne manifestira več svoje posebne politike v zvezi z Nemčijo; njena vzhodna politika je manj raziskata, kot je bila za časa generala de Gaulle, ki je nastopal v odnosu do Moskve z vso težo, bodisi kot zavrnik, bodisi kot evropski branilec. Neposredni dogovori med Mosko in Bonnom so Francozi potisnili na stranis tiri, kajti posredništvo ni več potrebno. Toda kolikor bolj se je ustalilo razmerje sil na severu Evrope, toliko bolj so se odprle možnosti kriznih zapletov na spodnjem, južnem krilu Evrope, v Sredozemlju. Poleg krize na Bližnjem vzhodu, kjer so Francozi v zadnjem času začeli nekoliko gibkeje uravnovešati svojo politiko med Arabci in Izraelci, je Pariz neposredno prizadel tudi z navzočnostjo ameriškega in sovjetskega brodomu,

prav tako pa zadevajo Francozi tudi sleher ni politični ali vojaški premiki na Sredozemlju, še posebej v severni Afriki. Najnovejši dogodki v Maroku so v ostalem potrdili napovedi tistih francoskih strokovnjakov, ki so predsedniku Pampidouju svetovali, da letos glavne francoske vojaške močevre s severovzhoda, kjer so bili običajno, prenese na jug in tako manifestira francosko prisotnost v Sredozemlju.

Komaj se je poleg odmev Pampidoujevega govora o lokalnih kriznih območjih in prestižnem pomenu francoske prisotnosti v Sredozemlju, ki ga je smel v Toulonu, kjer je s letalonosilke Clemenceau prisostvoval pregledu 35 francoskih vojnih ladij, še objavil odlok, ki sicer ni izšel v uradnem listu in ki je preskočil tudi redno obravna-

vo na vladni seji: dosedanja francoski pomorski poveljnik v Toulonu je bil imenovan za vrhovnega poveljnika vseh francoskih pomorskih letalskih in obalnih sil v Sredozemlju. Sredozemsko vojaško področje je postalo poseben avtonomen poveljstveni enota. Poslej je za vse potene potrebe samo pritisk enega samega gumba. Čeprav se število razpoložljivih francoskih pomorskih enot v Sredozemlju ni povečalo in čeprav tudi dejansko zaostaja za ameriško in sovjetsko mornarico v tem delu sveta, je ta sila postala zaradi svoje večje operativnosti nemadoma tudi učinkovitejša. To toliko bolj, ker je sedanja oblika poveljstva v bistvu še zastavljena, kot da bi šlo za vojno obdobje.

Kljub temu pa je Francija ostala še vedno izven skupnega vojaškega poveljstva NATO, ker meni, da to ni združljivo z nacionalno neodvisnostjo njenih oboroženih sil. Po občutljivosti dogodkih se je Francija vendar zdelala vse bolj približevati povsem stikom z NATO. V sedanjih manevrih na Sredozemlju so dejansko s francoskimi sile sodelovale tudi pomorske in letalske sile ZDA, ZRN, Britanije, Belgije, Nižozemske, Italije in Španije. Pri vseh svojih številnih stikih v okviru NATO pa seveda Francija še ne misli, že iz načelnih razlogov znova vstopiti v NATO. Na nedavnem zasedanju zahodnoevropske unije v Parizu sem poslušal zaskrbljeno vprašanje nekega zahodnoevropskega poslanca, češ, zakaj Francija še vedno vztraja izven vojaškega poveljstva NATO; generalni sekretar NATO Manlio Brosio je, očitno v sporazumu s Parizom, brnil stališče francoske vlade:

»Francija je polnopravni član Atlantiske zveze in francoski predstavniki sedijo v vseh odborih, vključno vojaških, razen v integrirani vojaški organizaciji. Bilo bi sicer zaželeno, da bi se rešilo tudi to; toda bistveno to ni. Bistveno je, da imamo v Francijo polno zaupanje, in da ni niti naj-

manjšega dvoma o tem, da bi se Francija v primeru potrebe zaslala na strani svojih zaveznikov.«

Za ohranitev položaja enakosti

Na istem srečanju zahodnoevropske unije v Parizu je Manlio Brosio tudi sicer govoril o novi gibkejši taktiki NATO; o tem, da ni zgolj vojska, ampak predvsem politična zveza; o tem, da so na osnovi široke analize o sorazmerju vojaških sil v svetu predvideli gradnjo zaklonišč in komunikacij v Evropi (500 milijonov dolarjev) mimo nacionalnih programov. »Hočemo ohraniti zgolj položaj enakosti, kajti v primeru šibkosti bi bili usodno prisiljeni v nevarna poskušanja«, je razlagal predstavnik NATO in obenem sprejel prvo pozitivno reakcijo Sovjetske zveze na pobudo o medsebojnem zmanjšanju sil, ki so ga dali atlantski zavezniki leta 1968 v Reykjaviku. Brosio je pri tem vendar menil, da imajo tudi zavezniki tokrat čas za premislek in da je treba še prej poizkusiti, za katere sile bi pri zmanjšanju šlo, že geografsko in glede na to, če gre za nacionalne ali tuje, za klasične ali nuklearne, za operativne ali rezervne sile. Toda v zvezi z pripravljajočo se konferenco o evropski varnosti, kjer naj bi sodelovali tudi nevezane države, je bil predstavniki NATO vendar nekoliko manj kategoričen v obrambi svojih stališč. Na vprašanje nekega italijanskega poslanca, če bi bila tako imenovana Brežnjevova doktrina o omejevanju suverenosti predhodni vzval, ki bi ga bilo treba rešiti, še preden bi sedli za skupno mizo, je odvrnil dokaj blokovsko barantasko, češ, to ne bi bil predpogoj, pač pa gotovo ena izmed tem, o kateri bi razpravljali.

Uveljavljanje „neblokove sile“

Franciji delno ustreza, da se pokriva za vsak primer z močnim dežnikom NATO, vendar pa ji v njenem najožjem bazenu, kot je Sredozemlje, očitno bolj ustreza, da tu nastopa sama, neposredno, s poudarkom na prijateljski vzezi, ki jo družijo z večino obalnih držav. Morda bolj kot kje drugje se Francija v iskanju svoje lastne veličine prav v Sredozemlju — stisnjena med ameriško in sovjetsko mornarico — skuša uveljaviti kot neblokova sila. Ko so govorili o občutljivem jugovzhodnem boku Evrope, so omenjali zlasti ranljivo področje Grčije in Turčije. Iz poročila britanskega laburista Boydena v zvezi z evropsko varnostjo in odnosih Vzhod-Zahod je razvidno, da je osnovna slabost v pomanjkanju moderne materialne opreme pri grških in turških silah. Prispevek grških in turških sil, v pogledu močstva, to je v pogledu števila ljudi, je vendar še enkrat toličen, kot je povprečni evropski prispevek. Francozi se tudi materialno in psihološko v Sredozemlju zanašajo raje na samega sebe. Ko so nevtalisti na Malti odpovedali oporišču silam NATO, so se Italijani na pariski skupščini zahodnoevropske unije razburjali v skoraj rasističnem tonu, češ, »saj vendar ne bomo pustili karolinške Evrope Saracenom«. Francozi so nasprotno uvidno molčali in bodo prej poiskovali pridobiti Malto v svoj krog neodvisnih prijateljskih dežel sredozemskega bazena.

Ta politika se pa prav gotovo, ne glede na različna izhodišča, v veliki meri pokriva z jugoslovanskimi pogledi. Francosko-jugoslovanski interesi za ohranitev miru, sožitja in enakopravnosti v Sredozemlju so dejstvo, ki so ga v zadnjih mesecih tudi francoski in jugoslovanski državniki čisto javno naglasili.

BOGDAN POGAONIK

Prejeli smo

Do VOS in še dalje

„Čudežev res ni, kar precej čudno pa je marsikaj“

Vidmarjanstvo tudi brez Vidmarja

Tako pojmovani pluralizem — in ne vem kako drugače bi ga bilo mogoče pojmovati — vsekakor ne izključuje kritike in kritičnosti. Nasprotno. Brez strokovne, objektivne in ustvarjalne kritike, bi se sama ideja pluralizma sprevrgla v omedleno idilo vladnostnega sožitja, ne glede na to, da takšnih kastriranih odnosov življenja samo ne bi dopuščalo. Namesto sproščanja, omogočanja in pospeševanja mnogih in različnih ustvarjalnosti, od širše tradicionalnega do avantgardnega, bi brez kritike zagotovo pristali v zatonih nikomur potrebnega akademizma, v katerem bi bile nove ideje nove samo še po datumih in etiketah, ker bi oblika postala pomembnejša od vsebine.

Toda kritika, ki objektivnost in strokovnost zamenjuje za apriorističnim odklanjanjem in negiranjem vsega, kar ni v skladu z osebnimi navedbami in interesi kritika ali skupine, ki ji je idejno pripada, preneha biti kritika po funkciji in namenu, je samo še sredstvo uveljavljanja svojega in sicer samo svojega nazora, torej sredstvo v naprežanju za prevlado enega nazora nad vsemi drugimi, različnimi. To pa je kvečjemu pot v idejni monopolizem, pluralizem pa samo še dobrodošla prilika za doseganje izoliranih ciljev, kar pa seveda ni nič novega in prav nič neznanega. Josip Vidmar, na primer, je dolgo in predolgo uveljavljal prakso »neovrgljivega estetskega kritikeja«, s katerimi je več ali manj virtuozno znal in mogel popraviti v vsako smerjo ali nazor, ki ni bila po okusu ali njena uveljavitev ne v interesu vladajoče malone spomeniške zaščiten kulturne elite, pogosto identične z administrativnim veljastvom. A vse kaže, da nam je vidmarjanstvo usojeno tudi brez Vidmarja, le da v novih, zato pa nič vzpodbudnejših oblikah. Iste poti kaže voditi k istim ciljem, napisom na kaziplohi od njih pa verjame navadno samo tujec, ker jim je prišel prilepiti. Jaz pa v tej zadevi nisem tujec. Vsaj za zdaj še ne.

Takšno pojmovanje pluralizma, ki se je tako drastično uveljavilo tudi v kritikah in polemikah o VOS, me skrajno neprijetno spominja na čase, ko je prošliti slovenski agitpropovec, nepokrito cinčen in izrabljajoč avtoritativno moč, ki mu je v situaciji povojne, še malone polvojaške družbenosti, dajala funkcija, oblastni nadut učile siljarje — katere barve so revolucionarne in katere reakcionarne. Ali ko je isti revolucionarni in priznani kar naprej in naprej svobodoumni duh, v globoko idejni razpravi o slovenski literaturi polkoli oskornjeni nogi na mizo in mirno, brez najmanjših zadreg, da to počne pravzaprav v imenu revolucije, razloži vseslovesno slovenskemu pisateljsko, kakoli pa bi bilo poslej in na vse večine čase. Ali boste pisali tako, kot hočemo mi, ali pa —

V tistem nedorečenem »ali pa —«, je tičalo marsikaj. Predvsem pa marsikaj takšnega, kar se skuša uveljaviti tudi danes, le da v izpremenjenih razmerah in pod drugačnimi izgovori. Cim namreč kdo skuša uveljaviti svoje nazore, svoje ideje in svoje ideološke pozicije nad vsemi drugimi, in to ne z argumenti ali s kvaliteto lastnega dela, ampak s poizkusi neargumentirane diskvalifikacije vseh drugih in vsega drugega, potem je to samo oživilje starih metod v novih časih. Vsekakor pa takšne metode niso obet za civilizirane situacije, v kateri naj bi pluralizem ne bil samo kabinetna deklaracija ali samo izgovor za kogarkoli, ki se ga poslužuje kot etikete in kot zelo primerne možnosti za uveljavljanje samo svojih, torej spet samo enih in edinih veljavnih stališč, nazorov in ideoloških pozicij.

Sicer pa —

V začetku je bila samo TV nadaljevanje

Ali še točneje: prav na začetku je bila programska pobuda vodstva slovenske televizije, naj bi repertoar serijskih akcijskih filmov, ki smo ga prisiljeni polniti z uvoženimi filmi, vsaj deloma izpolnili s domačo, originalno temotiko. Predlagali so mi, naj scenariščno oblikujem vrsto zgodb o boju slovencev z nacisti. Pobuda TV Ljubljana mi je bila blizu, ker se mi protagonistov za tovrstna dela nikakor ni bilo treba. Morda se še zmisliš, da dramatičnih situacij prav nič konstruirati. Razen tega sem videl v realizaciji serije tovrstnih filmov možnost pripovedi o dogajanjih, ki jih je vsekakor vredno oživiti v filmski podobi, saj so bila zagotovo izjemna tudi v primeru s katerikoli drugim odporniškim delovanjem v Evropi. Pa generacije so se izmenjevale, tako da so bili takšni dogodki, sprito odmiranja udeležencev vojne in revolucije, obojeni na pozabjanje. Torej je moje odločitev, da ponudbo TV Ljubljana sprejemem, pogojevala tudi zanesljive moralne dolžnosti do tistega časa in do ljudi, kakršni so v tistem času bili. Za avtorja pa je dolžnost pričevanja vsekakor moralno in poklicno zelo obvezujoča, posebno še kadar mu okoliščine pričevanje omogočajo. Seveda pa sem se moral pri svojem delu vnaprej spriznati z omejitvami, kakršne postavlja vsakemu avtorju sama zvrst tovrstnih televizijsko-filmskih pripovedi; televizijska nadaljevanja ima pač svoje dramaturške, interpretacijske in stilne zakonitosti, ki jih ni mogoče preseči, ne da bi se lotevali neresnega tretjega, dostoj kjerkoli se nepoznavanja. Tudi televizija sama, kot medij, ima svoje meje in mere, tako stilne, kot repertoarne. Zato se TV Ljubljana, kot televizijska produkcija majhnega naroda, v prenekanterih repertoarnih stremeljenjih in oblikah mora in se bo še morala podrežati repertoarnim neizogibnostim, ki se jim ne morejo odtegniti tudi precej večje in bogatejši televizijski produkcije. Da to ni morda samo moje, profesionalno pomankljivo, ali celo smotno osebno mnenje, ali celo programska zgrešenost TV Ljubljana, naj — kolikor mogoče vsebinsko zvesto — citiram povsem nevtralnega, a upam, da strokovno dovolj avtoritativnega avtorja, M. Esslina, ki med drugim ugotavlja, kako je za televizijo bistveno, da je za pretežni del gledalcev predvsem

sredstvo sprostitve, se pravi zabave zaradi česar je neizogibno, da v gledalčevem dojemanju ni ostre meje med resničnim in umetnim, tisti pa, ki TV program sprejema kritično, se pravi določeno oddajo ocenjuje kot dobro ali slabo, jo ocenjuje predvsem z merili, veljavimi za zabavo.

V isti razpravi o televiziji, kot mediju, in o vlogi televizije pri majhnih narodnostnih ali jezikovnih skupnostih, Esslin ugotavlja: »... in ker so majhne dežele v neveljavi za izpolnitev televizijskega programa, so prisiljene uvažati tuja dela... Učinkovanje takšne repertoarne nujnosti pa je pri številnih majhnih narodnostnih kulturah zelo močno in za njihovo kulturno samobitnost celo katastrofalno.«

In o televiziji, kot samosvojemem mediju: »... Televizija je ustvarila značilne, posem svoje dramske oblike... Nadaljevanje oz. serijski filmi, v katerih brezizjemno nastopajo iste osebe, je morda najbolj televizijska dramska zvrst in eden najpomembnejših kulturnih pojavov našega časa, ker osebe, nastopajoče v serijskih filmih, postajajo sočustvena, današnja mitološka bitja in s tem v določeni smislu praelitna kolektivna zavesti človeka naše dobe... Televizijske nadaljevanke, ugotavljamo, da so pravi določeni tuja dela... merjamo z recitiranimi ali petimi zgodbinami antičnih in primitivnih ljudstev, so torej nekakšne junaške pesmi človeštva dvajsetega stoletja... In še posebej o televizijski nadaljevanke, kot dramski zvrsti: »... Dramaturška analiza tudi v svetu najuspešnejših televizijskih serijskih filmov nam pokaže, da mora biti vsaka zgodba grajena po istem principu oz. vzorcu.«

Tako M. Esslin na osnovi splošnih izkušenj in doganj v svetu. A nikjer besede o tem, da so slovenski kritiki iznašli za zvrst televizijske nadaljevanke nekaj povsem novega, ali da se vsaj vedejo tako, kot da jim je to uspelo.

Motivi so možni

Edino, kar spriču v svetu splošno znana in veljavna, morem reči sebi v prid (ali v breme), je, da sem bil v primeru z avtorji, ki si morajo tem za nadaljevanke »izmislijeti«, precej na boljšem. Svoji za tovrstna televizijsko-filmska dela, je v resnici naše preteklosti na pretek; tematika je praktično neizbrana. Prav v tem pa je morda spet svojevrsna težava. Vsaj interpretacijska. Pa ne samo zame, marveč za vsakega avtorja, ki bi morda poslej kljub vsemu se imel voljo za tovrstno delo. Snov namreč sili pri oblikovanju v dramsko sfero tako detektivke, kot špijonaže ali tudi čisto akcijskega filma. Resničnost vsovskih akcij in zgodb pa, kljub videzu, vendarle ni. Avtoritativno dogajanje bi bila vsekakor prizadeta, če bi se, ustaljeni dramaturgi in prid, ogibal tudi določeni »navstavnosti«, na kakršno so posamezni podvigi mejili. Vzorč temu pa je spet treba iskati v znanosti, tako značilnem za tisti čas. Zato sem zgodbe o VOS gradil, kot sem jih. In naj mi bo oproščeno, da moj, med vojno doživljanje odraščanja ali še po vojni rojni kritiki, resničnost slovenskega partizanovanja, in to celo v prvih vrstah, poznajo bolje, kot jaz, ki sem ga živel in doživljal precej od blizu. Vsakemu pač ni dano, da bi bil o situaciji pred svojo rojstvom bolje informiran, kot priče, udeleženci in očividci minuli situacije. Vsekakor tu logika in moč siceršnjih človeških izkustev v celoti odpuščata in je torej s tem vprašanjem nesmiselno izgubljati čas in besede.

Povem naj samo tisto, kar so brezizjemno potrdili vsi anketirani udeleženci identičnih vsovskih akcij: da so situacije in motivi v vseh zgodbah pristni, torej resnično možni in avtentični. Edine pripombe, ki sem jih bil deležen, razen obojnih pripomb k režiji, so bile prav nasprotni stališča mojih kritikov: da so se namreč dogajale še vse bolj drzne in navišne stvari, ki pa so se vedoma srečno rešile. To sem vedel tudi sam, pred in med pisanjem VOS. Toda podreli sem se avtorizmu, upeševaloč ta naša danes, tako bistveno različen od tedanjega časa. Danes bi namreč marsikakega, čeprav do poslednje podrobnosti vsak čas dokazljiva resničnost, zagotovo udeleževal kot thrillerjsko pretiranje ali veteransko junačenje. Temu pa sem se ogibal iz spoštovanja do tematike same.

To pa je tudi vse, kar naj bi kot avtor televizijskega VOS o svojem delu pripomnil. Vse drugo — in sicer vse in samo najslabše — pa sta ita napisala kritika DELA in Tedenske tribune.

In ker to, Josie Snoj, kritik DELA: Zgodbe o VOS so izmisliotine. In amen. Da je to, predvsem za po vojni rojne mlade ljudi, težka dezinformacija (posebno še, ker jo ni napisal kdorkoli, ampak ugleden slovenski kulturni delavec), to menda ni važno. Prav kot najbrž ni važno kakršenkoli, vsaj droben poizkus takšno kategorično trditve kakorkoli utemeljiti, če že ne dokazati.

In tov. Herman Vogel, v Tedenski tribuni:

Filmi iz serije VOS so partizanska kavbojščina in agitka najnižje vrste. (Prav kakor da ljudje streljajo drug na drugega samo v westernih, v vsakrni drugi situaciji pa je to nemogoče). In agitka — za kaj in za koga agitka?

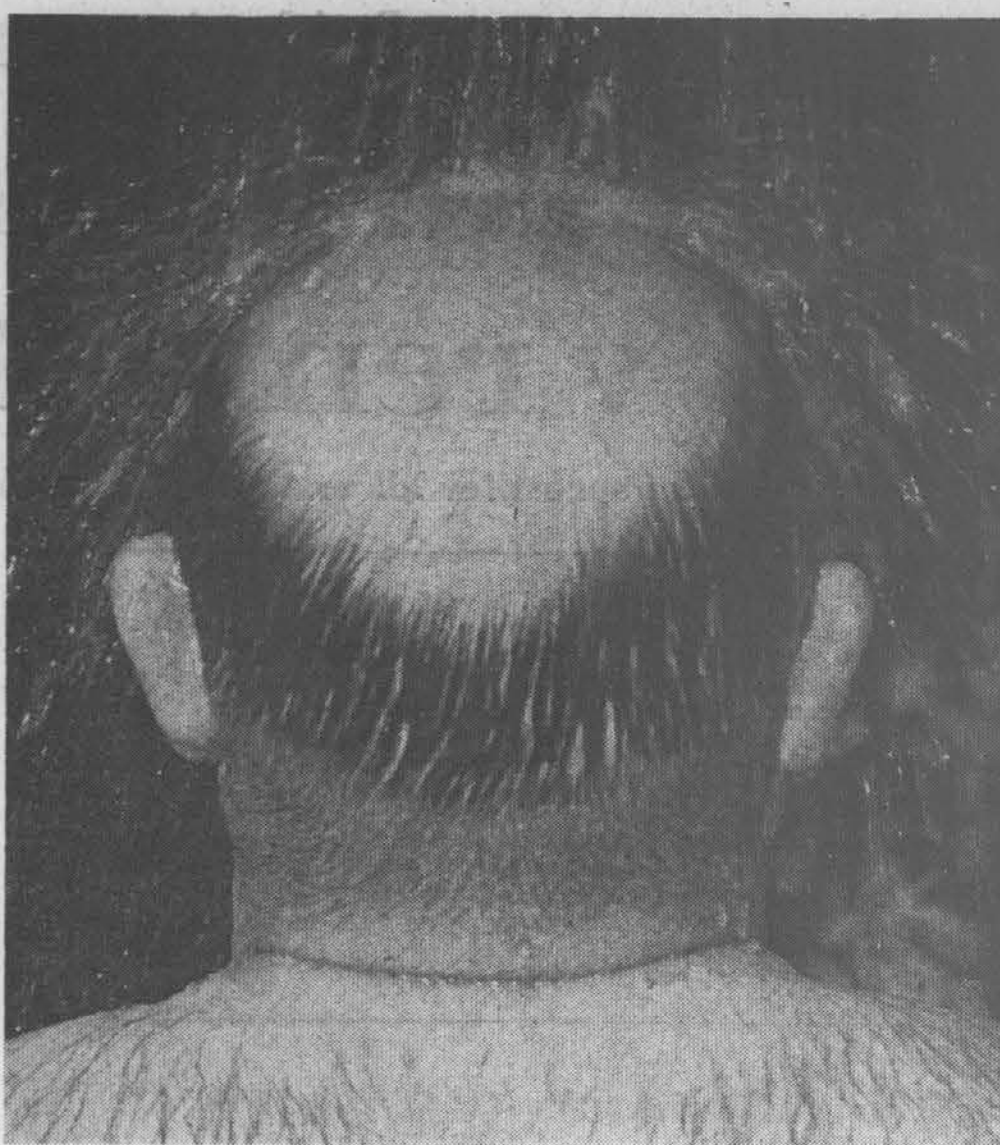
K temu nobenega pojasnila, nobene utemeljitve, samo kategorična obsodba celotne nadaljevanke in to že kar po prvem filmu.

Kdor vsaj nekoliko pozna razmere, se vsem tem prav zagotovo ni mogel čuditi, da je takšnim izpadam sledilo.

Protestno pismo iz Radovljice

Pa ne morda zato, ker jaz slučajno živim v isti pokrajini, marveč preprosto zato, ker sem snov za filme o VOS zajemal ne le iz lastnega spomina, marveč predvsem iz izročila te pokrajine. Zgodbe, atmosfera in protagonisti dejanj torej pripadajo ljudem in zgodovini te pokrajine, zgodbe so neodtujljive njihove, ne moje, njim pripada pripoved o resničnosti njihovih medvojnih napovih in tveganj. Izmisliotine v Svoji kritiki torej (logično) ni zavedala mene, kot avtorja nadaljevanke, marveč avtoritativno takšnih ali podobnih dogodkov in situacij v teh krajih in med temi, mnogimi še živečimi ljudmi.

Bilo bi ne samo neokusno, marveč tudi absurdno, če bi jaz kakorkoli branil svoje delo pred še tako uničujočo kritiko, prav

VROČINA — Foto: Arhiv »Delo«

kot je v naravi stvari samih, da so družbene organizacije, kot predstavljaki akterjev takšnih ali podobnih resničnih dogodkov, zaščiteni in izročili se tako zelo živo resničnosti, ki za prenekanterga ni samo ponosen spomin, ampak tudi še nezacejena bolečina.

Tudi tov. Tone Svetina se ni morda oglašil kot moj veljavni prijatelj (po T. Kermaunerju), marveč kot intenzivni raziskovalec in poznavalec medvojnih razmer tega dela Slovenije. Če je bilo morda glede teh stvari kaj nejasnega, upam, da vsaj v teh vprašanih nespornostih ne more biti več. Kar pa se tiče samega »Protestnega pisma iz Radovljice«, ga nisem jaz prebral nič manj skrbno, kot uredniki DELA. In zato mirno trdim, da podpisniki niso očitali uredniku DELA, da »stojijo na poziciji emigrantskega tiska«, pač pa da na takšen način, kot sta kritika DELA in IT obravnavala VOS, pišejo o NOB emigrantski listi. In ker je to res, se čudim zakaj tolikšna užaljenost uredništva DELA. K temu samo še drobna značilnost v vsej polemiki o nadaljevanju VOS, ki je ni mogoče zanikati:

Predvsem se je uredniški kolegij, torej Delo v celoti, brez vsakega najdaljšega pridržka in to z vsi avtoriteto, solidiziralo s stališči Snojve kritike iz česar sledi, da uredniki DELA enostavno niso dopuščali niti najmanjših možnosti, da bi bila Snojve stališča, kakor vsaka, vendarle tudi mogoče kritično obravnavati. Zakaj potem razburjenje, ker je Protestno pismo iz Radovljice atakovalo Delo v celoti in ne morda samo kulturno redakcijo? In drugič: Delo je v vsej polemiki demonstrativno izražalo svojo solidarnost s Snojveci (z nčemer argumentirani) stališči, saj je vsak prispevek v OBRAMBO ali nadaljevanke ali tematike same, dosledno opremilo s svojim pripisom, vedno povdarjajoč, da se s pozitivni mi aspekti na to televizijsko delo a priori ne strinja.

Vprašanje, ki nastaja samo po sebi je, ali ima uredništvo DELA res pravico do takorekto ex cathedralnih stališč, prebivalci neke cele slovenske pokrajine, ali vsaj njihovi pooblaščenki predstavniki, pa niti do načelnih ugotovitev ne? Toda to je seveda stvar dialoga med organizacijami, katerih glasilo je Delo, in med uredniki DELA, ne pa morda moj osebni problem ali celo moja pravica vpraševanja.

Pota kritikov

Na kakšno raven more zdrsniti polemika, kadar jo vodita ita in osebna, prestižna uvažnost, nazorno dokazuje odgovor tov. Snoj to. Tonetu Svetini... V Svetinovem članku je mogoče vsak objektivni bralec najti predvsem tisto, kar nadaljevanke VOS, kot avtorsko delo, pravzaprav sploh nesporno ne zaveda, namreč samo zgodovinsko razlago in utemeljitev funkcije in dejavnosti vsovsovcv sploh in posebej v specifičnih pogojih na Gorjskem.

Tov. Josie Snoj pa je odgovoril s takimi argumenti, da sem prav zares moral nekajkrat prebrati njegov podpis, da sem verjel kako se je mogoče izpozabiti tudi človeku njegovega peresa. Odgovoril je enostavno s tem, da on že natanko ve, kako je med vojno bilo, ker je literarni zgodovinar in — rezervni oficir.

Tako »polemizirata« pa zares ni mogoče. Zakaj ne, tega najbrž ni težko razumeti tudi tistim, ki niso rezervni oficirji in ki se nikoli niso bodo ukvarjali z literarno zgodovino... Vprašujem se samo, kam bi polemika s takimi (Snojveji) argumenti in kritičniji previeda, če bi se vanjo vmesal tudi sam. Vsekakor s strani DELA na strani Pavliše, ki bi moral razoditi, da smejo poslej moja dela kritizirati samo kritiki, ki se lahko izkažejo z legitimacijo — rezervnega generala.

V podobno absurdno je zabredel tudi tov. Herman Vogel. Takole se je, kot kritik in novinar, obnašal:

Ze takoj po predvajanju prvega filma o VOS je napisal, da so vsi filmi iz te serije navadna partizanska kavbojščina in agitka najnižje vrste, torej zgodovinsko neresnični. V eni naslednji številki Tedenske tribune je potem zapisal, da pri kritiki VOS zanj zgodovinska resnica sploh ni odločilna, ampak samo umetniška, torej filmska zmogljivost ustvarjalcev.

Kmalu zatem pa v »Stopus« dobesedno izjavi:

»Na žalost ali na nesrečo, se na film ne spoznam.«

In pri vsem tem se v Tedenski tribuni upa z velikimi črkami ganjeno vprašati:

Kaj nam onemogoča dialog?

Odgovor najbrž ni potreben, predvsem pa ni mogoč. Vsaj v resnem listu, kot je Delo, ne.

Morem pa povedati, kaj mi onemogoča odprt in konstruktiven dialog z Delom, dokler so stvari takšne, kakršne so, ali vsaj takšne, kot se mi kažejo. Dialog o polemiki načeti problematiki mi morda toliko ne omogoča kritika Jožeta Snojja (ta bi še event. mogla biti osnova za smiselno, čeprav še tako ostro konfrontacijo mnenj), kolikor uredništvo, sproteljajoč DELA, ki je sprejelo za svojega idejnega advokata in razlagalca revolucije prav Tarasa Kermaunera. To pa za zagotovo presega ne samo moje vsakršne logike, marveč tudi moje najobjektivnejše dostojnosti. Ker kljub vsem ne želim biti do kogarkoli krivičen in torej DELA nikakor ne odrekam ali želim odrekati skoraj brezizjemno principalnega uredništvovanja v skoraj vseh redakcijah, me toliko bolj čudi, kako je moglo angažirati T. Kermaunera kot »arbitra« v sporu, ali vsaj v polemiki o delu, ki obravnava tematiko NOB, znano pa je, da prav ta isti pisec smatra, da je NOB usodna zgodovinska napaka, česar pa sam sploh ne skriva. Nasprotno. On sam je jasno in razločno napisal in s polnim imenom podpisal sledeče:

»Ali smo razmislili prav, ko smo razglasili v svojih mislih in čustvih AVSTRIJO za tujo, sovražno, protislovensko, raznarodovalno državo, ko smo menili, da se lahko izognemo družbi, ki je razdeljena za tujo, sovražno, protislovensko, raznarodovalno državo, ko smo se tako temeljito odbili od Avstrije, odbili od svoje tisoletne, glede na narodno zavest potencialne, glede na način življenja povsem realne zgodovine — ož svoje zibelke in usode, od Evrope?«

(T. Kermauner v »Problemih«—70)

Res, da ima Taras Kermauner vsu pravico razmišljati in čustvovati, kakor on misli, da je prav. Toda da je prav on primeren za arbitra med Delom in med podpisniki Protestnega pisma iz Radovljice in za idejnega tolmacha kritičijev, veljavnih za obravnavanje revolucijske tematike, pa vsekakor ni mogoče verjeti in sprejeti. A če je kriva neinformiranost urednikov DELA, potem ni mogoče reči, da se Taras Kermauner ni samo potrudil, da bi naš o svojih stališčih do literature in filma, kakor obravnava obdobje NOB, ne informiral zelo precizno. Enako jasno in nedvoumno je povedal svoje stališče tudi o tem: »Dovolj nam je mrtvih herojev, dovolj mučenec, ki so padli za tisto, česar ni! In to ni nikarkršna demagogija in ne zanesenost, to je skoraj že program: Poslužujoci se mnogih stranpoti naše sodobne družbe, opozarjajo na neuresničeno ali tudi samo neuresničljivo načelo revolucije, poziva, naj vendar še pokopljemo revolucijska upanja, pustimo torej, naj mlade generacije začno znova, namesto da bi nadaljevale začeto, a ne dokončano zgodovino pa potisnimo v muzej, da bi jo čimprej izrinili iz spomina in zavesti. (Mlade, ki hočejo natanko isto, kot je hotela vojna generacija, le da v izpremenjenih razmerah in nič več brez revolucijske narne tradicije, bomo pa lepo ozmerjali »radikaliste. Tako? Da. Tako!«

Boleče pri vsem tem je, da služi kot drobiž za poravnave vseh mogočih računov in računčkov prav naša lastna zgodovina. In naravnost osupljivo je, kam takšne razmere morejo privedi: birokratski sorjatski zgodovinarji so v svojih najnovejših delih komaj korak pred stališči kritikov DELA in Tedenske tribune, ali pa so kar vstrice — naši kritiki, v imenu kaj vem kakšnih — izmov, proglašajo vsak čas dokazljive situacije iz osvobodilnega boja za izmisliotine in agitke, za sovjetsko uradno zgodovino pa našega boja sploh ni; torej isto! (Kako voljni so ga bili priznati Anglosameričani pa tudi vemo). Tako smo na najboljši poti potopnega, a totalnega razvednotenja samega sebe. Vsaj v tem smo nedosegljivo originalni in tudi največjim in najmočnejšim narodom kos.

Um, da zdaj tudi kolegij uredništva DELA razume, zakaj mi ni in ni ne more biti do dialoga: prav nič več ni, kar bi mi ga omogočalo. Zato je to nepreklicno zadnje, kar sem o teh stvareh pisal. Drugi pa — kolikor jih je volja!

IVAN RIBIČ

Pripis uredništva

Ker kaže, da se nekateri tovariši v polemiki o TV nadaljevanjih na temo VOS ne morejo ali nečesto seznani in spriznati z še jasno zapisanimi stališči uredništva DELA do teh vprašanj, zaradi česar nehoti, te ali hote dršijo iz podkranja v podkranje, prepuščamo bralecem, da sami presodijo njih in naše razvanje.

(Nadaljevanje na 18. strani)

Spoštovani tovariši urednik, prosim, da priloženi članek objavite v sobotni številki Dela. Ni slučaj, da se k polemiki o VOS oglašam s časovno distanco: metati drva v plamenč ognj nima smisla, ker so plameni že itak dovolj visoki.

Prosim, da moj prispevek objavite v enaki obliki, kot je napisan. Razen, seveda, če nisem postavil »izven zakona« in velja odprtost DELA za kogarkoli, samo zame ne.

Z najboljšimi željami,

IVAN RIBIČ

»Samo milijon nas je, milijon slovenskih riti (ostali delajo na Njškem) in ker smo riti, ni nikogar sram.«

Tako se je pred časom hitro zaparodiral sodobni slovenski pesnik. Najbrž v uri jeze in razočaranja, a kakršnimi tudi se komu drugemu ni prizaneslo. Vendar mislim, da kljub prenekanteru, pogosto zares morda čudnim pojavom v naši družbi, pesnikovega obupa le še ne kaže generalizirati. Še manj pa mu najbrž smemo očitati generalno zmoto, če nečemo tvegati, da bi za nekatere pojave nikoli ne našli količjak sprejemljive razlage.

Da je moglo in zakaj je moglo neko, programsko kjerkoli na svetu povsem nevemirljivo televizijsko delo dvigniti tolikšen polemičen hrup, kot smo mi bili priče od seriji filmov o VOS, tega pa najbrž še tako lucidno pesniško parodijo ne bi bilo mogoče osvetliti, kaj šele pojasniti. In če bi bilo mogoče javnosti reproducirati tudi vse ekscese, ki jih danes — in to menda že kar po pravilu — delaten avtor, ki se loti snovi iz našega osvobodilnega boja s pozitivnega, ali vsaj zgodovinsko avtentičnega stališča, bi postalo vse le še bolj zamotano. Pravzaprav niti ne toliko zamotano, kot simptomatično za miselnost in hotenja dela slovenske družbe, ali vsaj za del njene kulturne sredine. Naj bo ta del močan ali številčno nepomemben, to dejstvo ne izpremenja in simptomatično so vsekakor takšne narave, da jih ne kaže omalovaževati. Tudi pretežni del tistih, ki so ob polemiki o VOS ušli iz takšnih ali drugačnih razlogov po svoji zažalosti, bi ob bližnjem pomnjanju stvari najbrž milni nasmeh vzvišenosti ali posmeh privoščljivosti. Zagotovo pa bi se vsaki, ki mu demokratizacija družbe ni morda le rutinska fraza v dnevnem taktiziranju, marveč med drugim tudi nujnost kultiviranja odnosov med člandi te družbe, zaskrbljeno vprašal kje smo in kje bomo še jutri, če se bosta pritisk in grožnja uveljavila kot sredstva sodelovanja boja tudi na drugih področjih našega življenja.

Gangsterizem, do skrajnosti beden

Ali gre pri tej, zdaj že kar ustaljeni praksi anonimnega zastraševanja in tudi čisto neprilicnih osebnih izpadov, ki se niti groženj s fizičnim uničenjem neneželenih avtorjev ne ogibajo, le za ekscese neuravnoteženih posameznikov, ali morda za metode zastraševanja organizirano delujočih ideoloških skupin, tega ne vem. Ali točneje: raziskovanje takšnih vprašanj me ne zanima in še manj veselja, saj bi v odgovorih našla nujno moral preiti iz objektivne v subjektivno, kar bi sicer res ne bilo težko, zato pa tem manj simpatično. Razen tega mislim, da to sploh ni bistveno. Bistveno pri vsem tem je najbrž samo dvojce: prvič, da so dandanes izpostavljeni pritiskom in celo groženjam ter vsem mogočim poizkusom pokolnih in tudi čisto osebnih diskvalifikacij vedno le avtorji, ki na »nezajeljena«, se pravi ali zgodovinsko avtentična, ali pozitivno učinkovita način obravnavajo snov iz naše polpretekle zgodovine; in drugič, da so ekscesi anonimnežev, kakor tudi osebne grožnje iz oči v oči vedno zaporedne in sočasne z javno objavljenimi negativnimi kritikanji ali pobalinskimi pamfletji, s katerimi se odključuje nekatere naše revije, ki tako uveljavljajo maniro ne-podpisanih žalitev in klevet.

Is tega pa je seveda spet mogoče sklepati le dvojce: ali si kdo res umišlja, da je mogoče avtorje, ki imajo in ki so odločeni kaj povedati, na takšen način utišati, ali pa naj bi s takšnimi metodami kompromitirali kritike pred avtorji, da bi bila zmeda večja in antagonizmi globlji in s tem ribarjenje v kalnem uspešnejše.

Kakor je prvo infantilno, tako je drugo gnusno. Oboje pa je, vsaj po metodah, ciljih in namenih, svojevrsen gangsterizem, čeprav do skrajnosti provincialno beden.

Po čudnem naključju so takšnih gangsterizmov še kar praviloma deležni prav avtorji del z revolucijsko tematiko. Poizkusi ali diskvalifikacije, pa anonimne in direktne grožnje, pamfleti in kar je še podobnih »literarnih« sredstev, veljajo torej predvsem tematiki, oziroma neustreznosti interpretacij te tematike. Interpretacija pa se vedno izkaže za neustrezno (neumestnost), nemoderano in seveda tudi slabo (n. p.) v trenutku, ko avtor s svojim delom opozarja na kakršnakoli pozitivni ali vsaj simpatična dejstva iz vojnega in revolucijskega obdobja. Spričo tega je seveda nemogoče misliti, da gre morda samo za kaj vem kakšno »generacijsko nesporazumevanje«, ali samo za osebnosti ali klanovski prestiž literarnih prenekester. Vse preveč očitno je namreč, da postajajo tovrstna dela — pa naj gre za literaturo ali televizijo ali film — samo še prilika za račune in obračune v boju za ideološko in politično moč in premoč, torej v boju za pozicije oblasti, ne pa morda za kritično konfrontacijo različnih ustvarjalnih nazorov, pojmovanj in smeri.

Vzroki permanentne gonje

Samo tako je mogoče razumeti polemiki in vitke, kakršnega je sprožila nadaljevanke VOS, ali že kar permanentno gonjo proti Svetinovi »Ukanu«, ali omalovaževanje in diskreditiranje malone slehernega avtorkega dela, ki času in ljudem osvobodilnega boja vsaj krivično ni, če mu še ne more ali noče biti pretirano naklonjeno. (Spričo takšnih razmer bi skoraj moral ugotavljati, da sta se tov. Josie Snoj, kot kritik DELA, in tov. Herman Vogel, kot kritik Tedenske tribune, kljub sumničujočim

kritikam VOS vedla še kar »normalno« in skoraj fair. Oba sta namreč svoji kritiki podpisala s polnimi imeni in se torej pred javnostjo vsaj formalno izpostavila v enaki meri, kot jaz s podpisanim avtorstvom napadnega dela. Mi trije vsaj vemo in priznamo, da stoji vsak na svojih nogah, in tudi o tem, kje kdo stoji, poslej ne more biti več dvoma. A zakaj so naše razlike v stališčih — vsaj kar tematike kritizirane dela tiče — tako brezupno nepremotljive, tega mi zagotovo ni mogoče razrešiti z domnevmami, saj za ljudi, ki svoja dela podpisujejo s polnimi imeni, domneve se niso in ne morejo veljati kot argumenti in veljavni dokazi. Zal pa sta bili Snojve in Voglova kritika mogoča — če nič drugega — vsaj vseskozi argumentirana dela, brez slehernega argumenta).

Najbrž ni težko razumeti, da je v takšni situaciji avtor nemogoč, saj kritika, ki aprioristično diskvalificira ne le avtorjeve osebe na izhodišču, ampak enostavno odreja sleherni veljavo tudi vsem objektivnim, vsak čas dokazljivim dejstvom, ne dopušča ne dialoga, ne polemike, kot jo teoretično pojmujejo in kot naj bi jo v praksi uveljavljali, če naj polemika ne bo samo sredstvo spopada in obračuna. A kadar je kateri prizadeti avtorje prisiljen k besedi, je hkrati prisiljen govoriti v jeziku, ki ni njegova govorica, marveč kvečjemu govorica dnevnih politikov in še večkrat zakulisne politikanstva, le za silo kulturnega s terminologijo, veljavno v sferi literature ali dramaturgije in scenaristike. In zato avtor v takih razmerah je in bo v neenakem, ali vsaj mučnem položaju, ker mora razorožen sprejemati boj.

Tudi večji del tistega — javnega in anonimnega in osebnega — kar se je sprostilo od predvajanju filmov o VOS, je na žalost res mogoče primerjati samo še s političnim skitimi strastmi v spopadih med skupinami in skupinami v mnogostrančarski, predvsem pa mnogokliskarski družbi, kjer je v boju za prestiž, moč in premoč, dobrodošlo in uporabno prav vse, kar je vsaj za silo mogoče kamufilirati. In vse to samo zaradi nekaj televizijskih filmov, ki niso »zagrešile« prav nič drugega, kot v zaključnih zgodbah pripovedovali o tem, kako se je ena izmed skupin partizanskih obveščevalcev sociala in spoprijateljela z okupatorskimi agenturami in kakšne so bile pasti in metode teh agentur!

Zasebniški „ideološki“ interesi

Kdorkoli, ki zares dobro ne pozna naših specifičnih razmer, enostavno verjeti ne bi mogel, da je kaj takšnega mogoče, saj ga ni evropskega naroda, katerega nazorsko najrazličnejši avtorji ne bi z najrazličnejših aspektov spet in spet obravnavali prav snov iz obdobja druge svetovne vojne. To je pač obdobje, kateremu se ni mogla in ne hotela ogniti nobena evropska literatura in zagotovo nobena nacionalna televizija ali filmska produkcija. In nobena znanih vrst še prav nikjer ni bila proglašena za tabu. Dogodki in situacije iz obdobja druge svetovne vojne so bile in bodo interpretirane ali kot pripovedi o akcijah, ali kot psihološke in problemske drame, ali kot poeme pa tudi kot komedije, ali kot zgodovinski spektakli, saj je v vsaki vojni situaciji heroizem enako prisoten, kot se neizogibno boleče intimitne dileme posameznikov ali tragedije množice. Le da se vsega tega, kar vojna je, najbrž še nikomur ni posrečilo povedati v eni sapi in ob isti priliki, se pravi v enem samem delu ali z eno samo zvrsto pripovedi ali izpovedi. Zato povsod so in bodo tudi tovrstna dela ocenjena v subjektivno, kar bi sicer res ne bilo omejenega dela, in pa seveda po tem, ali je bil namen dosežen, se pravi ali je bilo delo dobro ali slabo realizirano. Močno pa dvomim, da bi zgodovinsko avtentične, ali celo v iz

Pariško pismo

Cenzurne škarje v remontu

Široka sprostitev ali vrsta novih, še hušjih ukrepov

PARIZ, julija — V trenutku, ko v Franciji minister za kulturo Duhamel napoveduje, da bo z reformo cenzure sprostil filmsko proizvodnjo v smeri največje možne demokratične širine, se vse bolj oglašajo prizadeti ustvarjalci in levi politiki, češ da postaja vse več filmov v Franciji plen cenzorskih škarj. Nova komisija za reformo filmske cenzure bo morala zato kmalu dati jasne odgovore. Minister Duhamel je vsekakor v parlamentu poudarjal, da hoče biti samo varuh francoskih filmov, ne pa njihov cenzor. Toda čeprav je v tem smislu potrdil, da namerava v prihodnje ukiniti administrativno cenzuro filmov, je hkrati dopustil, da pa seveda ne bo prenehala možnost rednega sodnega pregona, če bi kak film prišel v konflikt z zakonom. Vrh tega se je v Franciji že zdaj, seveda brez neposredne povezave z ministri, pojavila kar sama od sebe v nemah nekaterih ministrstev in posameznih lokalnih oblastnikov, da skrbijo za moralo in mir svojih državljanov in občanov.

Ustvarjalci tudi sami „režejo“ filme

Po dosedanjih predpisih je vsak francoski film ali vsak tuji film, ki bi ga naj prikazovali v Franciji, pregledala posebna komisija, ki tako dala svoje dovoljenje za predvajanje doma oziroma za izvoz. Ta komisija je še po svoji sestavi razdeljena na večino stopnjo birokracije in reprezentativnosti, saj je predsednik in podpredsednik imenoval celo predsednik vlade, osem predstavnikov pa so delegirala razna ministristva, med drugimi tudi ministrstva za zunanje zadeve, za vojsko in za pravosodje, za ostale zastopnike v komisiji so poskrbeli filmski producenti in distributerji ter združenje kinematografskih lastnikov. Osem mest je končno pripadalo še strokovnjakom, to je zdravnikom, psihologom, pedagogom, profesorjem in zastopnikom družine. Na željo producentov so vsakič, zato da bi se leži na spuščajni preči, določili v trezno investicijo, predhodno pregledovali tudi scenarije. Če so kak film savnili, so ga zavrnili v celoti in ne s pogojem, da se posamezni prizori izrežejo. Toda v praksi je postopek prinesel prav to, da so filmski ustvarjalci kritično prizore izrezali in nato film predstavili kot nov izdelek in ponovno pregled. Deljena mnenja so tudi že dolgo okrog tega, če je sploh treba pregledovati filme za izvoz, češ da je to stvar namembnih dežel samih. Pri tem se je seveda po eni strani nakopila cela gora močnih umetniških in političnih strahov, ki so zaradi kritične morale ter javnega reda in mira prinesle pod udar cenzuro; po drugi strani so pa še številni izkoristili vrata za izvoz vsakovrstne klaste plaše in ceneno pornografije.

Seveda pa je vprašanje, kaj točno za napad na moralo, na jezno, na mir, strokovna sodelavstva v francoskem nacionalnem centru za kinematografijo, ki je pojasnila, češ da na področju erotike gotole same posledje ne cenzurirajo več in da tolerirajo tudi vse ljubezenske akte v klasični obliki; nasprotno pa cenzurirajo neormalne oblike ljubezni, npr. homoseksualstvo, lezbištvo ali incest. Pod udar cenzure so zapadali tudi prizori, ki so vsebovali nasilje, ubijanje, rop, sadizem ali podobno, oziroma, ki so vabili v uživanje mamil, pa tudi kadar je šlo za ščuvanje zoper narodno obrambo ali vzpodbujanje k neposlušnosti v vojaški službi.

„V Franciji ni politične cenzure!“

Dosedanji predsednik državne cenzurne komisije svetnik v ministristvu za kulturo Labelle mi je sploh zanikal, da bi imeli v Franciji politično cenzuro filmov. Kljub temu cela vrsta filmov ni prišla do javnega predvajanja iz očitnih političnih razlogov, na primer filmi o majskeh barikadah v Parizu ali film »Bitka za Alžir«, ki obravnava s francoskim kolonializmom in predstavlja rojstvo novega alžirskega naroda. Sledilo je bilo, da je ta sedaj film, ki je dobil še pred mnogimi leti mednarodno priznanje na festivalu v Benetkah, že vse do danes v Franciji ni mogel steti čez ekran, ne televizijski in ne filmski. Lani so bili še skoraj na tem; cenzurna komisija je dvignila roke, toda zaradi groženj ekstremnih nacionalističnih krogov si tega filma niso upali vrteti v nobenem kinematografu. Dokumentarnega Ivensovega filma o bojih revolucionarne vojske v Laosu dolga časa ni so mogli prikazovati javno in pozneje ne v inostranstvu, češ da je predstavljal »žalitev za predsednika, prijatelja države (ZDA)«. Film »Le Condamné«, eden izmed mnogih filmov, ki so v zadnjem času očitali nasilja, postelji, je lahko šel v promet šele, ko so mu izstrigli nekaj najbolj grobih prizorov mučenja.

Film „Ko bom mrtev in bel“ na indeksu

Kljub temu: če hočemo biti objektivni, moramo priznati, da velika večina filmov zasnovanih na cenzurnih rešetkah predvsem zaradi zelo banalne pornografije. Ko sem pregledoval seznam francoskih in tujih filmov, ki so jih z datumom 26. junija 1970, prepovedali za mladinu, sem v veliki večini med 500 filmi našel res v večini le na sila maloverdne filmske izdatke. Naj navsem samo nekaj naslovov: »Frankensteinovo seksualno življenje«, »Naga sva«, »Preiskava v strip klubu«, »Tehnika umorov«, »Sexi vsoke nepotosti«, »Peklenke strasti in podobno. Medtem ko smekski in kvalitativni filmi, ki so jih mladini prepovedali, na primer film po romanu zaprite in pozneje umrle pisateljice Albertine Sarazin »Skočnice ali Visočinej protivladni velofilm »Prekletje, sem v spiskih našel tudi dva jugoslovanska filma: »Primer pošten uradnice in »Ko bom mrtev in bel«.

V nekaterih primerih je novi minister za kulturo Duhamel sam pokazal nekaj dobre

volje in širine ter nekaterim filmom, ki so bili doslej obojeni še za bunker, po preletu nekake časa odprli vrata dvorane. Tako so na njegovo intervencijo končno ukinili cenzuro filma »Mirni dnevi v Clichyju« po romanu H. Millerja, filma »Eskadron«, Arrabalovega filma »Viva la Muer-te« in Mallov film o spolnem odnosu med materjo in sinom »Dih okrog srca«.

Kaj je napak z Arrabalom?

Tri izmed teh filmov sem sam videl in se mi sploh niso zdeli taki, da bi jih ne smeli videti; pač morda nas je nekoliko pobijelo. Toda ko mi je predsednik Labelle kot svoje osebno mnenje povedal, da bi iz necenzuriranega Arrabalovega filma, če bi bilo po njegovem, vendar izreza neke prizore, sem mu to moral dopustiti, pa čeprav teh podrobnosti med filmom ali nism niti opazil ali me v kontekstu niso niti ščutili. (Šlo je za prizor, ko duhovniku-frankistu odraščajo spolovila, ko se žena podela umirajočemu moču na glavo in ko ofcirski raboti se ustreljenega Garcia Lorca še enkrat ustrelili iz bližine.)

Pri vseh dosedanjih omejitvah so seveda razlikovali tri stopnje: ali je bil film naplošno prepovedan, ali je bil prepovedan samo mladini do 13 let oziroma mladini do 18 let. Smisel nove reforme naj bi bil po tolmachenju v francoskem ministristvu za kulturo v tem, da bi za odrasle sploh cenzuro ukinili in da bi jo zato toliko bolj diferencirali na račun mladine.

Podeželani love čarovnice

»V demokratični družbi je težko odraslim prepovedati filme. V digavem imenu sploh? Treba je le zaostriti odgovornost vsakega državljanja, ki se za film odloča.« Temu naj bi v bodoče služila posebna kratka obvestila pred vhomom v kino z opozorilom, da je na primer ta film izredno razburljiv ali izredno krut, tako da vsakdo še ve, kaj ga čaka. Za nekatere povsem pornografske filme ne bi smeli več obelati javne reklame, tako da bi predstave dobile bolj zaključeni klubiški značaj. Glede mladine, ki se še oblikuje, so pa tudi upoštevali, da je danes veliko bolj razvita, kot včasih in da je vmes med 13 in 18 letom še važna vmesna stopnja 16 let.

Toda še celo v ministristvu, ki mu napredni kritiki očitajo, da je birokratska trdnjava cenzure, so se združili, ker se je v zadnjem času vnaprejšno s čisto res po-

divljano filmsko proizvodnjo, ki tudi prebujati pravcati lov na čarovnice po francoskem podeželju oziroma v manjših mestih, kjer župani predstavljajo vrhunc oblasti. V trenutku, ko se je razvedelo, da naj bi osrednjo državno cenzurno komisijo za filme sploh ukinili, so namreč v mnogih občinah izbrskali iz pozabe nek star zakon, ki daje županom pravico, da na svojem področju pazijo, da na javnih prireditvah ne pride do škativne javnega reda in mira. Na tej osnovi je na primer župan mesta Tours, strumen rodoljub stare šole, ustanovil svojo lastno mestno komisijo za pregled vseh filmov in zdaj reše po mili volji vse, kar se z njegovimi nazori ne strinja. Župan v mestu Colmaru ob Renu je na primer v razliko od vse Francije lepo ljubezensko zgodbo z Annie Girardot »ljubezn do smrti« mladini prepovedal. V vseh občinah, kjer živijo nekdanji francoski kolonisti iz Severne Afrike in tujski legionarji, zlasti na jugu, so še zaprati vsi filmi, ki kakorkoli dišijo po emancipaciji Severne Afrike.

Ponekod so se celo lastniki malih kinematografov začeli združevati, ker se bodo prav ti najtežje upirali pritiskom krajevne birokracije. V Franciji je danes 4900 kinematografov, kar ni niti toliko, a še od teh bodo mnogi začeli propadati, kajti čim višja je civilizacija, tem manj ljudje hodijo v kino. »Hodijo gledat filme, a to je drugo. Hodijo gledat tiste filme, ki jih hočejo in to kamor hočejo,« me je predstavnik filma v francoskem ministristvu opozoril na še en, skoraj socialni problem, ki bo nastal ob nadaljnjih zapletih s cenzuriranjem filmov v Franciji, kjer se bodo po njegovem lahko obdržali le veliki kinematografski koncerni, kot so nekdo nacionalizirani UJC, oba privatna kolosa Gaumont in Pathé ter najnovejši Para France, ki je, kljub lepemu francoskemu imenu, po kapitalu že predvsem ameriško podjetje.

BOGDAN POGAČNIK

VLASTJA: KLJUBOVALNOST

Knjižni trg

Dve slavistični knjigi v nemščini

Zapiski našega kulturnega kronista

Pred dnevi je graško vseučilišče proslavilo stoletnico obstoja in delovanja svojega Inštituta za slavistiko, ki se je prav posebno posvečal slovenističnim študijam, saj so graško slavistiko predstavljali znani Slovenci od J. N. Primica in K. Kvasa preko Gregorja Kreka, Vatroslava Oblaka, Rajka Nahtigala, Matije Murka, Frana Ramovša tja do današnjih slavistov, kakor sta Stanislav Hafner in Linda Alzet-müller-Sodnik. Proslava stoletnice Inštituta za slavistiko so se udeležili tudi zastopniki drugih univerz, med prisotnimi gosti pa je vzbudil posebno presenečenje znani Münchenski založnik dr. Rudolf Trofenik, ki je prinesel s seboj prve izdave svoje nove, prav tej stoletnici posvečene knjige.

V že znani in priznani zbirki »Beiträge zur eKntnis Südosteuropas und das Nahen Orientes« je dr. Trofenik izdal fotomehanični odtis enega izmed poglavitnih slavističnih spisov slovenskega rojaka dr. Matije Murka »Geschichte der älteren südslawischen Literaturen«. To delo je dr. M. Murko spisal v času, ko je bil profesor graške univerze in je izšlo l. 1908 pri Leipziški založbi Ame-

lang. Bilo je že nekaj časa v perspektivnem programu dr. Trofenika, ki je nameraval kritično izdajo tega klasičnega spisa evropske slavistike zaupati dovolj kompetentnemu münchenski slavistu in balkanologu dr. Aloisu Schmansu. Tega pa je lani v juliju pobrala smrt. Založnik se je hvalvredno spomnil, da je prof. dr. M. Murko izdal l. 1911 pri Schwentnerju v Ljubljani pole-

mičen spis »Zur Kritik der Geschichte der älteren südslawischen Literaturen«, 36 strani obsegačo in predvsem bralec tedanje vodilne slavistične revije »Archiv für slavische Philologie« namenjeno obrambo svoje ga spisa.

V tej znanstveni reviji in še prej, v »Srpiskem književnem glasniku«, je dr. Vladimir Corović spisal oceno Murkove knjige in avtorju očital murskaj, kar ga je upravičeno izzvalo k obrambi celotnega spisa in zagovoru posameznih podatkov in sodb.

Tako imamo zdaj pred sabo dr. Murka pomemben spis, ki je bil doslej dostopen samo v znanstvenih knjižnicah, pri zasebnikih pa je šel sodel med raritete. Lepo opremljeno izdajo s celotnim tekstom, opombami, z osebnimi in stvarnim kazalom ter z omejenjo prilogo, ki marsikje bistveno pojasnjuje in izpopolnjuje Murko, prvotni tekst, bode pozdravili tudi slovenski slavisti. Z njimi pa nemara še širši krog bralcev, saj v slovenščini nimamo takega znanstvenopodprtega pregleda slovenstnih pojavov v jugoslovanskem krogu od začetka pa tja do 19. stoletja. Res je, da so novejša znanstvena raziskovanja v marsičem ubrila druga pota in osvetlila razne pojave z novo lučjo ali pa izpopolnila in celo popravila dr. Murkove podatke. Toda obravnava knjiga ostaja v celoti eno izmed temeljnih del

s tega področja. Dovolj zmaljano je že to, da dr. Murko že v prvem desetletju našega stoletja ni maral priznati jugoslovanske literature, ki so jo nekateri naphovali še v naših dneh, temveč je pravilno obravnava posamezna samostojna slojstva v širokem jugoslovanskem okviru.

Koprodukciji Cankarjeve založbe in Münchenskega založnika dr. Trofenika gre hvala, da smo dobili z moderno tehniko pripravljeni ponatis knjige Jerneja Kopitarja »Grammatik der Slavischen Sprache in Kraln, Kärnten und Steyermark«, Ta l. 1908 v Ljubljani tiskljena slovnica slovenskega jezika je bila v sedanjosti izdajal reproducirana v Nemčiji, slovensko spremno besedo iz peresa dr. Rudolfa Kolarika (8 strani) pa so natisnili v Ljubljani. Gre za več kot 470 strani obsegačo knjigo temeljnega pomena za zgodovino našega jezika. Kakor pravi pisec spremne besede, je bila prvotna izdaja Kopitarjevega spisa zelo redka: v Sloveniji je ohranjenih komaj nekaj deset izvodov. Njen značaj in pomen je strokovno jasno in pregledno označil prof. dr. Kolarik in po lepo reproduciranih straneh te častitljive slovnice se bodo poslej rade sprehajale oči naših in nemara tudi tujih slavistov. Vsekakor je ta knjižna povzeta s starinskim tekstom vredna pozornosti.

BOZIDAR BORKO

Likovna umetnost

Blišč beneških hramov

Kaj razstavljajo sosedi

Benečani tudi letos niso mogli izpustiti termina v ciklusu velikih razstav o beneški umetnosti, ki ima že nekaj desetletno tradicijo. Po razstavi velikih imen XVIII. stoletja »Od Riccija do Tiepola« je prišlo v »Direzione di belle Arti« do nekaterih personalnih sprememb, ki so v organizacijo razstav prinesle nove ideje.

Govorilo se je o razstavi bizantinske umetnosti v Benetkah, za katero pa bi bilo potrebno nekaj let priprave. Tako so se na hitro odločili za razstavo, ki smo jo imeli priložnost videti pred kratkim »Umetnost v Benetkah od srednjega veka do 18. stoletja« — prireditev in razstava. Pri tej razstavi, ki letos ni v Palazzo ducale ampak v nekaterih novo urejenih prostorih muzeja Correr, ni sistematični pregled beneške umetnosti, ampak skuša predstaviti z neko sistematičnostjo vrsto umetniških del od tabel Paola Veneziana preko kipov Nikolaja Pisana in Jacopa Sansovina, slik Riccija, Tiepola, miniaturistov pa do izdelkov beneških zlatarjev skozi stoletja. Vsa ta dela so bila vedno težko dosegljiva, obsevana na neprimernih mestih, skratka, ni jih bilo mogoče primerno študirati. Tokrat pa smo se lahko dotaknili izredno lepega obzora »La carita Antonia Rizza iz Frari. Prav tako smo vedno samo ugibali, kakšno je v resnici Tiepolovo »Mučenje sv. Lovrenca« iz Chiesa dei Gesuiti. Izredno pomembna na razstavi je kip Janeza Krstnika, ki ga je tradicija vedno pripisovala Donatellu, vrsta umetniških zgodovinarjev pa je to zavračala. Danes, ko se ga lahko

dotaknemo, vidimo po prvih restauratorskih posegih, da so imeli prav oboji. Pod nekaj milimetri barve se nam začnejo odkrivati popolnoma novi Janez Krstnik, kot ga je naredil Donatello. Čeprav bi bilo tak primerov še in še bi dodal le to, da se razstava vključuje v korekcijsko mednarodne akcije za rešitev Beneč kot prvo vrstna propagandna akcija. To, lahko rečemo, njeno pomembnost samo še povečuje. Razstava, ki so jo odprli 26. junija, bo odprta do 31. oktobra.

Pordenone je najmlajša italijanska provinca in ena najbogatejših. Močni materialni bazi in velikim kulturnim ambicijam je sledila ustanovitev muzeja. V novo restavrirani palači Ricchieri iz XV./XVI. stoletja so bili priložnost odprli razstavo »Michelangelo Grigolettija in njegov čas. Slikar, ki se je rodil ob zatonu beneške republike (1601), praktično obvela celotno prvo polovico preteklega stoletja. V danem primeru lahko govorimo o vodilni razstavi, predvsem zaradi njenega koncepta, v katerem so zajeti vsi kulturni tokovi, ki preko slikarskega del zadržijo pred nami. Razstava, ki jo je pripravil direktor muzeja G. M. Pilo, obsega preko 200 del. Od teh je le

polovica Michelangela Grigolettija, ostala pa so delo vrste italijanskih in tujih slikarjev, med katerimi ne manjka tudi naš Tominc, ki pa to pot ni zastopan z najboljšimi središnimi izoborom. Med ostalimi slikarji oziroma kiparji bi bilo omeniti Mengsa, Canova, Bionia in Hayeza. Razstavo, ki so jo odprli konec marca in bi se morala zaključiti te dni, so podaljšali do konca oktobra.

Razstava Tiepolovih del v vili Manin v Passarianu pri Vidnu je umetniški dogodek prve vrste in zaključuje vrsto manifestacij ob dvestoletnici slikarjeve smrti. Giovanni Battista Tiepolo, ki se je rodil leta 1696, je slikar zadnjega zlatnega stoletja beneške republike pred njeno smrtjo, kot freskant pa je delal širom po Evropi od Würzburga do Madrida. Pomemben del njegovega freskantskega opusa pa je ohranjen v Vidnu. Velik del zaslug za to razstavo gre brez dvoma osebnim iniciativam dr. Alda Riccija, direktorja videmskega muzeja, ki je razstavo tudi pripravil. Ob tej priložnosti je bila vila Manin bivališče zadnjega beneškega doža, temeljito restavrirana. Razstava obsega sto slik, sto risb in sto grafik. Delom velikega mojstra so pridružena tudi dela njegovih sinov Giandomenica in Lorenza. Ob razstavi je izšel katalog v dveh delih, posebej za slike, posebej za grafike in risbe.

Ob razstavi naj omenim še to: po monografiji Vidna, v katero so vključili tudi slovenski tekst, so ob razstavi izdali propagandni letak, ki ima tekst tudi v slovenščini. Razstava v vili Manin, ki je od Vidna oddaljena približno 30 kilometrov, bo odprta do konca oktobra.

JANEZ MIKUZ

Do VOS in še dlje

(Nadaljevanje s 17. strani)

Taistim bralcem pa bi vseeno radi obrnili pozornost na troje dejstev, ker jih tovariš Ivan Ribič v priložnem sestavku vendarle preveč neodgovorno pači.

Tovariš Ivan Ribič nam očita, da se je Delo »V CELOTI, brez vsakega najmanjšega pridržaja in to z vso avtoriteto, solidiziralo s stališči Snajveje kritike, iz česar sledi, da uredniki Dela enostavno niso dopuščali niti najmanjše možnosti, da bi bila Snajeva stališča, kakor vsaka, vendarle tudi mogoče kritično obravnavati.

Citiramo odlomek iz pripisa kolegija uredništva Dela k članku »Protestno pismo iz Radovljice« z dne 15. maja 1971:

»Ko smo natisnili preslovo Jožeta Snajve, niti zdaleč nismo imeli na ambiciji, še manj pa zahtev, da bi bilo to slišno mogoča in edino prava razlaga oziroma preslova televizijske nadaljevanke o VOS. Bili smo in bomo, kot zmeraj, pripravljeni natisniti še kako drugačno mnenje, — Jože Snaj je daval pojasniti svoje mnenje in uredništvo, ki je to seveda popolnoma osebno mnenje objavilo ter stoji za njim kot za eno od mogočih presoj, je prepričano, da so Snajve kritične trditve nekateri popačili in izrabili.«

Tovariš Ivan Ribič na več mestih izpoveduje prepričanje, da se TV nadaljevanke o VOS doživljajo na naših straneh apriornsko, neargumentirano diskvalifikacijo oziroma odklanjanje.

Citiramo ustrezen odlomek iz razprave Jožeta Snajve na okrogli mizi o TV nadaljevanke o VOS 8. V. 1971:

»Prav nič me torej ne zanima, kakšen zamr do pisatelj, scenarist oziroma režiser izbral, temveč kaj bo povedal. Sicer mi ne smemo, da je z akcijskim filmom te zadeve nemogoče reševati, toda če že jh — potem pa zahtevam od avtorjev dovršeno prepričljivo akcijo. Akcijska neresničnost lahko popolnoma razvedroti vsebino katerega do-

gajanja, ker že s stališča zunanje logike ni verjetna. Nekaj primerov iz drugega filma serija o VOS: —

Sledila je konkretna argumentacija trditve, na katero je tovariš Ivan Ribič izjavil naslednje: »Če bi Jože Snaj pisal tako, kot je govoril danes za okroglo mizo, KO JE BILA NIEGOVA KRITIKA STROKOVNO UTEMELJENA, bi bila kritika konstruktivna. Tak frontalen napad, kot je bil objavljen v Delu, pa je nesprejemljiva.«

Tudi okrogla miza kot nadaljevanje strokovno razčlenjanje pojave je bila, tovariš Ivan Ribič, objavljen v Delu.

In končno nam Ivan Ribič postavi trditve, da je Delo za svojega idejnega advokata in razlagalca revolucije izbralo prav Tarasa Kermaturerja, ki da je od nekdaj tak in tak (in je bil kot tak — pripomba uredništva —) pred kratkim nekaj časa od družbe sprejet in postavljen direktor Drame SNG).

Naj pojasnimo tovarišu Ivanu Ribiču, da je bil zapis Tarasa Kermaturerja v obravnavani polemiki objavljen brez kakršnega koli predhodnega dogovorjanja z avtorjem kot edini, ki je na njegov razprave o TV nadaljevanke o VOS na uredništvu sploh prišel. Čeprav je — po drugi strani — ta isto uredništvo zaman vnapodnje vrsto ugodnih osebnosti, kritikov, sociologov, politologov in politikov, naj prispevajo svoje mnenje o stvari, Molali so tudi kasneje, po objavi razprave izpod peresa Tarasa Kermaturerja, s katero se uredništvo ne v idejni ne estetskih pogledih ni strinjalo, je po upalo, da bo izzvala k nadaljnjemu razčlenjevanju odprti problem. Tudi na naše izrecne prošnje s Tarasom Kermaturerjem javno ni hotel polemizirati.

Ker se od bistenega po vsem videzu čedalje bolj oddaljuje, polemiko o TV nadaljevanke o VOS s tem v našem časopisu zaključujemo.

KOLEGIJ UREDNIŠTVA DELA

Bohinjski kmečki upor v juliju 1871

Nastop združenih kmetov iz Stare Fužine in Studorja v zgornjem Bohinju proti logarjem Kranjske industrijske družbe v gozdovih Vogar in Voje julija 1871 spada skupaj z dvema akcijama nekaj let pozneje — najprej Idrijskih rudarjev leta 1873 v obrambo stare pravice do zastopne paše v bližnjih gozdih za njihove kravice, katerih mleko je blažilo zdravju škodljive posledice živorebrnih hlapov, in nato kmetov iz notranjskega Knežaka, ki niso hoteli priznati graščinske uprave v snežniškem gozdu in so se leta 1874 spravili nad logarska poslopja v Mašunu — v vrsto takratnih »agrarnih nemirov«, v katerih so skušali kmetje oziroma delavci obraniti svoje stare gozdne — lastniške ali služnostne — pravice.

Zaman jih je zagovarjal dr. Radoslav Razlag, da niso zagrešili nobenega upora, ampak le prestopke rabuke vs strahu pred izgubo svojih logov, brez katerih ne bi mogli živeti. Deželno sodišče jih je 59 spoznalo krive upora in jih obsodilo na težko ječo v različni izmeri: šest jih je dobilo po dve leti in pol, 25 po dve leti, le 28 jih je odrezalo bolj s kamnini do devet mesecev. Vsem obsojencem je sodišče naložilo tudi plačilo sodnih stroškov.

Kranjski deželni zbor je jeseni 1872 »skoraj soglasno« sklenil naprositi cesarja za pomilostitev obsojenih Bohinjcev. Prošnji so na Dunaju ugodili toliko, da so obsojencem še tisto leto odpustili polovico kazni.

Bohinski upor je olajša danajski vi-
da, da je dne 27. avgusta 1871 potdila
prepoved nameravane gorenjske tabor-
ne v Leschav. V prijavljenem dnevnem ro-
du na ta tabor je bila na drugo mesto us-
šočena točka o "gozdnih razmerah na Go-
renjskem. Prva prepoved tabora, ki jo je
izdal radovijski okrajni glavar, se sicer ni
nanašala tudi na to točko dnevnega reda,
toda ko je delalni predsednik baron Con-
rad potrdil glavarjevo prepoved, je razte-
gnil razloge prepovedi še nanjo, češ da bi
njeno "razpravljanje na taboru utegnilo
inšit nasledike spričo razdržitosti prebi-
valstva, ki že desetletja čaka na rešitev te
znaj življenjske zadeve, kakor je poročal
še pred bohinskim uporom — dne 19. ma-
ja 1871 — na Dunaj ministriškemu predse-
dnemu, ki je v odgovoru ministru grofu Karlu
Hohenartzu, ki pa je leta 1870 v službi
preševal pritožbo taborneke odpora proti
prepovedi, jo je v mirno vestjo zavrnil v
zavešti, da se lahko nasproti vsakemu slo-
venskemu ugovoru upravlja po svoji
bohinski upor.

Čeprav ta upor ni mogel vplivati spodbudno na slovensko politiko tistega in poznejšega časa zaradi njene, osnovne družbenokonservativne naravnosti, je prav, da ga ob stoletnici obudimo v spomin kot enega med vzgibi ljudskega odpora v obrambi stare pravde in v težnji po svobodi!

DUŠAN KERMAVNER

rih pod Tičarico ugledal »podrte koš«, je potožil: »Ubogi Bohinjci! To so vam pa gotovo sedaj zopet sovražne roke naredile,« nize dolj pod Belo skalo pa je zavpil: »Je-žeš! Moja koča gori; ravno k pogrebu pridevali in je na njenem pogorišču »milo vzdihnil: Pa je spet je naš »bohinjski prijatelj« to napravila!

Po teh treh imenih dobrih seznanjenj z naravo gospodno-paisnih sporov na Gorenjskem v tistem času lahko z umevanjem sprejememo podatke iz drugega dopisa v »Slovenskem Narodcu« z dne 10. avgusta 1871: Pod askestricirajo borštov, kateri naj bi se varovali in skrbno gledali v dobro gospodarjem in prevlačencem, so za Jelovico prišli še bližnje grobe in hribi do Savrice s planinama Vogar in Vojeh, kjer ima srenja Jara-Fuzina-Srednja vojsto borštino lastninov. In srenja je bila (julija 1871) stopila v akcijo karana-sega, kar pomeni svobodno in pravic posestva izgubiti! Pred oči ima primer Češnjecov: S planine Komne je pred enajstimi leti ena tukajšnjiš srenj, Češnjica, bila pregnana tako, da ne sme več pase uživati! Dopisnik je navedel v izvešču določbo sprovizorjav, ki ga je izposlovala malo prej Kranjska obrtna družba za obe gošice v Vogarju in v Vojah in kj je za

njuno omeneno izkoriščanje ob nadzorstvu
gajev, dokler bodo pravda končana, urejal
njuno omeneno izkoriščanje ob nadzorstvu
ogajev dveh vrst: srenjskih in pa usluž-
bovalnih in industrijske družbe.
"Tudi vsi sovražni logarji dražjo plinincev,
kakor je dopisnik našel v Bojence, jim
sobotajo kose streljati in poše lažje
preprodati. Ti logarji se ne ravnaajo po
dolobeah in po smislu dobrovojernega
provizorja, ampak zoper "provizorji odkazi-
jejo les oglarjem in se oabno in zabavlji-
vo obnašajo. Ker delajo zoper postavoe,
jih srenja Stara Fuzina-Studor ne pripozna
za postavine in jim brani po gošči Vogar
in Voje hoditi z orožjeom. Ko je dopisnik
tako izrazil bistvo upora Fuzincev in Studor-
cev, se je ognil vsaki podrobnosti o njero-
vem poteku in je prešel k njegovim nasle-
dom: "Taki logarji si pa upajo še pritožiti
se pri c. kr. okrajnem glavarstvu, ktero v
svoji birokratični jezi z žandarsko in po-
liško silo žuga... ubogemu kmetu in pla-
dniku, kterega skrb je svojo družinico po-
steno izrediti in cesarju davke in vojake
plačati, plitlo za to je, da (ta) (je) ka-
zena prevela) in se ustavi v cesarju
Republiki, se je strinjal, da se K-

Sredi 19. stoletja je novo urejanje zgodnih sadovrtnarstev povzročalo na Gorenjskem nove napotosti med kmečkimi upravičenci do gozdnih služnosti in oblastvenim upravljalcih gozdov. Po cesarskem patentu (zakonu) z dne 4. marca 1849 so se imele vse služnostne pravice kmetov do lesa iz kmečkih gozdov (za kurjavo in za napravo ali obnovo stavb) in do paše v teh gozdih odpraviti; štiri leta nato je sledil patent o odkupu gozdnih služnosti in pet let pozneje še navodilo za izvajanje tega odkupa. Upravičenci so imeli dobiti določene gozdne parcel, nakar ne bi imeli ničesar več iskati v preostalih delih gozda. Do odkupa gozdnih služnosti so hranaški gozdovi vsebovali skoraj celotno upravo in s sadovnimi gozdovi, ki so služnostnim upravičencem služili za lastništvo, pa tudi za gozdnimi lastniki. Predvsem v primerih, kjer je bila gozdna ali pašniška lastnina sporna, ni bilo vselej mogoče s »sekvestrom« in s takšnimi sporazumi vzdrževati mir in red. Ta ko je prišlo v zgornjem Bohinju že leta 1860 do nekakega poskusa »uporas«, o katerem se je obrnilo poročilo med predsedstvenim spis; kransko deželne vlade: Ne- kdo je iz gozda pod sekvestrom spravil čez Bohinjsko jezero na področje Stare Fužine 75 maconsrvnih debel in 13 smrekovih klad; ta kup lesa so logarji zaseli in ga hoteli deli. 11. junija 1860 spravili v Bohinjsko B. in 12. junija 1860 »okorajo« Stare Fužine na Studorjari jih je pri tem »dejskano« ovrnilo. Selo ob žandarmerijski asistenci so teden dni pozneje lahko les odpeljali. Ze takrat je prišlo do kazenskega postopka soper uporniku Fužincem in Studorci, a o nje-govem izidu manjkajo podatki.

Leto dni zatem so morali orožniki na
praviti sredi na planini Komni, to je »Na
Kalu« ali »Pod Kalome« v Gorenji Komni. La-
stina tega pašniškega področja je bila
sporna med sosesko Čenčično in blejsko
graščino. Čenčičje so izhajali vsi pre-
bivalci in tudi pastirji, vse je dalo
blejsko gospodstvo to planino v zakup ši-
voporejcem iz Soške doline, a ko je gospo-
dstvo lastništvo pravdo proti Čenčičem do-
bilo, je dalo dne 31. avgusta 1861 po oro-
žnih odgibt; čenčičsko šivino in razdrti
stanove in staje, ki so jih Čenčičji s se-
bojstvom odnesli, vrniti vso »Na Novaka«.

Oblastvenem podpiranju in celo poži-
ganju samovoljno postavljenih stanov v do-
lini Sedmerih Triglavskih jezer beremo v
popisni zmanega gorohodca Franceta Ka-
dlinke, ki so ga pod naslovom »Devet je-
zer v enem dnevu« objavili »Novice« leta
1872, a se je kalpak in dolga lica, ki so
vsejale v tisti prejšnji leti. Ko je Ka-
dlinčkov pohodnik spremljevalec pri izze-

puštju v gozod, gospodarjev pa na noben na-
čin nee. Pri tem us kmetje s pastirji žu-
žali in rekli, da se žandarjev ne boje, te bo-
do »na solati snediti«, pa tudi »voljakov na-
saj je soldata kmeti stori«! Toda gospodar-
stvom na noben pojem ne pust-
gozod je im pravi nihobaj »se presede-
potem odidejo v Ameriko; eden je celo de-
la«! Tudi na Kranjskem bude še tako,
kakor v Parizu, da bode eden čez drugega
padel.« Komisar je odšel s spoznanjem, »da
brez sile ni nič storiti.

Prve uporno ravnanje so zagrebeli Okra-
njinci dne 27. avgusta, ko je hotel Okra-
nji glavni doseči, česar ni smogel komisar,
a stali so on se je umaknil silu. Tu lahko
sežemo še v »goriško« Soško, ki je izrazila
stališče upornih kmetov v izjavi: »Gozd je
naš in mi ne pustimo nikogar vani, ki ni na-
mi ne opraviti v niemi in se poročilo o
svoji razmisli, razmisli, razmisli, »Gozd je
glavar vendarje v gozd gredo, mi zastavilo
pot, tako da so se morali vrniti!«

Sele kranjska rasprava pred delavskim sodiščem v Ljubljani enajst mesecov po-
zneje junija 1872 proti 62 obtoženim
iz Stare Fužine in Sturjora je raspravila jav-
nosti podobo upora. Iz porodila o raspravi
v Slovenskem Narodu pod naslovom
Velike pravde poravnana Obtoženi
se me zdijo, da so bili kranjske ob-
ne družbe »ne pušče več v njih lože, in so
začeli ta sklep izvajati dne 3. junija 1871,
ko so tam prišli tri logarje in jih silec z
lepo trahil k županu v Srednjo vasa, a so
jim tam zabčali, »da denes so jih odpra-
vili s lepo, prihodnji jih bodo pa z grdo.
Nato so še posekali nekaj lesa po odobrit-
vi župana v okviru primernega izkoriščanja
gozda, do kakršnega so se žutili opravi-
čene

Temu vzemu upornemu ravnanju je sledilo šest dni groza. Dne 18. julija je prišel komisar iz Radovljice s štirimi šandari in jih hotel iztirane gozdarje peljati v gozd, ter spremiti škodo, ki so jo med tem časom napravili fužinci in Studorci s sekanjem. Komisarja pa je v Stari Fužini »sobstopilo kakih 50 do 60 kmetov, ki mu sodično izrečejo, da pač njega in šandare pustijo v gozld, gozdarjev pa na noben način nee. Pri tem so kmetje s pestimi žulgi in rečli, da se šandarjev ne boje, te bodo na solati smetli! pa tudi »voljakov ne... saj je solдата kmet storil!« tako gozdarjev pod nobenim posepom nne puste v gozd, če jim prav njihove hiše propadejo, potem odidejo v Ameriko; eden je celo dekliral: »Vidim na Krumenemu bode še tako, kakor Partija, da bode eden čez drugega peljal!« Komisar je bil s spoznanjem, da se ni nič dalo odte,

Treće uporno ravnanje so zagreših Bo-
hinjci dne 27. julija 1871, ko je hotel okra-
ni glavar doseči, česar ni zmogel komisar,
a študi on se je umaknil sile. Tu lahko
sežemo se v gorisko "Soča", ki je izrazila
"talistiše upornih kmetov v triavi: "Gozd je
naš in mi ne pustimo nikogar vanj, ki ni-
ma nič opraviti v njem, in je poročilo o
27. juliju zaključila takole: "Ko g okraim
glavar vendarle v gozd gredo, tim zastavilo
pot, tako da so se morali vrniti!"

**Magnetizem
in nevarni žarki**

Pri dosedajšnjih vesoljskih poletih so v vesolje izpostavljeni šibkejšim magnetnim silam, kot so jih videni na Zemlji. Opremljeni so bili nekateri poskusi na živih organizmih, ki so bili izpostavljeni magnetnim silam niso kazali nikakršnih prizadetosti. Ljudje, ki so bili izpostavljeni magnetnim silam niso kazali nikakršnih prizadetosti. Ljudje, ki so bili izpostavljeni magnetnim silam niso kazali nikakršnih prizadetosti. Ljudje, ki so bili izpostavljeni magnetnim silam niso kazali nikakršnih prizadetosti.

Pri dosedajšnjih vesoljskih poletih so na vesoljce izpostavljeni šibkejšim magnetnim silam, kot so jih vajeni na Zemlji. Opremljeni so bili nekateri poskusi na živalih in na ljudeh v šibkim in močnem magnetnem polju. Ljudje niti po večdnevni izpostavitvi niti takšnim spremenjenim magnetnim silam niso kazali nikakršne prisiljene spremembe kot so bile poskusne živali glede na občutljivejše Posebno so se iskali škodljive hitre spremembe moči magnetnega polja.

Vpily tizirajočih žarkov na šiva bi-
sta radiobiologija in medicina že dokaj
bro preiskali; se pred dobro vesoljskih po-
trev. Uporabljali so že naprave za odkri-
nje žarkov, za merjenje njihove količine
energije pa tudi za varovanje pred njih-
nim vplivom na biološki material, da je potre-
be manjše in izkušnji. Zato, da je potreb-
vesolju; izkazala pa se je za napačno
so ugotovili, da so sevanja v vesolju d-
gačne narave, kakor smo jih vajeni iz
boratorijev. Vesoljsko ladjo nenehno za-
vajo primarni kozmični žarki, ki jih šib-
tveleži zgornje plasti zemeljskega ozračja
Taki žarki so izjemno energični, imajo
je velike energije. Ob sončnih izbruhih
sprostito oblaki protonov s velikimi ene-
jami in lahko sadenje vesoljsko lad-
Vsako bivanje v vesolju je torej združeno
nevarnostjo čezmernega obsevanja organ-
za in s tem s zahtovo po posebnem var-
vesolju, ki se na sevanja bolj občutlj-
(npr. krvotvorna tkiva). To obklobovali
in varnostnim inženirjem naloga nena-
nalog.

Vesoljec obleče skafander, kadar za-
sti vesoljsko ladjo in gre v vesoljski p

je odpoval?

fizioloških problemih pri osvajanju vesolja

stor. Dopustna je prerjavanja, da je skafander vesoljska ladja v malem, saj mora vesoljcu zagotoviti normalno življenjsko okolje. Izdelan je iz posebnih snovi in opremljen s napravami za vzdrževanje in nadzorovanje razmer v skafandru, za nadzorovanje telesnih funkcij in za radijsko zvezo. Omogočajo mora čim manj ovirano gibanje in varovati pred škodljivimi zunanjimi vplivi. Vesoljec je v skafandru nepredušno zaprt in toplotno izoliran. Ker v vesolju ni zraka — ta na Zemlji deluje kot toploten rezervoar — so temperature malike zelo velike. Medtem ko se telesa, ki so obnjeni k soncu, zelo segrejejo, so na senčni strani zelo ohlajeni. Razlike v temperaturne razlike so tudi na površini skafandra, vendar vesoljec zaradi odlične izolacije tega ne čuti. Nekoliko manj pa skafander varuje pred ionizirajočimi žarki, ki v skafandru je prav tako kot v vesoljski ladji zrak (kislik) pri nižjem pritisku. Zrak obdaja telo, vesoljec ga vdihava. ne delavnosti mišic in možganske skorje, vlažnosti kože in pretoka krvi v večjih žilah itd. Naprave za snemanje takšnih funkcij v blizini medicinskih raziskav uporabe so a so bile prevelike, da bi bile uporabne za vesoljska potovanja. Z uporabo mikroeletronike pa so naprave postale zelo majhne. Pritrejene so kar na kožo in vesoljec ne ovirote pri gibanju. Poleg mikroelektrod oziroma čutil za snemanje raznih telesnih funkcij vsebujejo še ojačevalnik in majhen radijski oddajnik. Ta oddaja signale večjemu, večkanalnemu sprejemniku v vesoljskem vozilu, oni pa potem signale posreduje na Zemljo. V postaji Saljut so nekatere medicinske meritve in analize opravljali vesoljski saluti.

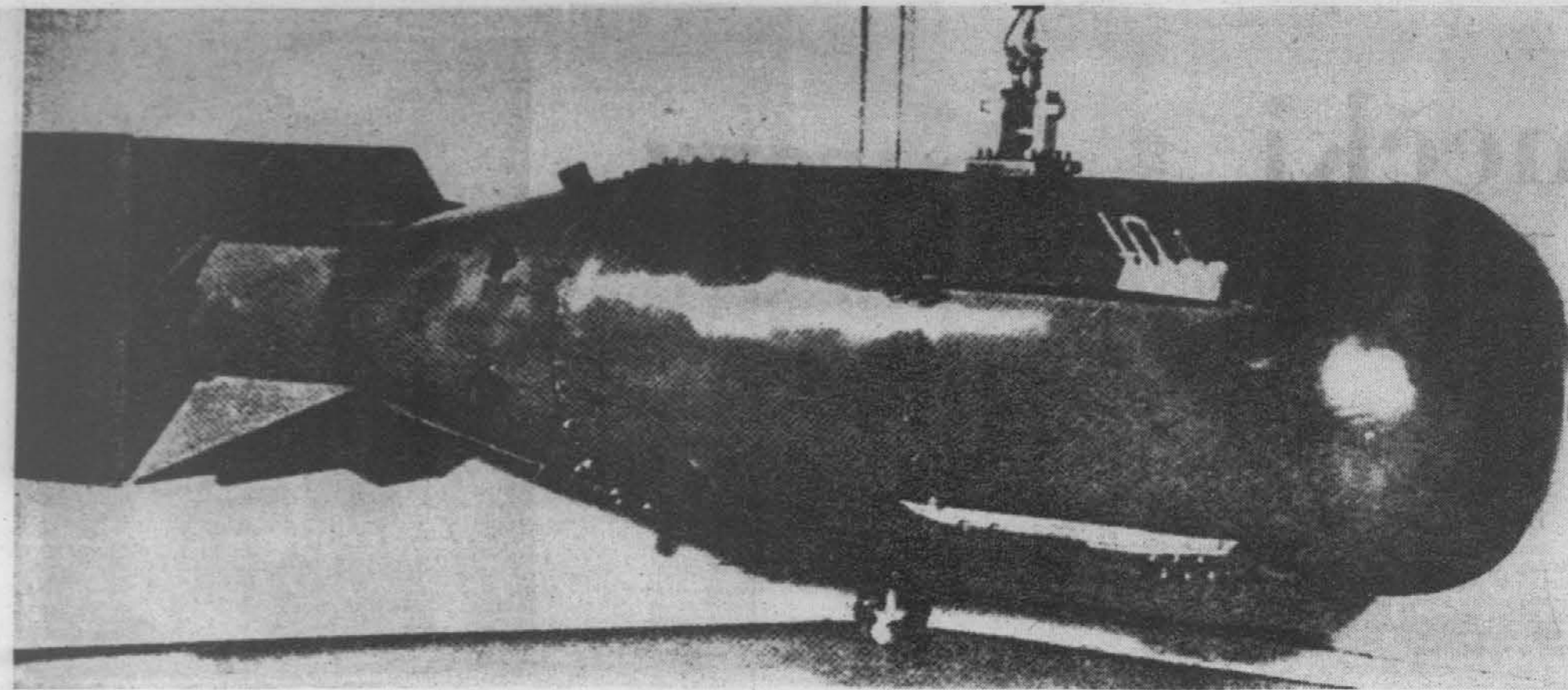
Sicer so vesoljsko zdravniško nadzorstvo začne že pri izbiri in urjenju kandidator. Osmatrite (karantena) pred poletom prepreči, da bi vesoljci med potjo zboleli za kako nalezljivo boleznijo, saj bi jih tudi nedolžen zrak lahko onesposobil za delo.

Vesoljci so ob poletih v vesolje izpostavljeni tudi velikim duševnim naporom. Nekatere duševne motnje nastanejo zaradi spremenjenega okolja. Zaprti so v majhnih prostorih, razmeroma malo se gibljejo, breztežnost in premajhen dotok dražljajev iz okolja blagodejno vplivajo na umeno. Po dveh

[illegible]

V nadzorih središčih na Zemlji vesoljce spremljajo tudi zdravniki. Podatke o zdravstvenem stanju in telesni dejavnosti vesoljcev jim posredujejo posebne mikroelektronske naprave za snemanje električne dejavnosti srca (EKG), srčnih tonov (fonokardiogram), arterijskega in venskega krvnega pritiska, temperature raznih delov telesa, hitrosti in globine dihanja, električ-

Vesoljec obleče skafander, kadar za-
sti vesoljsko ladjo in gre v vesoljski p

MNOGI SO SANJALI O NJEJ
Fotografija prve A-bombe: So bile skice zanjo tudi v Jugoslaviji?

Pogovor z dr. Gajo Alago

Skica za A-bombo je le obstajala

Pričevanje o naši A-bombi

V lepšem okolju res ne bi mogel ležati zagrebški inštitut »Rudjer Bošković«. Njegova številna, moderno zasnovana poslopja so razmetana med livadami, drevjem, travniki, in človek, ki prvič vstopi v krog inštitutskih poslopij, ima najprej vtis, da je prišel v kompleks kake večje bolnišnice, moderno in v zelenilu zamišljene. Vrh vsega pa leži inštitut še na pobočjih, ki se dvigajo nad Zagrebom in zato ni bilo nič čudnega, če se mi je iz delovnega kabineta profesorja dr. Gaje Alage, načelnika inštitutskega oddelka za teoretiško fiziko, odpiral prečudovit razgled na spodaj ležeči Zagreb, njegove stavbe, hiše in tovarne, ki so se izgubljale v ravnini za Savo.

»Tovariš profesor,« se je glasilo moje prvo vprašanje dr. Alage, »profesor Supek pravi, da so vam, kot njegovemu nekdanjemu asistentu, ki je polovico svoje vojaške obveznosti odslužil v Vinči, pokazali nekatere skice, ki so potrjevale najhujše slutnje. Dalje pravi, da je takratni direktor Vinče, Stevo Dedijer, omenil akademika Sarika kot avtorja omenjenih skic, vendar, tako pravi Supek, Dedijerjev izjavam niso mogli pripisovati večje zanesljivosti. Ali so Supkove navedbe torej točne?«

»Res je, kar trdi Supek. Dedijer mi je pokazal skico, ki naj bi bila osnova za izdelavo reaktorja in bombe. Šlo je za grafični reaktor. Toda ker se za te stvari nisem dovolj zanimal, se nisem spuščal v podrobnosti. Druga o tem ne vem. Pogovor s S. Dedijerjem je bil leta 1952, ko sem kot mlad diplomirani fizik drugo polovico vojaškega roka služil v Vinči. Prvo polovico sem odslužil v Titovem Učilu. Ravno takrat je Nakičević odšel na drugo dolžnost in direktor inštituta v Vinči je postal Dedijer. Mogoče sem se o tem z Dedijerjem pogovarjal tudi takrat, ko je bil v Zagrebu.

Ker sem v Vinči bil kot vojak in kot mlad fizik, nisem bil v nobenem odboru, kjer bi imel dostop do kakršnihkoli zapornih dokumentov. Kot teoretični fizik se nisem nikoli zanimal za tehnične probleme, ne za tiste, ki so v zvezi z reaktorjem in ne za tiste, ki so v zvezi z atomsko bombom. Dodati želim še to, da sem zmeraj bil proti atomskemu oboroževanju majhnih držav, zlasti pa proti širjenju atomskega orožja.

Sicer pa sem bil takrat vojak in mlad fizik, ki ni imel nobenega dostopa do inštitutskih skrivnosti. Rač bi izjavil še to, da sem teoretiški fizik, ki nimam z zadevnimi atomskimi bombami prav nobene zveze.

Zgodovina teoretiške fizike v Zagrebu

»Kot ugledni teoretiški fizik in profesor na zagrebški univerzi zagotovo dobro poznate razvoj teoretiške fizike v Zagrebu. Zato bi me zanimalo, če bi lahko na kratko opisali zgodovino teoretiške fizike v Zagrebu.«

»Delo na področju teoretiške fizike v Zagrebu se začne s ustanovitvijo seminarja za teoretiško fiziko leta 1920 na filozofski fakulteti univerze v Zagrebu, od leta 1939 do 1947 pa nosi seminar naziv seminarja za teoretiško fiziko in uporabo matematike.

Oddelke za teoretiško fiziko je že od svojega začetka sodeloval z zavodom za teoretiško fiziko in zavodom za uporabno matematiko na naravoslovno-matematični fakulteti, za katerega je znova dal pooblastilo po vojni leta 1946 Ivan Supek. Z začetkom tega seminarja se pravzaprav tudi začne delo na kvantni fiziki na zagrebški univerzi.

Oddelke za teoretiško fiziko je že od svojega začetka sodeloval z zavodom za teoretiško fiziko in zavodom za uporabno matematiko na naravoslovno-matematični fakulteti, za katerega je znova dal pooblastilo po vojni leta 1946 Ivan Supek. Z začetkom tega seminarja se pravzaprav tudi začne delo na kvantni fiziki na zagrebški univerzi.

Jedra bodočih področij raziskovanj v teoretiški fiziki so nastala z razdelitvijo naslednjih seminarov: klasična teorija, elektromagnetizem, kvantna elektrodinamika (V. Glaser), kvantna mehanika, mezoskopske teorije (B. Jakšić), Bloch-Nordsieckova metoda (I. Babić-Gjalski), Fermijeva statistika in nuklearni betaradiacijski procesi (M. Cernigoi), Kramersov model kristalne rešetke (D. Majer) itd. Ta področja so teorija polja, elementarnih delcev, jedrska fizika, atomska fizika in fizika trdnega stanja.

»To je bilo, če vas prav razumem, takoj po vojni, ko ste bili še vi in vsi, ki jih

omenjate v svojem pravkaršnjem odgovoru, študentje.«

»Da, to je bilo takoj po koncu vojne, ko še ni bilo jasno, kakšne so možnosti razvoja atomske fizike v malih deželah. Informacij takrat ni bilo in še tiste pčice informacije, ki so prihajale k nam, so bile ovite s stanočjo vojaških skrivnosti. Pot I. Supka v Veliko Britanijo 1948, leta mu je nudila možnost, da se je pobilje seznanil z razvojem fizike in ostalih ved v svetu. Ker so bili glavni rezultati fundamentalnih raziskav dostopni javnosti, je I. Supek dal pobudo za ustvaritev možnosti za delo na atomski fiziki v Zagrebu.

Pobuda Ivana Supka

V tistem času je bil že ustanovljen inštitut za jedrske vede v Vinči (današnji inštitut »Boris Kidrič«), sprejel pa je bil tudi že sklep o ustanovitvi inštituta za fiziko v Ljubljani (današnji inštitut »Jožef Stefan«) pa je I. Supek upal, da bo tudi njegova pobuda uspešna.

Maja 1950. smo zvedeli od I. Supka, da je pobuda uspela in da mu je Boris Kidrič

Dr. Gaja Alaga

Prof. dr. Gaja Alaga se je rodil 1924. leta v Svetozar Miletiću pri Somboru. Gimnazijo je obiskoval v Somboru, kjer je tudi maturiral. Najprej je začel študirati tehniko na univerzi v Budimpešti, potem pa je visokošolske študije nadaljeval v Zagrebu, se prepisal na fiziko in leta 1950 diplomiral fiziko na zagrebški univerzi. V letih 1952-54 je bil na specializaciji na sedanem inštitutu »Nielsa Bohra« v Kopenhavi. Doktoriral je leta 1955. leta v Zagrebu, 1957. leta se je habilitiral na naravoslovno-matematični fakulteti zagrebške univerze, potem je bil v šolskem letu 1957/58 leto dni v Berkeleyu (ZDA), 1964-65 leta pa se je mudil v New Yorku.

1958. leta je postal docent, 1961 izredni profesor, 1966. leta pa redni profesor naravoslovno-matematične fakultete zagrebške univerze. 1968. leta je bil izvoljen za dopisnega člana jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu.

Trenutno je dr. Alaga redni profesor na zagrebški univerzi in načelnik oddelka za teoretiško fiziko inštituta »Rudjer Bošković« v Zagrebu.

Dostoj je prof. Alaga objavil več kot trideset znanstvenih del s področja jedrske fizike ter številne članke in razprave. Leta 1968 je prejel tudi najvišjo hrvatsko nagrado za znanstveno delo, nagrado »Rudjer Bošković« za dela iz semimikroskopskega modela atomskega jedra.

ponudil sredstva za gradnjo inštituta za atomsko fiziko v Zagrebu, ki bi bil v glavnem usmerjen v teoretiške raziskave. Ker je I. Supek že na začetku ocenil, da bi takšno ustanovo lahko odigrala usodno vlogo v razvoju modernih naravoslovnih ved v našem okolju, je hotel razširiti prvotno izhodišče na eksperimentalne raziskave v atomski fiziki ter na tista področja moderne kemije in biologije (mikrobiologije), kjer je mogoče uporabljati podobne metode in kjer je možno sodelovanje. Tako je nastal temeljni koncept nekake, logično povezane multidisciplinarnega inštituta.

»To je bila vendar samo šele ideja, ki jo je bilo treba tudi uresničiti. In kako to, da je inštitut »Rudjer Bošković« prav na tem mestu, kjer zdaj je?«

»Naj najprej porem, da smo člani seminarja medtem diplomirali in v glavnem postali asistenti na naravoslovno-matematični fakulteti. Z I. Supkom in drugimi

smo sodelovali pri pregledu možnih lokacij za novi inštitut — vojaško veščališče v Dubravi, lokacije v Bilzinecu in lokacije v šestih okrog tako imenovanega Kulmerjevega dvora. Na srečo je bila izbrana lokacija na Horvatu, ki je blizu mesta. Ustanovitvi inštituta za atomsko fiziko so bili vsi z univerze, ker očitno ni bilo kadra, na novo ustanovljeni inštitut pa naj bi postal univerzitetni inštitut. Tako so člani seminarja teoretiške fizike prostovoljno prevzeli določene dolžnosti na inštitutu za atomsko fiziko. Vzdušje je bilo zelo živo in konstruktivno, polno navdušenja, ker so se nenadoma pojavile neslutene možnosti ne samo za razvoj teoretiške in eksperimentalne fizike, temveč tudi za razvoj sosednjih področij — kemije in biologije.

Ze leta 1951 so nekateri odšli kot študenti inštituta na specializacijo v tujino in sicer v Göttingen k W. Heisenbergu in Manchester k L. Rosenfeldu. Ta način je postal kasneje stalna praksa za vzgojo kadrov.

Za sodoben inštitut

»Kakšno vlogo pa je pri vsem tem odigral profesor Supek, poleg tega, da je dal pobudo za ustanovitev »Rudjerja Boškovića?«

»Osebn, stiki I. Supka z uglednimi znanstveniki v svetu kot so bili to Niels Bohr, Patrick Blackett, Werner Heisenberg, Friedrich Hund, Leon Rosenfeld in drugi so mu omogočili, da je zasnoval temeljne smeri razvoja moderne fizike v našem okolju. Z ustanovitvijo novega inštituta za atomsko fiziko so nastale tudi možnosti za izdelavo ustreznih aparatov, ki naj bi služile kot viri izotopov na eni strani in kot raziskovalne aparature za jedrsko fiziko in druga področja na drugi strani. Poleg izdelave aparatov je bila potrebna tudi gradnja opreme za meritve. Ker so bile nove aparature zamišljene kot centralni del inštituta, je bilo naravno, da je bilo treba vzgojiti tudi potreben kader. Tako smo v tem smislu poslali ljudi v tujino, da bi se usposobili za ciklotron.

Druga smer razvoja novo ustanovljenega inštituta naj bi se usmerila k metodam detekcije s pomočjo jedrskih emulzij, ki so prav v tistem času doživele svojo polno potrditev. To naj bi bila hkrati tudi zveza s teoretiško jedrsko fiziko in teoretiško fiziko elementarnih delcev kot tudi zveza s CERN.

»Vendar pa ni šlo vse, kot sem sišal, tako gladko z vašim inštitutom in zagrebško univerzo?«

»V letih, ko je bil na inštitutu »Rudjer Bošković« uveden podiplomski študij, je prišlo do reorganizacije in medsebojnih sporov na inštitutu, ki so popolnoma nepotrebno vnesli nezaupanje med posamezne članke inštituta »Rudjer Bošković«. Tako je inštitut v bistvu sodeloval v delu univerze, toda formalno je ostal čisto ob strani do leta 1970, ko so se začele odpirati nove možnosti.

»Kdo pa so bili voditelji seminarjev za teoretiško fiziko v Zagrebu od ustanovitve seminarja?«

200 znanstvenih del

»Prvi vodja seminarja za teoretiško fiziko je bil L. Sijepanek (1930-1943). Za njim je prišel za vodjo seminarja za teoretiško fiziko in uporabo matematike V. Vrkljan (1943-1946). Ivan Supek je postal predstojnik zavoda za teoretiško fiziko 1946. leta in ostal na tem mestu do svoje izvolitve za rektorja univerze 1968. leta. Ivan Supek je bil tudi prvi načelnik oddelka za teoretiško fiziko inštituta »Rudjer Bošković« od ustanovitve oddelka po do 1955. leta, ko ga je nasledil V. Glaser, ki je opravljal to dolžnost do 1960. leta. Od 1960 do 1963 je to dolžnost opravljal B. Jakšić, 1964. leta pa sem prevzel mesto načelnika oddelka za teoretiško fiziko na inštitutu jaz, in ga vodim še sedaj. Naj dodam da so od ustanovitve pa do danes sodelavci oddelka za teoretiško fiziko napisali kakih 200 znanstvenih del.

»Vsekakor so se sodelavci našega oddelka torej lepo uveljavili v znanstvenem in pedagoškem življenju tako pri nas kot v tujini.

»Vsekakor. Tako je na primer, prva re-

publika nagrada »R. Bošković« za fiziko pripadla 1958. leta Ivanu Supku. Poleg nje ga je to nagrado dobilo še več sodelavcev inštituta.

»Kot vem, ste prejeli to visoko nagrado tudi vi?«

»Da, nagrado »Rudjer Bošković« sem prejel 1968. leta za svoje delo iz semimikroskopskega modela atomskega jedra.

»Vas inštitut seveda tudi tesno dodeluje z univerzo in obratno, saj ste vi sami, na primer, redni profesor na zagrebški univerzi, sicer pa stalni sodelavec inštituta kot načelnik oddelka za teoretiško fiziko.

»Koraj vsi sodelavci oddelka za teoretiško fiziko sodelujejo kot fakultetni učitelji na drugi in tretji stopnji zagrebške univerze.

»Kaj pa vaše sodelovanje z drugimi jugoslovanskimi univerzami in sorodnimi inštituti?«

Sodelovanje med inštituti

»Posamezni član našega oddelka, med njimi tudi sam, smo imeli predavanja na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo ljubljanske univerze, prav tako pa so tudi predavali na tujih univerzah kot na New York University, na torinski univerzi, univerzi v Edinburghu in univerzi v Cincinnati.

Poleg že omenjenega sodelovanja s posameznimi fakultetami v domovini in tujini pa naš oddelke teoretiške fizike vzdržuje stalne zveze z inštitutom za fiziko univerze v Zagrebu, z inštitutom »Jožef Stefan« v Ljubljani, inštitutom »Boris Kidrič« v Vinči, inštitutom za fiziko v Sarajevu in novo ustanovljeno skupnostjo za fiziko univerze v Zagrebu. Razen tega pomaga oddelke za teoretiško fiziko v mejah svojih možnosti tudi pri ustvarjanju regionalnega sodelovanja med fiziki. Naš oddelke ima pogodbe o sodelovanju z inštitutom za teoretiško fiziko v Trstu, z združenim inštitutom v Dubnu (ZSSR), dalje sodeluje z univerzo v Gradcu, Budimpešti in Bukarešti, prav tako pa sodelujemo tudi z inštitutom Nielsa Bohra v Kopenhavi, z Lawrence Radiation Laboratory v Berkeleyju, z Brookhaven National Laboratory v Brookhavenu, Imperial Collegeom v Londonu, Institute for Advanced Study v Princetonu, s Faculté des Sciences v Orseyu, z univerzo v Manchesteru, Birminghamu, Karlsruhe, Münchenu, Padovi, Torinu itd.

Sodelovanje z omenjenimi inštituti pa ne obsega samo zamenjave znanstvenih publikacij, temveč tudi bivanje sodelavcev našega inštituta na omenjenih inštitutih in univerzah. Poleg tega pa sodelavci omenjenih inštitutov in univerz prihajajo k nam na poletne šole ali druga zborovanja, ali pa bivajo na našem inštitutu daljši ali krajši čas.

»Profesor Alaga, vi se tudi veliko ukvarjate poleg svojega znanstvenega dela tudi s problemi regionalnega znanstvenega sodelovanja dežel v razvoju. Ali bi mi hotel povedati kaj več o tem?«

Problemi regionalnega sodelovanja

»O tej temi, regionalnem sodelovanju kot edini možnosti za nadaljnji napredek znanosti v deželah v razvoju sem obširneje govoril na panel razpravi, ki je bila v Dubnu (ZSSR) v začetku julija 1968. leta. Ze takrat sem v svojem prispevku opozoril, kako brezizhodna bodo prizadevanja dežel v razvoju in malih deželah v bližnji prihodnosti pri razvoju sodobne znanosti, če se ne bodo te dežele združile in s skupnimi silami ter s pomočjo mednarodnih organizacij (posameznih organov OZN) našle načinov za sodelovanje. Analizo sem v tem smislu naredil podrobneje samo za jedrsko fiziko, toda problemi so popolnoma enaki za vse ostale znanstvene aktivnosti, kjer so za uspešno delovanje potrebna znanstvena materialna sredstva, prvotni kadri in najbolj neposredna izmenjava izkušenj. To so praktično vse pango znanosti, ki so v živem razvoju.

V znanosti namreč ni mogoče s številom nadomestiti kvalitete in bi posledice

Ivan Gošnjak o A-bombi

Povzetek iz intervjuja za NIN

Potem ko je začelo Delo v sobotni prilogi objavljati pričevanja o naši A-bombi, je tej problematiki odprla svoje strani tudi beograjska revija NIN. Iz pogovora, ki ga je imel z urednikom Stanetom Staničem armadni general in član sveta federacije Ivan Gošnjak, objavljamo nekaj odlomkov, ki so zanimiv prispevek k razjasnitvi nekaterih poglavljev iz naše polpretekle zgodovine.

»Če Ivan Supek (rektor hrvatskega vseučilišča) pravi, da sem, kot je imel vtis, naklonjeno sprejel njegove kritične pripombe glede raznih predlogov o nadaljnjem razvoju atomske znanosti pri nas, potem ima zares prav.« je izjavil armadni general in član sveta federacije Ivan Gošnjak v intervjuju z »NIN-om«, in sicer v zvezi z namigovanji, da smo pri nas hoteli napraviti atomsko bombom. »Prav toliko, kolikor misli: na moje stališče glede raznih megalomanskih predlogov, ki so peljali v pod-

vajanje zmogljivosti, razpisavanje sredstev, zlasti če niso dovolj upoštevali povezave atomskih inštitutov z našim gospodarstvom, ki bi jih moralo oskrbovati in ki bi jih postopoma samo oskrbovalo s finančnimi sredstvi...«

General Gošnjak se spominja: »Čeprav je bilo to že davno, je bilo že tedaj mogoče slutiti, da bodo v enem delu države klasični energetske viri razmeroma hitro presahili. Kakor vidimo, se je izkazalo, da je to predvidevanje utemeljeno, če sodimo vsaj po poročilih, da Slovenija in Hrvatska pripravljata graditev prve atomske električne centrale.«

Ilegalnih del ni bilo

Torej pri nas nikoli ni bilo govora o tem, da bi izdelovali atomske bombe?

»Na sejah zvezne komisije za atomsko energijo so razpravljali o vsem, kar bi morali delati atomski inštituti tudi na področju atomske energije. O vsem, kar je bilo storjeno, so se dogovorili, na teh sejah. Ker je vsaka odločitev pomenila velikanke zneske, ni bilo mogoče sklepali nič ilegalnega. O ilegalnih delih ni moglo biti niti govora.«

Ali to lahko pomeni, da je bil general povsem zadovoljen z delom zvezne komisije za atomsko energijo?

»To je bila faza sestavljanja programa. Vsi so prihajali na dan z velikimi zahtevami in predstavniki republik so dostikrat tekmovali med seboj, da bi dobili vse tisto, kar drugi že imajo. Te tendence so bile dokaj močne, naposled pa je le zmaga la težnja, da si inštituti razdelijo naloge v skladu s pomenom središč, v katerih delajo.«

Generalov prispevek pri tem?

»Kar se mene tiče, sem se zmeraj zavzemal za to, da bi iz atomskih programov izšli tisto, kar ne spada vanje. Sicer menim, da je bilo pravilno, ker smo v tem času posvečali veliko pozornost atomski energiji. Predvsem zato, ker smo vzgajali kadre za prihodnost, kadre, kateri so nam potrebni tudi zaradi bombe, ki jih imajo drugi...«

Pa naša atomska bomba?

V Jugoslaviji? Nikoli!

»Ne, pri nas v Jugoslaviji nikoli ni bilo kakšnega načrta o izdelavi atomske bombe.« Supek, Dedijer (Stevan Dedijer, nekda-

IVAN GOŠNJAK

nji direktor inštituta »Boris Kidrič« v Vinči, zdaj univerzitetni profesor sociologije znanosti v Lundu na Švedskem), Peterlin (Anton Peterlin, bivši direktor inštituta »Jožef Stefan«) trdijo drugače?

»Ne vem, zakaj to trdijo... Zelo preprosto je mogoče dokazati nasprotno: količina energije, ki bi bila potrebna za izdelavo ene same atomske bombe, je večja od tiste, ki smo z njo razpolagali. Vsek več, da izdelava atomske bombe terja vrsto pomembnih zmogljivosti, velikanske industrijske naprave in, denimo, tudi izdelavo nosilne rakete... Drži, da smo Jugoslavlani vsi, sih grandamoni, vendar na kaj takega nihče ni resno niti pomislil...«

V tistem času pa so vendar obstajale tudi teorije, po katerih bi bilo svetovno ravnotežje trdnjše, če bi čimveč dežel, zlasti majhne, imele svojo bombom. Od tod menda tudi tiste govorice, da bi lahko atomsko bombom po nekakšni čarovnici naredili tudi v majhnih deželah...?

»Naša vojska in državni sekretariat za notranje zadeve sta bila zelo dobro poučena, da so vesti o bombah, ki jih bodajo imajo nekatere manjše države, povsem neutemeljene.«

Ali naj to pomeni, da pri nas ni bilo ljudi, ki so se ukvarjali z mislijo, da bi izdelali atomsko bombom?

»Tega nisem rekel. Cisto gotovo je, da so posamezniki izčrpnno pogovarjali o tem, kaj je mogoče in kaj ne, da pa so bili tudi taki, ki so sanjali o izdelavi naše atomske bombe...«

DUSAN ZELJEZNOV

Crimi-time

Priložnost za tatu

Črtica za popoldne med tretjo in peto

Muc je skočil s postelje in si rekel Ne bom več spal — in se je pretegnil najprej v hrbtu, potem je poskočil nekajkrat proti stropu. Tako si bom okrepil mišice za odziv si je mislil in še nekajkrat skočil, vsakokrat višje. Lahko bi se brez težav pognal na štedilnik, dvignil s šapo pokrov in pogledal, kaj je gospodarju ostalo od kosila, toda rekel si je Saj se mi zdi da nisem lačen. Muc res ni bil lačen, dasi še ves dopoldan ni zaužil ničesar. Ampak na to niti ni pomislil. Sklenil je, da bo še naprej vadil skoke. Enal Naglo je začutil tla globoko pod seboj, dvigal se je enako hitro, kot se je bližal strop. Potem je padel na mesto, s katerega se je bil dvignil, v šapah pa mu je rahlo zabrnelo.

Dva Kako precizen odziv je bil to: muc je stegnil zakrmaril kvišku, čutil je slap zraka, kako se je zivala z njegovega telesa. Tudi padec je bil tokrat boljši, skoraj povsem klasični padec na noge, kakršnega je muc izvedel že večkrat. Tril To je bil skok, ki si ga je muc lahko samo želel rep in hrbtenica sta bila v isti liniji pravokotna na strop, ki je zdaj bil v hipu tik nad njim: in potem počasen obrat na vrhu, usmeritev s glavo navzdol, izprožitev sprednjega nog pred smarček, navpični pad in pristonek, pri katerem je tla tako rekoč moral bele ujeti, še se je hotel na njih bresobno znajti; od tega je namreč zavisele tudi vse uspehe: lov na tla se mu je zato zdel odločilen, zakaj od vrha sem jih ni bilo, priboriti si jih je moral s spretnim manevriranjem, pri čemer se je marsikdaj moral poslužiti tudi zvijače, da je namreč med prostim padom ogoljufal svojo lepo držo. Zdaj je bil zadovoljen; včasih je moral poskušati še četrto, kadar pa se mu tudi četrta ni posrečila, je odnehal in postal slabe volje.

Zobje

Zdaj se je odlično počutil in zamijavkal ni niti z enim samim glaskom. Od dobre volje je sklenil telovaditi. Slekli si je kožu, zakaj skakanje ga je precej ogrelo. Najprej si je hotel okrepiti prsne mišice, nato stirenirati gibčnost vratu, upogljivost hrbtenice, vzdržljivost trebušnih mišic; potem je sedel na zadnje noge in delal po čepu, nato se je zvijal v pasu, napravil nekaj skokov. Pot je curkoma lil z njega; res je bilo posrečeno, da je bil slekel kožu. Kajti kako bi ga posušil, če bi ga imel na sebi? Kako gnusno je mirovati in čakati, da izhiapi iz njega voda! — Skočil je v omari, potegnil žepni robec iz gosparjeve vega suknjice in se obiral, nakar ga je odnesel v svoj kot, kjer se je lahko sušil, potem pa ga je znova stlačil v gosparjev suknjič, ne da bi bilo to moč opaziti. Še prej je stopil h kožu, vtaknil vanj najprej rep ter si ga nato s sprednjimi nogami zavlekel na život in si ga pod gobcem s silno zaleplil za podbradek. Ko si je še očistil in opilil kremplje, se je pohvalno pogledal. Zdaj sem spet nared, je mislil in se pognal na posteljo, na kateri je ležal, kadar ni več vedel kaj početi. Seveda ga je tudi tokrat obsila navada, po kateri je pred spanjem polizal kožu, da bi se nato zbudil urejen in čist, pripravljen za karkoli.

Muc se ni zaspal, ko je vstopil gospodar. Urno se mu je pognal na desno ramo in se mu zvil okoli vratu. Tako mu je vselej pokazal svojo vdanost, ki jo je gospar hotel zmeraj čutili. Da jo je sprejel na znanje, mu je dal vedeti tako, da ga je z roko udaril po hrbtu, nakar je muc skočil z njegove rame v lepem elegantnem skoku pred njegove noge, se pobral izpred njega in se s telesom rahlo drgnil ob kraje njegovih hlač v višini gležnjev. S tem dobrikanjem mu je znova kanal zvestobo in vdanost. Pri tem pa je moral vedno pasiti, da se gosparju ni zapletel med noge, zakaj noge nani prav nič niso bile pomorne in so ga še večkrat bresobno pohodile. Povrh se je tedaj gospar zelo zjezil in ga navadno s broo nagnal do sebe. Muc se mu potem dolgo ni upal približati.

Zdaj je torej muc bil zvit gosparju okoli vratu. S smrkom čutil je čutil njegovo goilo, hladno kožo. Gospar pa se dolgo ni zanimal zanj. Dolgo mu ni dal vajnega udarca. Dolgo je muc čakal nani. Udarca pa ni bilo. Namesto tega je gospar naenkrat rekel s nizkim, grlim glasom: Imaš čiste kremplje, muc in ga prijel z desnico za glavo, jo zaobrnil k sebi. — Mijav, je pohitel pritrjevati muc in istočasno potisnil kremplje iz šap. Gospar je previdno prijel desno šapo in jo ponesel pred se. Videl je muove bele, daleč iztegnjene kremplje. Rekel mu je: — Veš, muc, danes nimam zobotrebov. Nisem jih kupil. — Muc se je začel dobrikati, čeprav ni vedel kaj gospar hoče. Gospar pa je nadaljeval: — Zato mi boš danes očistil zobe, je rekel in ga udaril z roko. Muc se je spustil na tla, pri čemer se ni pozabil podgrniti ob njegove hlače. Ni pa vedel, kaj naj zdaj stori, zakaj gosparju še nikoli ni čistil zob. Prosto ni vedel, kako naj začne. Kako se je treba obnašati. Kakšen je postopek, kako se kratkoma pride do gosparjevih zob? Ali mu nemara ne bi bilo treba skočiti z rame? Ampak gospar je bil ukazal! Ne v tem ni bilo napake.

Tedaj se je gospar zleknil po divanu: ležal je na hrbtu, glavo je že potisnil vzrak in odprl usta. To se je mucu zdelo znanje. V hipu je bil na gosparjevih prsih. Gospar se ni ganil. To je pomenilo, da je bil zadovoljen z mucovim dejanjem. In še vedno je držal usta odprta. Muc se je bližal gosparjevemu obrazu, že je vohal potenje njegove kože, bil je že tako blizu njegove glave, da obraz več ni bil podoben obrazu. Samo čudno dišeč, neraven predmet, ki bi lahko bil skoz in skoz koža. Muc

pa je nato previdno dvignil šapo, iztegnil kremplje, kolikor je mogel, ter jih ponesel gosparju v usta. Ko je šapa že visela v njih, muc še vedno ni vedel, kje naj začne. V tem trenutku je čutil, kako toplo je v gosparjevih ustih. Vendar ni smel dlje čakati. Niti enkrat ni smel več pomisliti kako toplo je v gosparjevih ustih, ampak nemudoma začel s čiščenjem. Nikakor ni smel odlašati. Tedaj je začel med gosparjeve kočnike zastaviti tri kremplje hkrati. Gospar je imel tam na levi čeljusti goste zobe, toda na mestu, kjer so se stiskali, se je prostorek mucovim krempljem voljno vdajal in muc je svoje zobotrebo zari kar globoko, nato pa izvlekel od tam zmečkano vlakna mesa, keplce kruha in trake zeljne solate. Muc se je čutil, kje vse je to moglo biti shranjeno? V takšnem majhnem medprostorku! To hrano si je muc potisnil v gobec in jo takoj pojedel. Tako je nadaljeval.

Pozneje je opazil, da ima gospar na desni čeljusti spodaj veliko luknjo. Vanjo je segel že nekajkrat, toda še zmeraj se mu ni zdelo, da bi jo dokončno izpraznil. Ko je slednje zagrabil nekoliko krepkeje, je privlekel predse rumeno iskročo se keplco, ki nikakor ni bila podobna prejšnjim. In in spomnil se je: Zlato! Vzdrgetal je, za hipec neodolčno nehal z delom, skoraj ob stal. Ali naj jo spet vrne v luknjo ali pa naj gosparja vsaj obvesti? Vtem je le še sešel v usta in nadaljeval s čiščenjem. Mahoma je gospar vprašal: — Si otrebil? tudi škirbine? — Mijav, je muc trepetaje zanikal in stiskal svoj gobec, v katerem je imel keplco zlata. Mar gospar kaj sumi? Luknje pa ni več čistil. Gospar je nadaljeval, kot da bi užival nad tem, da mu je zobe trebli muc: — Že zdavnaj bi jih bil moral dati vse populiti.

Zlato

Muc je vztrepetal. Ali je gospar s tem napravil samo ovinek do moje kraje? Je mislil. Da bi prikri svoj nemir, je delal z veliko, pretirano zavestostjo in posebno pazil, da je pravčasno umaknil šapo, kadar je gospar dvigal jezik in nameraval spregovoriti. Po doigem molku pa je gospar nenadoma rekel s čisto spreminjenim glasom: — Kakšne čudne oči imaš, fant. Joj, fant. — Muc je v odgovor zamijavkal z glasom, ki je pravil: — To zato, ker sem muc. Vsi mucii imajo takšne oči, in je ko maj požrl zaloga, ki ga je bil prinesel iz gosparjevih ust in si ga zatlačil v svoj gobec. Gospar pa je nadaljeval: — Samo na zuna so, znotraj jih ni videti. Prav za res... ni jih, fant. — Muc je hitro pridržal zamijavkal, zakaj obhajal ga je občutek, da je pravzaprav že na varnem. Ne gospar na slut, ničesar izjemno je prijažen, si je mislil in prizadevno hitel z delom. Gospar pa kot da ni pozabil na njegove oči in je rekel: — No, zate so koristne. Le imej jih. — Na varnem sem, je triumfalno muc. O tem je bil toliko bolj prepričan, ker gospar ni več spregovoril, ampak se molče vdal užiti, ki mu ga je pripravil muc s svojim čiščenjem. Ko pa je za molk trajal se predložil, je mucu vendarle začelo skrbeti in postajal je nestrpen predvsem zavoljo zlata, ki ga je skrival v gobcu. Toda gospar ni rekel nič. To je kajpak po-

menilo, da mora delati vse dotlej, dokler ga gospar sam ne zaustavi. Muc je sicer obhajalo prepričanje, da so zobje že dolgo otrebljeni, a opomniti ga ni upal, zakaj gospar nikoli ni trpel ugovorov. Morda zaradi tega; se je nekoč zdelo mucu, ker ugovorov nikoli ni bil vajen?

Zobje

Gospar pa se še ni oglasil, čeprav je imel usta odprta že tako dolgo, da so se vsa ohladila. Toda muc mu je še kar naprej čistil zobe. Ni in ni odnehal. Ko je s kremplji zatipal med njimi, je od čistoče zazvenelo kot korak v prazni katedrali. Muc je dobro slisal ta zven. Kdo ve če ga ne slisi tudi gospar, je mislil muc. Kakorkoli — mucu ni rekel, da bi se odstranil, medtem pa bi on nemoteno zapri usta. Muc se je znova zaskrbeljeno spraveval, zakaj gospar molči, pri čemer je vedel, da ga sam sme vprašati po vzroku, zakaj gospar še ve, zakaj ne izpogovori ugovorov pa najbrž ne trpi prav zaradi tega, ker jih ni vajen, si je znova po starem mislil muc. Usta so postala popolnoma hladna, zobje pa so se prav povsem posušili. Mucovi kremplji so prihajali prazni iz njih. To je v mucu vzbudilo misel, da je gosparjev užitek večji od napora, ki je potreben, da ima usta nenehno odprta.

To ga je nekoliko potolažilo, dasi ga je skrbelo, ali bo srečno odnesel zlato. Kljub temu njegova vztrajnost ni bila nič manjša kot na začetku. Ko se je nazadnje utrudil, je nadaljeval z drugo šapo. Tako je utrujenost vedno znova nadomeščal s sorazmernim spočitostjo. Kajti zelo je imel rad svojega gosparja — tako se mu je zdaj vsaj zdelo — in naučil se je od njega vestnosti, ki jo je tudi sam zelo spoštoval. Zato mu je čistil zobe, ne da bi le za trenutek napeljal misel na to, da bi odnehal brez gosparjevega namiga ali ukaza. Videl in čutil je sicer, kako so gosparjeva usta z jezikom vred postala suha in negibna, toda niti na to ni pomislil, da bi zamijavkal in s tem opozoril gosparja, da bi se zganil in zavzel novo lego. Končno ni niti več mislil. Bilo je prezapeljivo in s tem nevarno.

Protj večeru pa se je vendarle izmučil. Ah zakaj gospar še enkrat ne zaukaže konca, je mislil muc in utrujen omahnil na njegove prsi gosparjeva usta pa so bila še vedno odprta. A muc je bil resnično tako zbit, da ni mogel dvigniti več ne leve ne desne šape. Obležal je na gosparjevih prsih in gospar je to dovolil: ni se ganil. In muc je na njih zaspal.

Ko se je zjutraj zbudil, je najprej stekel v svoj kotiček in skril zlato, ki ga je vse dotlej hranil v gobcu. Potem je naglo, strahoma skočil gosparju na prsi; gosparjeva usta so bila še vedno široko odprta; muc je še stegnil šapo in jo nesel vanje, da bi nadaljeval s čiščenjem. A obšlo ga je kot misel: Saj še ni ukazal! Zato ni začel čistiti zob. Obšel pa je na njem, vsak trenutek pripravljen: ob najmanjšem gosparjevem gibu bi njegovi kremplji šinili v usta in tlačili med zobmi. Toda gospar ničesar več ni ukazal, čeprav je kot

včeraj imel usta odprta na stečaj. Ničesar ni rekel. Ničesar ni želel. Muc pa je ves sedel na njem in čakal.

In naslednji dan, in še naslednji. Potlej je postal tako izčrpan, da se je zvlekel v svoj kotiček ter iz njega izbrskal tisto keplco zlata. Njegovega želodca se je lotila lakota, in ko se je spomnil plena, mu je le-ta postal edini izhod. Prodajal ga bom, je mislil muc. Kupil zanj, kar bom hotel. Zapustil je torej bil gosparjeve prsi, stisnil v gobec keplco zlata, z zadnjimi močmi razbil šipo in se znešal na oknu drugega nadstropja. Vrabci so bežali z majhnega drevesca na levi, ko so ga zagledali. Spodaj pa je bila cesta, na katero se je muc spustil naravnost, kot po vrvi.

Ko bi se ne bili toliko ukvarjali s treninji, bi tokrat gotovo odpovedal; kljub temu, da je tresčil, takorekoč sramotno telebnil na makedam, si je potem, ko se je pobral, vendarle rekel Srečno je bilo. In tisti hip je v vhodnih vratih hiše zagledal Aka, služkinjo pri sosedu, kako je metala smeti v kanto. Kdaj pa kdaj mu je bila dajala mleka, ko je muc po naključju prišel v prvo nadstropje, včasih tudi kose piščančevine. Nekajkrat je tudi že prespal pri njej. Ko jo je zagledal, se s stisnjenim gobcem začel mišavkati in se ji hkrati bližati. In nemara je Aka bolj začutila njegovo bližanje kot sila njegovo mišavkanje, ki ga takorekoč ni bilo silšati: nenadoma ga je zagledala.

— O, ljubček! je vzkliknila in zaprla kanto. Namestila si ga je na roke. — Ljubček koga pa je s tabo?

Zlato

Muc je kljub obtemu, v katerem se je mahoma znešal, ostal priseben in je takoj napeljal svoj prihod na kupčijo. Rekel ji je, da se seli, in ji obljubil zlato, če ga vzame za svojega. Potem je nekoliko odprl gobec, kot da bi se hotel nasmešiti, ko je Aka vprašala kakšno zlato, in je z jezikom previdno potisnil keplco zlata med čeljusti, da se je rumeno zablistelo med zobmi. To je Aka omamilo.

— Ti kriminalce, dej mi ga, ga je zgrabila za glavo. — svede boš lahk moji. In res ga je močno stisnila okoli uhljev, toda muc je tisti hip znova sklenil čeljusti. Rekel je:

— Me ne boš podila od mise in postelje?

— Moj boš, ljubček, ti rečem, je rekla Aka in ga še bolj stiskala za uhlje. — Dej ga, no.

— Bom? je tedaj odvrnil muc. — Bom tudi tvoj ljubimec?

— Pokrivajenec! je nestrpno vzkliknila Aka in ga močneje stisla.

— Hočem se to! je vztrajal muc. — Bom?

— Dej ga no, je spet zahtevala Aka. — Svede boš.

Tedaj je muc zahteval, da mora s svojim jezikom izbežati zlato iz njegovega gobca, če hoče, da bo njeno. Pripravil se je tako, da se ji je iz naročja vapel čez prsi in prednji tački položil na Akinu levo oziroma desno ramo ter nekaj hipov čakal. Potem je kajpak najprej počasi, nezaupljivo odprl gobec, da je začutil tisto slepo približevanje tistega leza ušes, dasi je tisto v resnici prihajalo od spredaj. Prihajalo sprav previdno, nato zanesljivo in trdno, dotikanje je postajalo vse bolj krepko, nasilno je začelo polniti notranjost gobca, v njem narasčalo kar samo od sebe, se globoko v grlu zaklilo, da bi želodec bruhal, če bi v njem ne bila samo lakota, siljasti konec je držal steno gobca, se pregibal in iskal keplco, ki jo je muc hranil pod jezikom. Kot gol, nag vrabec, je mislil muc, in od premaxilnega prostora njegovega gobca je postajalo nezmožno tesno, zakaj mišica z grebečo, blago konico je spravila v gibanje še svoj preostali del, in v gobcu se je vse začelo premetavati, prevračati in trovrtičiti in dušiti. Vsa mišica je nemožno grebla se slalom zraka pa muc ni imel več, a tudi zahtipati ni mogel od polnega gobca. Tedaj je čutil, da je konica našla keplco; vsa mišica se je zgrbila okoli nje, da je mislil, da je to njegove konec, ko se je naposled vse skupaj in hkrati zvalilo iz gobca nekam proč, za vselej, za vedno, in je vdril vanj odsejujoča praznina od zunaj.

Potem sta po tleh šla v njeno sobo. — Spat, je rekla Aka potem malce zadnomo. Slekla ga je kot banano.

JOZE HORVAT

Kavarna na Posavski cesti

Pred kavarno sta se ustavila dva prodajalca starih steklenic. Oče in sin. Sinu je bilo dvajset let, očetu štiri-krat toliko. Peljala sta cizo, na kateri je počival razsrečan kavč. Pod kavčem je ležala pet kosov pramnih steklenic. Bile so zavitke v stare krpe, da se ne bi razbile. Na zidu kavarne »Orienta« je s kredo pisalo: Jura — kradljivci Bilo je pol petih popoldne.

Previdno sta postavila cizo k pločniku. Pod kolesi sta položila cunje, da se ne bi premaknili. Pogledala sta, ali so še vse steklenice cele, in jih spet pokrila. Bilo je nekoliko hladno, pa sta v nos vlekla smrkelj in opijevala ves prostor pred kavarno. Sin je imel razpeto srce in dolge temne oči. Običen je bil v tenak sukcinj in dolge hlače, ki so bile v stare krpe. Oče je nosil take vrste plašč, da bi mu bilo brez njega toplo. Obut je bil v galose. Usta je držal odprta, vendar med sabo ništa govorila. Vrata »Orienta« so se odprla in silal se je ženski glas: Zaboravi, zaboravi, oprosti mi, ja tebe varam svojem ljubavi!

Vstopil je nov gost. Nameril se je k mizi, pa ga je prestregel glas ženske, ki je pela Honey! Ustavil se je in se ozrl. Ni zostajala za Monroe in njene prsi so bile zgornja prica stare mode. Šla je mimo in jih odbrala ob njegovo ramo. Nosila je rdeč sviter in je lagnila po treh stopnicah. Gost je sedel na mali stol in naročil turško kavo.

Prodajalca starih steklenic sta zastdrala cizo in stopila v kavarno. Sin je sunil z lasmi, pa so mu spet padli na čelo. Mirno sta gledala po mizah in tbrala ono v kotu.

Kavarna je bila polna. Studentje so jedli kruh in se pogovarjali z ženskami. Bili so na istem in so dajali podobno emotivno erte. Zakajen zrak je bil očisten ljubosunja, opravičljivosti in ne-dolžnosti. Natakari je bil dober in ni spraveval po naročitih. Stregel je na morju, ko so se veljati stidljivo pustili. Nekega deklica je lonila pol štruce kruha in bliskala z neobjavljenimi očami po gostih in kruhu. Novi gost je sedel za sosednjo mizo in ni ničesar rekel.

Prodajalca starih steklenic sta naročila pijačo. Oče skodelico čaja, sin pol litra vina. Oče je skril, sin je pil in gledal očeta. Ura je bila pet popoldne.

— Materi voziva kavč; dobro ji bo delo. — Oče je napravil nov pošrek. — V sobi sta samo dva stola in vreča. Dobro ji bo delo. — Oče ni ničesar odgovoril.

Pri sosednji mizi sta se sprla dva moška.

Pri Brankoviču boba dobila ducat steklenic. Če boba tam pred šesto.

Pri sosednji mizi je črni reket rjavemu, da nje licenjerico i da če ga iško obraditi, da se ga bo na sto kilometrov izgubil. Rjavi je dvignil roko in rekel na nemoj.

Po treh stopnicah je v rdečem svitru prišla ženska, ki je pela. Zagledala je nova obraza in pomerila z očmi na pregea. Nejevoljno je zamislila in jih preselila na očeta. Ni ga poklicala Honey, ampak Hajde!

Oče je silil in videl.

Ob sedmih naju čaka mati. Dobro ji bo delo, ko bo legla na kavč. — Oče je spil čaj in naročil pol litra vina. Sin je pomagal. Ženska, ki je pela, tudi.

Mati bo na kavču rodila. Domov morava.

Ženska je šla drugam. Nekateri niso plačali in natakari jih je ustavil pri vratih. Nekateri vzliču temu niso plačali, ker niso imeli denarja. Bilo je enajst ponoči in ženska v rdečem je bila pijana.

Dala nama bo steklenic. Počakaj pri vozu, da se vrnem. Ne bom dolgo!

In denarnica, oče!

Oče ni odgovoril. Šli so ven in oče je plačal četi čaja in pet litrov vina.

Počakaj me boš!

Oče je pogledal na voz, da bi šel z žensko plačati steklenice. Kolesa so bila še vedno področena, da ciza ne bi drsela. Bilo je temno in kavča ni bilo več. Ukradli so ga.

Oče je gledal cizo, gledal sina in gledal žensko. Debelo je smrknil in jo udaril, da se ji je poodila iz nosa kri. »Hajde!« je zavpil. Pa ga ni ojaljalo. Sedel je na cizo in zajokal.

Tvoj in moj kavč!

Dve sto petdeset steklenic naju je stal! Tebe in mene! Kaj bo mati? — Bilo je hladno, zavil se je v plašč in jokal.

Bo že kako, — je rekel sin. — Ni ti jaz nisem bil rojen na kavču. — Upria sta se v cizo in odšla po cesti. Za njima se je v zidu smejal napis: Jura — kradljivci. Bila sta poena, a bilo je useno, kdaj prideta domov.

Oče, kje si se ti rodil?

ANDREJ LOOS

IVAN DVORSAK: ZMAGO IN DRAGO

VSAK DAN SI UTRGAJTE
VSAJ BORIH 15 MINUT IN
JIH POSVETITE BRANJU. TA-
KO BOSTE V ENEM LETU
PREBRALI VSE KNJIGE PRE-
ŠERNOVE DRUŽBE IN ŠE
KATERO POVRH

Resnice o umazani vojni (6)

„Umrli boš po vietnamsko!“

Ameriški odvetnik Marc Lane sprašuje

Veliko raznih vasi smo stolkli. Velike vasi, vas Ben Suc. Tam je bila vas Ben Suc, ob deželni cesti 14, se mi zdi, bil sem v Ben Sucu, ko so to počeli. Ljudi so segnali ven in jih naložili na ploščadne tovornjake. Naložili so jih in jaz sem končni proizvod ploščadnih tovornjakov sprejel v taborišče za pripeljance. Imeli so vole, piščance, vse, kar so pač smeli vzeti s seboj. Imeli so osebno premoženje, ki so ga smeli nesti, in to je tisto. Kar je ostalo, so morali pustiti v hišah, in te so bile z buldožerji zravnanne. Ljudje pa, vsaka hiša je imela pod seboj rov, vsaka hiša v Vietnamu ima pod seboj rov. Ti rovi niso zaradi tega, ker jih radi kopljejo, temveč zato, ker je to edini način, da se zavarujejo pred bombardiranjem. In te rove so vojaki zasuli. Nedvomno so bili v njih ljudje. Tega za trdno ne vem, da so bili notri ljudje, toda več sorodnikov mi je povedalo, da so za seboj pustili ljudi, ki si niso upali priti ven, in ti so bili zasuti z buldožerji. Rove so zasuli.

V: Ali je to ljudi v rovi pomorilo?

O: Moralo jih je. Vi se niste videli tako popolnoma uničena. Tam na eni strani se nahaja džungla, in na severni strani, opuščena plantaža gumijevca, bila je Michelina in na južni strani je sama džungla. To je goščava džungla, skozi katero v eni uri prehodis komaj miljo. To je zelo raskava džungla. Ljudje ne gredo venjo. Ben Suc in Roch Kien, pa še nekaj drugih vasi. Lahko jih pokažem na zemljevidu. Se vedno jih imam v spominu, ker sem imel zmeraj opraviti z zemljevidi in lahko prav na zemljevidu pokažem, katere vasi so bile zravnanne. Tiste vasi so bile zravnanne z zemljo.

Ujetnice so molčale

Naslednji korak — vsakdo, ki se ni vdal, je bil pri priči ustreljen. Naša enota je bila pod operativnim nadzorstvom 173. zračno-desantne brigade in si je poveljniški kraj uredila v Ben Catu, ob cesti 13, kakšnih 13 kilometrov severno od Saigona, tako se mi zdi. Uredili smo se na pokopališču, s katerega je rangled na mesto, in tam so potekala zasliševanja. Tam je bil še moj nadrejeni oficir, toda ta ni počel drugega, ko pili pivo, tako da je večina ljudi šla skozi moje roke. Edini primer, ko je prišel naokrog častnikar, se je zgodil takrat, ko se je zglasil neki dopisnik Reuterja, a jaz sem mu zabrusil, naj se za hudica pobere iz taborišča. Mislim, da to ni bilo priobčeno, priobčeno je bilo pozneje, videl sem slike ljudi v Phu Loi v reviji Life, še potem, ko so jih bili vzeli od tam, živeče v naravnost neverjetni bedi v drugem svarovalnem taborišču, kakor so ga imenovali. Dejansko pa je bilo to koncentracijsko taborišče. Toda med vsemi temi ljudmi je bilo to še največ žensk. Njihovih mož ni bilo z njimi. »Kje je vaš soprog?« — »V vojski je.« — »Kje je vaš mož?« — »V Saigonu je.« — »Kje je vaš mož?« Ubila so ga ameriška letala. — »Kje je vaš mož?« Skoraj nobena ni priznala, celo vidno noseče na, da so njihovi možje živi, to so bili ljudje, ki so se bojevali na nasprotni strani. Ti ljudje so bili še vedno v džungli. Kakor koli že, vojake, može v letih za vpolkide, če jih nismo dejansko zalotili z orožjem ali kaj takega, sem nemudoma kročili vietnamskim oblastem. Tedi sem bil pooblaščen za no-

vačenje vietnamskih civilistov v vietnamsko vojno. Tridesetkrat ali štiridesetkrat se je to zgodilo. Poglavitni vir pripeljancev je bil na tedanjem bojišču. Bojevalo se je do stli ljudi; to je bilo tam dole na jugu, v Trikotniku, tam so res mučili. In v tej operaciji je bilo to res neverjetno.

V: Ste vi to videli?

Zasliševanja v šotoru

O: Jaz sem to videl. Na nesrečo sem pri tem sodeloval. Zasliševanje poteka v šotoru; ta je zaprt, nočeš, da bi te ljudje s svojim džezom motili pri zasliševanju. To je čisto iz praktičnega vzroka tako, da dokler ne vtakneš glave noter, ne veš, kaj se pravzaprav dogaja. Lahko pa slišiš zvok po mesu bičojnih pesti. No, ujetnik je priznal, da je stotnik. Priznal je, da je bil povrh tega še vojni poročevalec, posebej za to ozemlje FNO, vendar pa mi ni hotel povedati nobene reči. Za taktične podatke smo se zelo zanimali — reče se jim hot poop — zahtevali smo jih pri priči.

V: Kakšna je bila ta čas vaša stopnja?

O: Bil sem specialist 5. Specialist 6, Pearce, pa je bil ravno za stopnjo višji. In začela sta ga zasliševati. Jaz sem šel na kosilo, pa sem se vrnil in našel poročnika Crockerja, kako je zabadal bambusove trske za njegove nohte.

V: Kje je bil ujetnik?

O: Mož je sedel v šotoru, privezan na stol. Tiste zločivke kovinske stole smo imeli za del zasliševalne opreme. Bil je privezan na stol in eno roko je imel s telefonsko žico privezano na mizo; te žice je za vse sorte reči. Njegovo roko so plosko privezali in mu zabadali bambusove trske za nohte. Ko se je to dogajalo, pa je specialist Pearce imel zavite žice poljskega telefona okoli človekovih ušes in ga je mučil se na ta način. Mož ni spregovoril. To zanj ni pomenilo nič dobrega. Kadar si nakopiješ oficirje tako visoke stopnje, se povelje nemudoma zapusti. Ujetniki gredo po hierarhiji in gredo iz polka v brigadni štab, iz brigade v divizijo, iz divizijskega štaba v štab korpusa, iz korpusa pa tja v Saigon, če seveda ujetnikova pomembnost vse to

odtehta. In prav to se je zgodilo s tem, takoj so ga hoteli imeti v štabu 1. pehotne divizije, zaradi zasliševanja, in tako so ga odpeljali. Kmalu potem je poveljnik oddelka kritiziral poročnika Crockerja, ker je bil vrtak bambusove trske za človekove nohte, kajti to je pustilo sledove, bila je kri ter opazna otekline. Poročnik Pearce pa ni bil kritiziran, ker je okoli človekovih ušes ovil žice poljskega telefona. Naslednji dan so ga že porabili za mučenje šestnajstletnega dekleta, kajpak z ovijanjem žic poljskega telefona okrog ušes.

V: Ste to videli?

Z vžgalicami do vek

O: Videl sem. Mislim, to gre kar naprej in naprej. Tam je bil mož, ki so ga tako strahotno mučili z elektriko, da je dejansko padel v nekak šok. Tedi so ga vsi prestrašili. Niso vedeli, kaj naj storijo. Nazadnje pa je vstopil nek človek — njegovega imena ne morem spomniti, ker ni bil zasliševalec, tehnično je bil slikovni interpretator. Poveljnik ga je bolj ali manj uporabljal kot telesno stražo, ker je bil stara sablja. Bil je Ukrajinec, vsaj zdi se mi. Govoril je bog ve koliko slovanskih jezikov. Kakor koli že, ta človek ga je skušal spraviti iz šoka tako, da mu je k vekam pritisnil prizgane vžgalice, kar pa ni prav nič pomagalo. To je bilo ponoči. Jaz sem to gledal, potem pa so ga vželi nazaj v ujetniške prostore. — Kakšni dve noči pozneje je nek drug človek umrl. Tega je bil zasliševal eden izmed stotnikov in človek mu je priznal, da je bil vietnamski poglavar vasi. Saj ni šel predaleč, a bil je že skoraj na robu zloma, ko je omahnil in umrl. Ta čas mu je stotnik ravno telefoniral, kar pomeni, da je uporabljal poljski telefon. Zdaj pa je bil človek mrtav. Jaz sicer nisem videl, kako je umrl, videl pa sem njegovo truplo in slišal sem stotnika pripovedovati, kaj se je zgodilo. Sedeli smo v krogu pri pivu in bilo je ponoči in stotnik je prišel k nam in je naročil pivo in rekel: »Ja, že na robu zloma je bil, pa je omahnil in umrl.« In jaz sem rekel: »Kako boste to razložili poveljniku oddelka?« Pa je samo skomignil rameni in odšel. Pa so prišli oni tri trupla pobrali, »oni«, to je zdravstveni štab iz brigade kirurške. Pomejše pa sem slišal, da je ta smrt nastopila zato, ker mu je odpovedalo srce. Nedvomno. Mož je najbrž imel slabo srce. Moža so kratko in malo mučili do smrti.

Pa še v en hud primer sem bil vmešan. Pripeljali so nekakega stotnika severnovietnamske armade, samozavestnega, zelo pomembnega moža, ki je bil ujet, pa jih je zelo imelo, da bi iz njega potegnili podatke.

V: Je priznal, da je stotnik?

Z lesenim batom za orehe

O: Priznal je, da je iz severnovietnamske armade. In sem začel in bil zelo prijazen, govorec posebej o tistem čiščenju vasi in veliko številnejših ženskah, pa nobenih možkih, toda preiskali smo vse ženske. Nismo ugotovili ničesar res vrednega, razen nokaar smo jih pustili spat in tedi so odkrili človeka, skrivajočega se v osuševalnem jarku. Skrilal se je tam z orožjem. Vedeli smo, da je bil pravi vietkongovec, o tem ni bilo nobenega dvoma. Začel sem ga zasliševati. Rekel sem: »Poglejte, mi smo lepo ravnali z vami, veste, za vas bo bolje, če pridemo na čisto, alj pa je z vami konec.« In se je nekoliko zbal, vendar tega ni preveč pokazal in izkazalo se je, da je bil kar visoka živina, bil je glava tega, čemur oni pravijo ljudska prosveta. Bil je torej politični človek, zaradi nekakega čudnega vzroka je bil na napadni strani reše. Očitno je govoril z nekimi drugimi voditelji. Moj tolmач je pobral lesen bat, ki ga oni rabijo za to, da z njim tarejo orehe, lešnike, in začel z njim človeka točiti po ramah in kolienih, dokler mu ni začela teči kri, in nato so ta mesta neverjetno zatekali in človek je končno začel majčkeno govoriti, pa ne preveč, in takrat je bilo tisto, ko je povedal, kdo je. Jaz sem nato rekel: »Jebi ga, povej mu, naj gre k hudici s tem, mi ga bomo ustrelili.« Vzel sem lopato — vsa oseba oklepana vozila imajo lopato in sem iz enega izdri lopato — in sem rekel: »Na, naj si izkopije grob.« Tako je kopal in ko je kopal, ga je tolmач tepel z batom in on je pogledoval name, a jaz sem imel M-79, metalce granat s štiridesetimi milimetri; in če ga gledaš z narobne strani, je videti kakor top. Pogledoval je nanj in jaz sem mu rekel, da bo umrl po vietnamsko in da si ravno tu koplje svoj grob in da še ni mrtev, da pa se bo to zgodilo kaj kmalu. Zlomil se je popolnoma in jaz človeka nisem ubil. To so opazovali oficirji za zasliševanja, a jaz sem vedel, če bi bilo treba tega človeka, se mi ne bi bilo nič zgodilo. To sem dobro vedel in jaz ne vem, kaj uporabljam besedo »trebas«, toda če bi se meni zdelo, bi ga lahko ubil in nič se mi ne bi zgodilo. Nad ujetnikom sem imel popolno oblast. Lahko si počel, kar si hotel. Sicer nam je bilo rečeno, naj ne puščamo sledov, a ti lahko zmeraj rečeš, da se je skušal izmuzniti. Opravili smo kakih petdeset ali šestdeset formalnih zaslišanj in skoraj pri vsakem je bila uporabljena sila in nad ženskami prav tako.

O: Jaz, specialist Pearce, Larry Camp in dva oficirja za zasliševanje, pa štirje zasliševalci in nekaj ljudi, ki so se ta čas vrtili tam okoli in so dejansko pomagali drugim ljudem, kot rečimo poba, ki je bil majorjev telesni stražar, pa voznik in posilni. Ampak to ni bil stanovitni tok in je narazen in upadal, tako da je zasliševal tudi oddelke 172.MI. Uporabljali so enako tehniko. Bil sem jim priča, čeprav z njimi nisem veliko sodeloval, toda za zadeva, ki traja kar neprenehoma. V Cedar Falls sem videl več mučenja za elektriko in ne ravno najno pretepanje. Pretepanje je bilo znamenje prefinjenosti, ki smo si jo pridobili šele pozneje. Zaušnice z odprto dlanjo sploh ne zapuščajo sledov na obrazu in človeka lahko biješ skoraj neslišno, ne da bi to zapustilo kako očitno rdečico na koži. To je bila Cedar Falls. Ko smo se vrnili v Vietnam, se je monsuni že končeval, ceste so se začele sušiti, postajalo je zelo prašno. Dejansko se je končal novembra, ceste pa so se osušile konec januarja ali v začetku februarja in začeli so opravljati čedalje več operacij z oklepnimi vozili. Ves ta čas se nisimo ukvarjali z zasliševanjem, ukvarjali smo se s postavljanjem utrd, polnili smo vreče peska. Skušal sem rajti kar največ zgovorov, da sem šel v Xuan Loc, da se zgornji in da se napile, kolikor ti duša da in da ostaneš pijan, kolikor se le da. Naša enota z dvaintridesetimi mami je porabila

Strup v rovu

V: Petdeset ali šestdeset v kakem obdobju?

O: To je bilo v kakih osmih dneh, devetih dneh.

V: V tej operaciji?

O: Da, vstevši ženske. V nekem kraju so bile tudi ženske. Tam je bil dolg rov, ki se vleče po cele milje — deset milj dolg, kot

MERILI SO NAME, KO SEM SEDEL V AVTOMOBILU

se reče po vietnamsko — v Zelenem trikotniku in o njegovem obstoju se je govorilo že dolgo in vsakdo je iskal in nazadnje so ga le našli. Naše sile so se napotile po tem rovu in naletele na nekaj skrivajočih se ljudi. Lovili so jih po tistem in rov zaplinali s solzivcem in ljudje so nazadnje prišli ven na drugem koncu; mislim, da so jih štirindvajset ur podili po tistem rovu. Bil so zelo hudo zastrupljeni. Ujetnik je trdil, da je ena oseba od plina umrla, toda tega ni bilo mogoče ugotoviti. No, tam so bila štiri dekleta, štiri bolničarke in en mož, ki pa je bil poškodovan. Bil je varuh teh deklet in ta so bila priganjena tja noter. Vsi so kaslali in hropili in so hropili in še oledni niso jedli. Mi pa smo rekli, da jih ne bomo hranili, dokler ne spregovorijo. Dekleta so bila zelo oslabiljena, prostor za ujetnike pa ni bil ločen za spole, kakor to zahteva Ženevska konvencija. Dekleta so odgnali tja in ena je bila še v posebno hudem stanju. Poklical sem kirurga in rekel: »Ta punca je zelo bolna, daj ji kaj.« In tako ji je dal nečesa, za kar mislim, da je bil adrenalin. In nekaj ur po zasliševanju enega dekleta sem se vrnil. Pri teh dekletih nisem uporabljal sile, čeprav sem jim odtegal hrano, vodo in zdravniško oskrbo, izvzemši omenjeno prvo dekletko. Njeno dihanje se je slabšalo in je njenih pljuč je bilo slišati samo hroptenje. Ko sem šušil, sem imel štirikrat pljučnico, tako da sem natančno vedel, kaj je to, in to si lahko videl pri tem dekletu.

Tovarna groze

Spet sem poklical zdravnika, bil je major, češ: »Dekle ima pljučnico; jaz to vem, ker sem jo sam že imel.« Zdravnik mi je rekel, naj neham prakticirati medicino, in ji je dal še en šus in mi zagotovil, da ji bo zdaj bolje. No, padla je v mrtvico, njena vročina je bila prav neverjetna, pa so jo vželi v Lai Khe, kakih deset kilometrov po cesti, v bolnišnico, tam so mi povedali, da je umrla. Ali zdaj lahko rečete, da je bila do smrti zastrupljena s plinom? Jaz ne vem. Lahko le rečete, da ji ni bila dana primerna zdravstvena oskrba. Ves ta čas je ležala na golih tleh, sploh ni bila v postelji.

V: Ali ste videli mučenje žensk?

O: Da. Visel sem dekle z električnimi žicami okoli ušes. Bila je privezana na šotorski opornik. Šotori so visoki, okrog osmih čevljev in ona je bila privezana na opornik in žice so bile zavite okrog njenih ušes in natakajene na njene prste. Drugemu dekletu, pri osemnajstih ali devetnajstih, so bile žice natakajene na bradavice. Imeli smo štiri šotore in štiri zasliševalna so potekala nenehno in če nisi zasliševal, si tipkal poročila o zaslišanih ali pa si skušal piti, da bi te reči pozabili. In to ni bila zadeva, pri kateri bi sedel in ne vem kako gledal, temveč si moral pogostokrat vtakniti glavo v šotor, da bi dobil eno poročilo za drugim. To je bila prava tovarna groza, ki je ves čas obratovala.

V: Štirje šotore nenehno obratovali?

O: Če je zaloga ujetnikov pretehtala, in v tej operaciji se je to zgodilo.

V: Koliko zasliševalcev?

„Pretepanje je bilo znamenje prefinjenosti“

O: Jaz, specialist Pearce, Larry Camp in dva oficirja za zasliševanje, pa štirje zasliševalci in nekaj ljudi, ki so se ta čas vrtili tam okoli in so dejansko pomagali drugim ljudem, kot rečimo poba, ki je bil majorjev telesni stražar, pa voznik in posilni. Ampak to ni bil stanovitni tok in je narazen in upadal, tako da je zasliševal tudi oddelke 172.MI. Uporabljali so enako tehniko. Bil sem jim priča, čeprav z njimi nisem veliko sodeloval, toda za zadeva, ki traja kar neprenehoma. V Cedar Falls sem videl več mučenja za elektriko in ne ravno najno pretepanje. Pretepanje je bilo znamenje prefinjenosti, ki smo si jo pridobili šele pozneje. Zaušnice z odprto dlanjo sploh ne zapuščajo sledov na obrazu in človeka lahko biješ skoraj neslišno, ne da bi to zapustilo kako očitno rdečico na koži. To je bila Cedar Falls. Ko smo se vrnili v Vietnam, se je monsuni že končeval, ceste so se začele sušiti, postajalo je zelo prašno. Dejansko se je končal novembra, ceste pa so se osušile konec januarja ali v začetku februarja in začeli so opravljati čedalje več operacij z oklepnimi vozili. Ves ta čas se nisimo ukvarjali z zasliševanjem, ukvarjali smo se s postavljanjem utrd, polnili smo vreče peska. Skušal sem rajti kar največ zgovorov, da sem šel v Xuan Loc, da se zgornji in da se napile, kolikor ti duša da in da ostaneš pijan, kolikor se le da. Naša enota z dvaintridesetimi mami je porabila

oseminosemdeset škatel piva na teden. Če pravim oseminosemdeset, je to zato, ker je oseminosemdeset škatel piva na eni paleti, tako namreč pivo nakladajo. Navadno smo spili eno paleto na teden, včasih, v posebnih hudih okoliščinah pa smo spili eno paleto v treh dneh, vstevši može, ki niso pili. Tudi večina drugih zasliševalcev se je močno opijala. Zasliševanje pa ni potekalo, kadar so bili ljudje pijani, čeprav so lahko pili, ne da bi bili nujno pijani. To se je dogajalo brez pijanskega besa ali pijanske bebavosti, bilo je zelo hladno preračunano.

Privezani za tank

Naslednja operacija je bila »Junction City«. To je bila velika operacija, a mi v njej nismo imeli preveč opravka. To je čisto zaven kumboške meje, zaven območje stalne oblasti FNO, zakaj to je čisto blizu vojnega pasu C. To je ozemlje, za katerega je vlada kar šestkrat zapovestjo naznanila, da je na njem uničila deveto divizijo VC, dokler ni nazadnje postala zmedena, da sploh ni več naznanjala, da jo bo sploh iztrebila. Mi smo imeli oporišče za podporni ogenj, varovali smo konvoje, Edini pripeljanci, ki sem jih dobil, je bilo osem gumarskih delavcev. Neki stotnik, ki je s svojim tankom preiskoval okolico, je rekel: »Jaz sem se naveličal, ko sem pripeljal te kurbirje, ker nimajo izkaznic.«

Kar privezal jih je zadaj za svoj tank in se spustil navzdol po cesti ter jih vrget menil. Pobral pa jih je zaradi tega, ker niso imeli izkaznic, a to je med Vietnamci zelo splošen pojav, da nimajo izkaznic. To smo zvedeli šele čez nekaj časa. Sprva smo mislili, da je najhujši zločin na svetu, če izkaznice ne nosiš s seboj. Šli smo nazaj, dalje po cesti 13 ter opravili zadnjo fazo operacije »Junction City«. Nato smo neposredno posegli v operacijo »Manhattan«, ki je bila druga velika operacija s celo vrsto zasliševanj, ta kombinirana operacija je trajala petdeset dni. In tam so naše sile zalevale vrste in vrste ljudi ter jih gonile noter. To so bili ljudje FNO. Veliko je bilo cip, ki so prišle služiti našim ljudem. To je bila presenetljiva operacija: cipe so bile tam, še preden so bili tam pravi elementi, kajti cipe so bile z zalednimi elementi. Cipe in prodajalci piva. Grozljiva reč: to je takorekoč pravo trebljenje. Zasliševali smo dosti, dosti ljudi, Monsun je bil že tik pred začetkom in mi smo vedeli, da je to najbrž zadnja velika operacija. Preden se začne deževna sezona. Pomejše je Westmoreland pomen operacij počasi in uniči zmanjšal. V tej dejavnosti se uniči vse. Vse ozemlje se popolnoma prečeše, pomendra in požge, zmelje v prah, kot to lahko naredi samo tank. Zajeli smo veliko ujetnikov. Mučenje z elektriko ni bilo preveč v rabi, ker je major prišel na dan z besedo, da je to zadevo treba majčkeno shladiti.

Naša ulica

Vsaka stvar ima kakšno napako

Naj tokrat začnem z aforizmom: Vsak človek ima kakšno napako, nekateri so celo normalni. Pa nihajo napak samo ljudje, tudi ženske jih imajo. Sedeli smo zadnjič pri Zejnem žandarju, ko jo je mimo veselo prisrčljiva ljubka svetlootaska. »Nataša!« je poklical Dolje. Dekle se za klic še zmenilo ni, mirno je šlo dalje. Mi pa po Doljetu: »Hal! Si se hotel postaviti, da jo poznas, ne? Pa jo ne! Se pogledala le ni.« »To, fantje, ni nič takega. Dekle je pač Nataša z napako.« »Nataša z napako? S kakšno napako?« »Ne sliši na ime Nataša. Morda sploh Nataša ni. Torej ima napako. Če bi bila Nataša, bi se ozrla in prišla k meni. Tega ni storila. Torej — napaka je!« Premišljeval sem o Doljetovi logiki in prišel do zaključka, da le ni tako slaba. »Malo pivo, prosim,« sem zaklical natakarici. Pa sem čakal in čakal, preden sem ga dobil. Stregla je natakarka z napako. Sicer je to čudovita natakarka, prijazna, lepa poje, rada se pomenkuje — le střeže bolj slabo in počasi. Napaka pač, malenkostna napaka... Ampak vseeno malo nerodna — za goste. Pivo pa: dva prsta pod mero. Torej tudi pivo z napako. »Šeja střežbe, prosim!« »Naš šef střežbe je čudovit človek,« je dejala natakarka. »Rečite mu, naj pride k meni.« »Saj sem vam dejala, da je čudovit. Nikoli pa ti tu, tudi zdaj ne!« Tudi šef střežbe z napako. Šel sem in se ustavil na troletbusni postaji. Vse lepo in prav, lepa postaja, le troletbusa od nikoder. Čakal sem in čakal pa nič. No, torej tudi troletbusna postaja z napako. Šel sem pes. Nisem še prehodil sto metrov, ko sem srečal Borica. »Stari moj,« mi je brž začel pripovedovati, »srečo imaš, ker si po jusu...« »Nisem po jusu! Obleke mi dela krojač.« »Meni tudi. Ampak kako! Najprej mi je naredil suknjič z gubo na hrbtu. Ko ga je na mojo zahtevo popravil, so širle reverji. Ko sem zahteval popravilo reverjev, je bil suknjič preozek.« »Krojač pravi, da je suknjič tako lep,

da se mi splača shujšati.« »Odlično krojač!« »Ne! Krojač z napako. Moral bi biti detek, ne krojač.« »Sicer pa moj ni nič boljši. Poletne hlače mi je lani delal do jeseni. Ko sem prišel ponje, sem mu počutil.« »Bog je naredil svet v sedmih dneh, vi pa ste potrebovali za ene hlače štiri mesece!« Pa mi je mirno odvrnil: »Poglejte le krasne hlače in ta grdi svet!« Nehala sva se pogovarjati o krojačih, ki so tako grozni ljudje (z napako pač!), in se posvetila melanholiku. »Moj je dober,« je dejal Boric, »že tri tedne mi popravljajo avto, jaz pa se vozim s koleosom.« »To je zdravo. Človek se razgiblje.« »Ampak, kadar dežuje...« »No, pač. To je napaka, ki jo ima kolo. Avto ima pa spet druge napake.« »Saj. Zaradi tega je pri mehaniku.« Šel sem naprej, k zdravniku. Točneje, k psihiatru. »Lezite, sprostite se.« mi je dejal. »Povejte, vse mi povejte,« je dejal. »Jaz imam standard z napako,« sem povedal. Zahteval je pojasnilo. »Imam krasno hišo, vikend na morju in v hribih, mercedes, motorni čoln, potujem, letujem, zimujem, pijem viski in šampanjec...« »In temu vi pravite standard z napako?« se je razburil psihiater. »Kako naj ga pa imenujem? Na mesec namreč zaslužim le sto tisočakov.« »Sto tisočakov? Starih?« »Da.« »In mi boste pravili, da ste vse nakupili iz tega denarja?« »Da. Saj vam pripovedujem, da tu mora biti nekje napaka.« »Kje?« »Tega pa ne vem, zato sem prišel k vam.« »Dolgo je premišljeval, potem pa me je le vprašal: »Kakšen karakter pa vi imate? Ste flegmatik, kolerik, melanholik? Ali pijete?« »Dober človek sem,« sem mu odvrnil, »le to slabost imam, da grozno pretiravam in neprestano lažem!« »Vsak človek ima kakšno napako,« je odvrnil. Potem mi je napisal račun. Z napako.

EVGEN JURIC

»UJEL SEM GA«

Vaša stran

Poštni predal 29

Sporočila in pojasnila

Odiranje podnajemnikov

Večkrat prebiram male oglase v časopisih in se včasih kar zgrozim ob nesramnih izjavah, saj niso redki primeri, da zahtevajo posamezniki za skromno opremljeno sobico po 500 dinarjev na mesec in še več, tudi po 1000 dinarjev za sobo. Sicer pa so o problemu podnajemnikov, ki so lastnikom oziroma najemnikom stanovanj največkrat prepustili na milost in nemilost, govorili že marsikje, ne vem pa, če so potuhneli kakšno rešitev. Ali odruškim iskalcem res ne moremo stopiti na prste?

IVAN STARE, Ljubljana

O vprašanju podnajemnikov, oziroma o preprečevanju iskanja podnajemnikov, so res marsikje razpravljali, točno pa je tudi — kar pišete — da se nimamo zdrzavili za to bolezen. Nimamo nobene zakonske osnove, ki bi omejevala tistega, ki oddaja sobo v podnajem. Vse je v glavnem prepušteno dogovoru med podnajemnikom in tistim, ki sobo oddaja. Izkoriščevalci sobe lahko sicer moralno odgovarjajo, na primer v časopisu, toda v praksi je tudi ta pot precej jalova. Posamezniki, ki so posamezniki, ki so povedali, kako jih najemnik izkorišča, niso pa pristali, da konkretni primer s imeni objavimo v časopisu. Zato? Enostavno zato, ker se vsak boji za lastni lastnik ali najemnik stanovanja in ve, da bi takoj letel iz najemniške sobe, če bi zadelo pravilno v časopisu. Znan je celo primer, da lastniki v eno sobo strpajo tri, štiri in več podnajemnikov in od vsakega pobirajo po 300 in več dinarjev na mesec.

Nekateri menijo, da bi občine morale z odloki omejiti iskanje, drugi spet pravijo, da bi s pretiranimi administrativnimi posegi dosegli samo to, da potem ne bi nihče več oddajal sob v podnajem. Osebnim mišljenjem, da je radikalna rešitev samo v pospešeni zidavi novih stanovanj, kar bi na tem tržišču ustvarilo tudi večjo ponudbo podnajemniških sob. Seveda pa bi občine lahko prek inspektorjev zaslojile nadzor in saj bi tisti, ki imajo od podnajemniških sob tak ali drugačen dohodek, plačali tudi ustrezen davek. S pravilno davčno lestvico bi lahko zajeli spekulacije, tako je to vprašanje normativno urejeno v mnogih razvitejših deželah, ki nimajo tolikšnega stanovanjskega primanjkljaja kot Jugoslavija. Sicer pa menim, da celo podnajemniških sob med drugim kažejo tudi na nestrožno nizke stanovalne, saj je res prvi absurd, da je povprečna stanovalna za triosno stanovanje danes od 250 do 350 din, prav toliko pa mora odšteti podnajemnik za slabo opremljeno sobico.

IGOR PRESEREN

Smrad v mestu

Prebivalci Savskega naselja še več mesecev živijo v obupnem smradu in sraku, ki ga prinaša neposredni toplotni izmenjevalnik, ki ga imenujejo "Protektor", nekaj iz faze, kjer je izmenjevalnik smrdi podniti in poneti tako hudo, da prebivalci ne morejo spati pri odprtih oknih, mnogo ljudi pa prav zaradi tega tudi sprčo stalnih glavobolov. Da ne govorimo o alergičnih pojavih z znaki slabosti in slinjenja na bruhanje. Smrdi po zgoraj omenjenem, gorčeni asfalt, mazuti in saha. Plini vsebujejo "kanerogene snovi", ki povzročajo rakaste bolezni dihal. Ali se je potemtakem čuditi, da je rak na pljučih vse pogostejša bolezen v mestih?

Ljudje na tem delu Ljubljane se upravičeno sprašujejo, kako dolgo se še bo širil ta smrad in kje so organi, ki naj bi to preprečili. Želim odgovor na to naše vprašanje.

NIKO SADNIKAR, Ljubljana

PRIPIS UREDNIŠTVA: Prejela tega pisma smo 14. maja poslali republikanemu sanitarnemu inspektorju pri republikanski sekretariatu za zdravstvo in po telefonu prejeli obvestilo, da bo o tem sicer beseda na drugih straneh »Dela«, vseeno pa da tudi to pismo ne bo ostalo brez odgovora. Dolej je žal, ostalo.

Agresija v Savskem naselju?

Skozi Savsko naselje gradijo veliko pot, podaljšali bodo Topniško cesto, da bo prišla na dan spet malo pred železniškim viaduktom. Po tej novi cesti, ki bo široka in kakor kaže tudi nadse lepa, bodo speljali del tranzitnega (tovornega) prometa s Tišove ceste.

V našem se bo zgodilo to, kar se je zgodilo v Ljubljani nasploh. Z obema podvozoma so ob železnici Ljubljano razdelili na dva dela, a podaljškom Topniške pa bo do Savske naselja razdelili na dva dela. Naselje bo razklesano s široko, prometno in predvsem škodljivo in nevarno cesto. Seveda so urbanisti in inženirji spet naredili vse po svoje, ne da bi bili pripravljeni kar koli vprašati.

Del novejšega Savskega naselja bo odrezan od že tako redkih trgovin. Vmes bo cesta z redkimi semaforji in brez podhoda. Nikjer drugje v Evropi ne bi mesto

dovolilo gradnje tranzitne ceste skozi izsilo stanovanjsko naselje brez podhoda ali podhoda. To je mogoče samo v Ljubljani!

Najbrž nihče od urbanistov, ki se ukvarjajo s tako vprašanjem, ne pričakuje, da jih kaj pove, saj so izrišča (neurejena) za več sto otrok ravno ob tej cesti. Tudi bo nevarno za šolarje, ki iz odraženega dela naselja hodijo v šolo. Mar bi ne morali prav zaradi otrok in šolarjev urediti podhod, saj do bro vemo, da semafor, ki bo verjetno postavljen precej stran od glavne komunikativne smeri med obema deloma naselja, tudi ni najbolj srečna rešitev in da je prav na semaforjih tako v Ljubljani kakor drugje našla smrt veliko ljudi, največ otrok.

Mar bi vsaj zgradili cesto morda malo poglajeno in ločeno od naselja s drevesnim asidom ter opremljeno s ograjami in podhodi ali nadhodi. S tem bi vsaj delno obvarovali izsilo stanovanjsko naselje od pretiranega hrupa in od izpušnih, predvsem pa bi vsaj deloma omogočili da ostane naselje enotno.

Največja nevarnost pa grozi otrokom. Vedno bodo v nevarnosti, da jih kaj pokaži, saj so izrišča (neurejena) za več sto otrok ravno ob tej cesti. Tudi bo nevarno za šolarje, ki iz odraženega dela naselja hodijo v šolo. Mar bi ne morali prav zaradi otrok in šolarjev urediti podhod, saj do bro vemo, da semafor, ki bo verjetno postavljen precej stran od glavne komunikativne smeri med obema deloma naselja, tudi ni najbolj srečna rešitev in da je prav na semaforjih tako v Ljubljani kakor drugje našla smrt veliko ljudi, največ otrok.

In še to, ravno ob cesti, pravzaprav tik ob njej, gradijo velik otroški vrt. Pa naj kdo reče, da je to smotno in pametno! Prebivalci Savskega naselja so ogroženi, kar so tudi nekajkrat že javno povedali. Do sedaj jim še nihče ni dal razumne in sprejemljivega pojasnila za tako čudno neodgovorno, nesmiselno in nesposobno, če ne kar agresivno in nečloveško početje.

DRAGO KRALJ, Ljubljana

Plačevanje vodarine

Prosim za pojasnilo, ali mora stranka, ki je bila dolga odtisna, res plačati celotni mesečni znesek vodarine?

EMICA AVČIN, Ljubljana

Potrošniki vode, ki imajo svoje vodometre, plačujejo dejansko porabo vode, vsi drugi potrošniki pa skladno z določili Odloka o dolžnostih hišnih svetov in uporabnikov stanovanjskih ter poslovnih prostorov pri razdelitvi in plačevanju stroškov za nekatere komunalne storitve.

1. člen tega odloka se glasi:

V stanovanjski oziroma stanovanjsko-poslovni zgradbi, ki ima hišni svet, je leta dolžan določiti kriterije za porazdelitev stroškov za uporabo vode, kanalizacije, odvoz smeti in odpadkov ter podobnih skupnih stroškov, za katerih plačilo je obvezna hiša.

V hišah, ki so v zasebni lasti, določijo kriterije iz prvega odstavka tega člena vsi uporabniki komunalnih storitev sporazumno.

Strošek za uporabo vode se določi po številu oseb, ki so stalno ali začasno prijavljene v stanovanjskih in poslovnih stanovanjskih hišah, ne glede na njihovo občasno krajšo odsotnost do 30 dni.

Vsaaka sprememba stalnega ali začasnega bivališča prijavljenih oseb se upošteva pri obračunu vodarine za prihodnji mesec po spremembi.

Mestni vodovod Ljubljana 1.

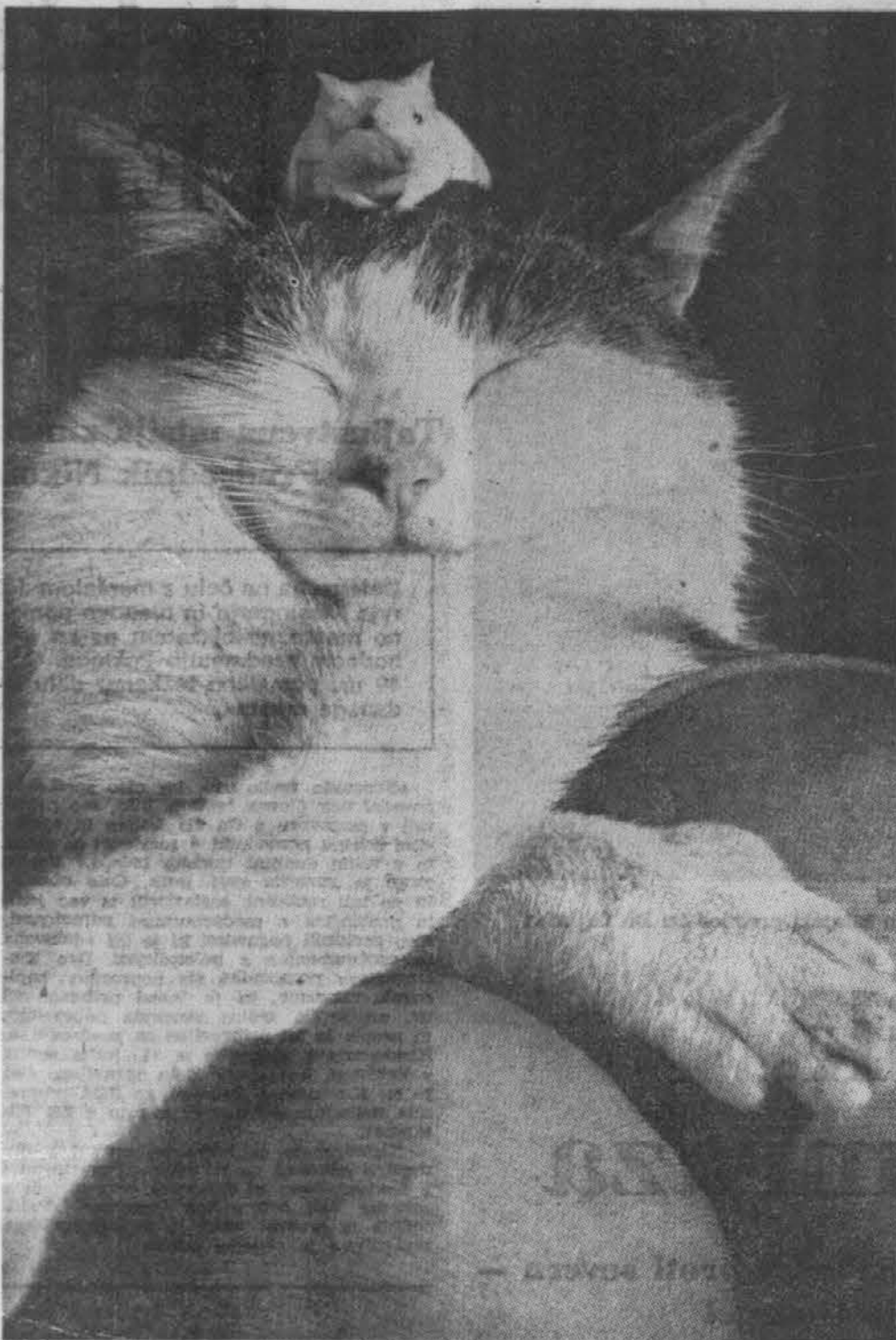
direktor: dipl. inž. ALFONZ GOLOB

Vandalizem na tuhinjski cesti

Občani kamniške občine so s samopri-spekom financirali asfaltiranje ceste v Tuhinjsko dolino. S tem je je prav potovno dvignil življenjski standard vseh Tuhinjcov, kar potrjujejo vedno številnejši avtomobili. Odprla pa se je tudi možnost za turizem, saj dolina je sončna in megla jo le redko kdaj prekrije. Toda žal vsi ljudje ne znajo ceniti te svoje velike pridobitve. Poškodovane ceste in naprave od nje in na njej. Ponekod so prometni znaki tudi nalipljeni. Na take pričevanja vandalizma lahko naletimo od Kamnika do bara na Vrhnjici in tudi drugod v bližnji gošili. Polomljenih je več stebričkov s svetilnimi telesci.

Tako prijetno se je vnosti po lepo vdrševani cesti, pa tam objestneji polkvarijo vse ceste. Ali se res ne svedajo kako ogrožajo sojudem varnost na cesti? Tega se ne svedajo tudi tisti, ki v pomnih nočnih urah okajeni divljejo po cesti, ne menijo se za dovoljeno hitrost. Tu se zastavlja vprašanje, kako dopovedati uporabnikom cest, da bi bi boljše cenili cesto, naprave in varnost na njej. Na asfaltu se hitrost občutno poveča, manjše hitrosti vsajni toeniki pa povzročajo vse več nesreč. Iščamam željo in predlog, naj bi se pri avtomoto društvih ustanovljali posebni kroški vestnih voznikov, ki bi bili polni in sposobni pomagati prometnim delavcem v njihovem priadepanju za večjo varnost v prometu.

FRANCISER VRANKAR, Tuhinjska dolina

KOEKSIŠTENCA

Foto: arhiv Mladine

Predlog zavarovalnici

V sobotnem »Delu« berem v rubriki »Poštni predal 29« res zanimive prispevke in ker nisim, da je moja zamisel koristna vsaj za ljudi, z manjšimi dohodi, bi bil zelo vesel, če bi s svojim predlogom uspel in s tem izboljšal njihov standard.

Mnogo je voznikov avtomobilov, ki imajo razmeroma majhne dohodeke, imajo pretežno starejše avtomobile z različno kubauro in s tem v zvezi tudi precejšnje stroške. Cene vseh uslug rastejo in res da so se povisale tudi pokojnine in invalidnine, vendar nikakor ne v sorazmerju z raznimi podražila. Upokojenci in invalidi imajo vozila ne zaradi luksuza, ampak zaradi potrebe, saj nekaterim pomenijo druge noge. Po novem obveznem zavarovanju pa bo takega voznika stalo zavarovanje proti tretji osebi en mesečni dohodek in če računate zraven denci, olje in najnujnejša popravila, še dva mesečna dohodka zraven, kar pomeni četrtino njegovih letnih dohodkov.

Pri nas velja načelo kolektivne odgovornosti, vsi za enega, eden za vse. To je zelo prav, ne razumem pa, čemu to ne velja tudi pri delitvi dohodkov. A če je že tako, kot je, naj bi vsaj tisti z nekimi dohodi ki plačevali za tiste mlade objestne ali pa ne sposobne voznike, ki ustvarjajo kolone in možnost karambolov in poškodb. Vsi bi naj prenehali kolektivno odgovornost in naj postane osebna.

Zdaj pa predlog, ki bi bil sprejemljiv za zavarovalnico in za nas, če se se zavezmajo za razne dogovore. Mislim, da imamo mi kupci zavarovanja pravico do takega dogovora s prodajalcem dogovora. Vi deti bi bil na primer take: zavarovalnica in zavarovane skleneta obojestranski dogovor, po katerem zavarovane plača zavarovanje proti tretji osebi v višini 800 din za leto 1972. Ker pa ima leto danajst mesecev in ker vsi zavarovanci nimajo emarja na razpolago toliko denarja, razen tega pa je lahko avto daljša v popravilu, bi moral imeti kupec zavarovanja to možnost, da plača zavarovalno vsoto letno, polno ali v trimesečnih. Če denimo ne vozi tri mesece mesečno zaradi poledice, snega ali zadržanja, mu tudi zavarovanje ne bi bilo treba plačati za te tri mesece. Maritko bi za tri mesece mesece odjavil avto in ga pustil v garaži. Od tega bi imel tudi DOZ le korist, saj so zimske mesece tudi njegovi najbolj kritični meseci.

Glejte: TV, radio, časopis in druge ugodnosti, ki so manj podarjena tvegajna, lahko poljubno prijavimo in odjavimo za določen čas, obta pa ne moremo. Kdor se vozi, naj tedaj plača, kdor pa se ne vozi, naj odjavi vozilo in ne plača. Kot plača voznik v vlakom. Tako obvezno zavarovanje proti tretji osebi, kot velja danes smatram namreč za prislilno, nedemokratsko in enostransko vsiljeno. Zato prostim, da objavite moje sugestijo.

MILAN TURK, Nova Gorica

Ustavite viatorje in marvine!

Nad ljubljanskimi cestami piplajo napisi, da se eviček odleži tmenju MARVIN. Naj je to, po nekaterih komercialističnih mnenjih, še tako udarna in duhovita reklama, ni pa pretrano blista. Naj grem na Dolensko v oštarijo in naj narocim li ter marvina? In naj grem na avtobusno postajo in vprašam, kdaj odpelje viator v Celje. Podjetja v Sloveniji so dobesedno ponorela, vedno več je blokvakov, Crein in drugih jezikovnih neumnosti. Zadnji čas je že, da se neka ustanova tega loti in da zakoliči pravilo, da mora vsako novo ime

potrditi tudi jezikovna komisija, ne pa da se s kovanjem imen ukvarjajo vsi, predvsem nepoklicani, ki v imenu nekaj nesamostojnih pravic delajo jeziku in narodu silo.

JOZE PLESNIK, Ljubljana

Žogice marogice

Na dopust sem hotel vediti badminton. Obiskal sem tri veletrgovine v Ljubljani: Supermarket, Namo in Urbanca (blu-sega). Če imajo badminton? Pokazali so mi krutne loparje, toda nikjer nimajo žogic. Nisem mogel verjeti, pa so mi dejali, da to ni nič čudnega, da žogice večkrat zmanjka. Ne vem zakaj se nekatere trgovine lahko imenujejo — veletrgovine?

PETER MAKREN, Ljubljana

Spokornost v kritiki

Spokornost in kritika sta antagonistirani maniri, ki ne gresta skupaj v nobenem primeru — druga drugo onemogočata in spravljata ob dober glas. Pri nas vsi in po vsod kritizirajo, seba, druge, kritizirajo še kritiko in kritiko kritike. Na sestankih, konferencah, v sredstvih javnega obveščanja, je kritike toliko, da je še nihče več ne jemlje resno.

Napaka je le v nečem. V večini primerov so kritiki sami avtorji napak. Ljudem, ki niso nicesar krivi in nicesar dolni, z zavzetimi obrazi pripovedujejo, kaj vse je v naši družbi vredno graje in kako bi moralo sicer biti. Servirajo nam spokorniško kritiko in samokritiko, ki ima najbrž le ta namen, da vzame predmet iz rok nekemu, ki bi sicer kritiziral v pravem pomenu besede. To nas ponavadi huje vsemirni kakor pa kritizirane napake same. Človek dobi nehoče vtis, da deluje v naši družbi cela armada nevidnih, nealičnih in brezimnih bitij, ki jih nihče ne more identificirati, registriramo lahko le njihova dejanja. Srdskemu reku: — Kaditja tuži, kaditja sudi — bi lahko dodali še — kaditja kritikuje...! Edini osebni zaimek te spokorne kritike je — MI; nikoli — JAZ, TI, ON, ONA... Mi, torej vsi, smo odgovorni za vse, kar je slabega — sami sebe pa ne bomo prepregali — in skozi to luknjo nam misl vedno uide iz moke! Samo! ojavimo kesanje in igramo spokornost.

Realna in demokratska kritika se je ohranila le še v kroniki prometnih prekrškov in kazenskih deliktov, kjer vemo za imena in okoliščine kazenskih prestopkov. Kjer pa se odloča o bistvenih stvareh, kjer se rešujejo vprašanja ene ali pa celo več generacij, tam ni imen, tam menda živijo strahovi, ki nimajo obrazov, niti izpiska iz matične knjige. To izhaja predvsem iz nasprotja med novimi tendencami, ki zahtevajo kritični pristop — in jih zadovoljujejo s formalno kritiko, ki strelja v oblake, ne pa v resnične oljce: in pa med utrjenimi oblastnimi strukturami, ki se niso uveljavile principa javnosti dela, kar ima za posledico, da kritika ne prihaja prvenstveno od tistega, ki plačuje za storjene napake — ampak od ljudi, ki so jih sami zagrešili. Temu pripomore še naš odnos do predstavnikov oblasti. Ne rečem, da bi jih morali obmetavati s paradižniki — prav bi bilo te, ko bi jih vrednotili tako, kot vrednotimo tudi druge delavce v proizvodnji, znanosti, umetnosti itd. Kulturni odnos do ljudi, ki opravljajo pomembne družbene funkcije, ne dovoljuje niti prostostnih napadov, niti slepega spoštovanja in političnega biokliama. Kultura političnega vedenja v samoupravi družbi terja preglednost nad opravljanjem nekega dela in pa do konca afirmirano individualno odgovornost za rezultate in ceno tega dela. Peter, Janez, Marija, so krivi za nekatere slabosti, ne pa neki imaginarni »krogje, udeležniki, skupine« itd.

VINKO OŠLAK, Na Parli, Prevalje

Odmevi na:

Ponoči delamo, podnevi spimo

(Delo, 3. julija)

Tone Prijatelj je v članku »Ponoči delamo, podnevi spimo« izrazil mnenje, da moj prispevek v Delu z dne 26. 6. 1971, ki obravnava nočno delo šenske mladine, predstavlja stvari le s teh nološke in morda s pridobitniške plat in jih zato preveč poenostavlja. Tone Prijatelj svojih ugotovitev ni nič ute-meljil, ker se, razen dveh konkretnih pripomb na moj članek, ukvarja v glavnem s drugimi vprašanji.

V prispevku s dne 26. 6. 1971 sem opozoril na nekatere temeljne in bistvene varoke obtožbe neustreznega stanja, ker sem trdno prepričan, da brez resnične ugotovitve in odprave glavnih in temeljnih varokov težkega stanja ne bomo ustrezno izboljšali. Ustrezno izboljšanje pa je le tisto, ki ne bo sopen prazdelo le tistih delavcev, ki še sedaj nosijo vse breme. Verbalno samarstvanje po reševanju problema prav nič ne koristi, čeprav je za mnoga ušesa zelo blagovestno in seveda tudi popularno. Brez odprave temeljnih varokov neustreznega stanja lahko problem rešimo le, tako, da bo ostalo mnogo delavcev brez dela, da bomo se nekaj tisoč ljudi več poslali po svetu in da bodo mnoge tovarne, v katerih so osebni dohodi ki itak bliže milošini kot resničnemu nagajevanju po delu, zasile v še težji položaj. Tone Prijatelj bi kot medicinale vendar moral razumeti, da vobčinski ni mogoče odpraviti brez pravilne diagnoze in na tej stični terapije.

Konkretno se Tone Prijatelj dotika dveh vprašanj iz mojega prispevka. Prvi, da ga ne prepirajo moje navedbe, da je pri dobri organizaciji dela razlika v produktivnosti med izmenami minimalna ali pa je sploh ni, in da je z ekonomskega stališča gledano stroje treba čim bolj izkoristiti, čim dražji so. Obe ti trditvi sta prav toliko dokazani, kot je na primer dokazano, da jetiko povzroča bacil. Če Tone Prijatelj teh dokazov ne pomena, ga njegovo neznanje ne opravičuje na poskušajo o tem dajati avtoritativna mnenja. Ko sem bil star 15 let, sem že prvič delal v treh izmenah. Norme so bile v vseh treh izmenah enake in smo jih delavci tudi približno enako dosegali ali presegali, če smo hoteli normalno zaslužiti. Tako je tudi sedaj v vseh tovarnah, kjer se dela v izmenah. Vsaka kolikor toliko organizirana tovarna ima o tem vrsto konkretnih podatkov. Navedeni pa so tudi v literaturi. Res pa je, da je za večino ljudi, delo ponoči bolj naporno (posebno se, če niso naspali), počutje je praviloma manj ugodno, verjetno je možnost določenih obolenj večja itd. To pa so še vprašanja, o katerih je verjetno tudi Tone Prijatelj lahko kvalificirano razpravljal, če bi se vane poglubil in se v svoji razpravi omejil na področje, ki ga pozna, ne pa, da je v nekaj stolpcih poskušal povedati vse, kar je kdajkoli bral, slisal ali domneval.

Kar pa se tiče vprašanja izkoriščanja dražjih strojev, to je stvar najbolj preproste rentabilnostnega računa. Vsak kmet ve, da mora zelo točno kalkulirati, koliko ur na leto mora obratovati traktor, če noče, da mu prinaša izgubo. Zelo malo skrbi pa ima s tem, koliko časa uporablja, denimo, kladivo za klepanje kose.

Ne vem sicer točno, kaj je Tone Prijatelj mislil s »vpridobitniškima stališčem«. Če misli to, da sem izhajal iz preproste dejstva, da tovarne in delavci v njih delajo po »vpridobitniškem principu«, to je, da morajo sredstva za lastne potrebe in za mnoge dodatne zaslužiti z delom, ki ga verifikira trg, potem ima prav. Trdo morajo zaslužiti denar zase in za vse davke, prispevke, članarine itd. Trdno sem prepričan, da bi tudi tovarne, če bi imele od prispevkov, davkov, pavalov, članarin, proračunskih dotacij itd., ne čakale na nasvete raznih prijateljev, ampak bi nočne izmene še danes ukinitile. Verjetno bi si postala tako, kot so si mnogi drugi, ki so objektivno v takem položaju, da so si lahko.

FRANC UREVC, Ljubljana

Uvoz narašča, izvoz upada

(Delo, julija)

Vsekakor je la pojava močna komponenta (ne)stabilnosti dinarja. Zasedim tudi česte pritombe domačih proizvajalcev, da se trgovina ni zainteresirana za prodajo njihovih izdelkov, ker pač ima pri uvoženih izdelkih višjo maržo kot pri izdelkih domačih proizvajalcev. Če je resnica takšna, se sprašujem, zakaj ne sprememmo predpisov o maržah tako, da bi bile marže na uvoženo blago nižje od marž na domače blago, zaradi česar bi bila trgovina zainteresirana, da ponudi kupcu (tudi) domače blago, uvoženo blago pa le še zaradi pospešitve izlaza. S tem bi prihranili marsikake dolare, domačim proizvajalcem pa bi se povečala zaposlenost in dohodek.

Pri nas zelo veliko apeliramo na »svetost«, vendar pa menim, da posem lučurno, če takšni apeli niso podkrep-ljeni s konkretnimi konsekvencami, kot so na primer pozitivni predpisi, za ktere je poskrbeteljno, da se dosledno izvajajo.

Vodenje gospodarskega sistema države je danes že tako zapleteno, da uspešnosti ni zagotovljena še s samim samoupravljanjem in kakšnimi velikimi reformami, pač pa s permanentnimi, MANJSIMI in večjimi, dobro premišljenimi korektivnimi usmerjanja razvoja gospodarstva in politike, pri čemer mo-

ra biti politika praviloma podrejena gospodarstvu in ne obratno.

MILAN KNEZ, Ljubljana

Zanima me, ali smo kot posamezniki in kot celovita družba nemočni ob vsem tem, kar se dogaja okoli nas. Ob zadnji denarčnici, dinarja se zapisali, da sedaj ne bo mogoče uvažati vsega po vrsti in to zaradi smanjane plačilne vrednosti dinarja. To naj bi bila hitra tudi zaščita domačih izdelkov na domačem trgu. Znova in znova lahko ugotavljamo, da uvoza stalno narašča, da se trikrat presega vrednost izvoza. Nema-lokrat sem ob nakupovanju drobnih stvari presenečena, ko opazim napise Made in Hungary, Germany, Japan, Hong Kong itd. Ali te oznake res zagotavljajo kvaliteto, ali so ti izdelki mogoče res toliko cenejši od domačih, da opravičijo nakupovanje za naš trg? Tu mislim na najrazličnejše izdelke, na primer kemične sumčnike, garniture za badminton, tekstil, čevlje (iz ZDA) in še celo vrsto predmetov, ki jih domače tovarne še kvaliteto izdelujejo. Prav, da se naprej uvažamo razne izdelke kovinske industrije in druge, češar doma nimamo ali kar doma ni mogoče kvaliteto izdelati, drugače pa naj bi se družba razvala po navodilih, ki veljajo za vsakega posameznega državljanja: Hraniti in narje, odpove; se nepotrebnemu, če hoče doseči stabilizacijo in meseca v mesec. V boljših časih misli na slabše, ki se lahko pridejo. Hraniti, če hoče prihraniti kaj za večje nakupe, ne zanašaj se na kredite, ki ti jih ponujajo še v vsaki trgovini.

Hvalimo se z dobrim standardom, a to je največkrat le fasada. Za njo je labirint beršne zadolženosti. Nepremisljeno, neodgovorno se otrešamo odgovornosti in tako je delovni človek lahko upravičeno zmeden, ko se sprašuje, zakaj tako. Kdo je odgovoren, da od be-ded nikakor ne moremo preiti k de- janjem?

ANICA BALANTIC, Kriševce pri Stahovici

„Delo“ po dinar

(Delo, 17. julija)

V odgovoru na nedavno v Ljubljanskem »Delu« objavljeno novico o neizogibnosti podražitve dnevnega časopisa se bralec Leopold Stemberger na prvi pogled natno čudi, ne na potrebo po podražitvi, temveč nad podatkom, da časopis ne prejema nobene dotacije. Ni mu, pravi, jasno, če nekdo drug tega ne plača, odkod tedaj številne novice v slopu »...tovarš...« sprejel gospod... in v daljšem pogovoru s njim da... in daljšem dvostranskem pomenak, kakršna običajemu kupcu časopisov malo pomenijo. Če so polinfor-macije v tem slopu potrebne zaradi si- ših javnih interesov, potem, po pravilu, da vsak pokrije svoje stroške, mora tisti, kateremu so takšne novice potrebne, to tudi plačati. Za pavilionsko hudo-mišna ugotovitev z očitnim globljinim pomenom od izrečenega pa veljuje vsaj vprašanje, komu je v trdnih okoliščinah tisk odgovoren.

Če na nedavnem sojenju New York Timesu terečna deficitna, da je bistvo novinarstva v tem, da je informacija dostopna, tudi ni idealna, potem v vsakem primeru dopolnena z odgovorom bralec Dela, odkrita pomen lažrne in kvalitete informacije, pa tudi njeno zvezo s čeno časopisa.

EKONOMSKA POLITIKA, 19. julija

Kdo je prizadet?

(Delo, 17. julija)

V svojem zapisu »Kdo je prizadet?« v »Delu« 3. julija 1971 sem izrazil željo, da bi rad dobil nekaj nekaj posajnih v zvezi s člankom »Proti kolonialističnemu guhu« objavljenem v »Politiki« 19. junija 1971. Menil sem, da bi bila ta pojasnila vsekalor zanimiva tudi za slovensko javnost.

Za kaj gre, nam je dovolj obsežno obrazložil Aco Pasternjak s člankom v »Delu« 13. julija 1971 pod naslovom »Gospodarski kriteriji Svetovne banke za kredit Bernardina« s podnaslovom: Hoteljski kompleks Bernardin bo preizkusil kamen sodobnega poslovanja v jugoslovanskem turizmu — Stroge gospodarske norme Svetovne banke — Projektant, izvajalec in opremljevalec bo izbran z mednarodnim natečajem.

Moja vprašanja so bila naslovljena tako na avtorja članka v »Politiki«, kakor tudi na prizadete gospodarske organizacije in osebe. Kot avtor članka v »Politiki«, ki zanj niti nisem natančno vedel, niti me ni zanimalo, kdo je, ker obstajata dva arhitekta Eda Ramkarja, se je javil Eda Ramkar ml., s »Pol-jasnilom« v »Delu« 17. julija 1971 in uzel stvar osebno. Toda ne gre za osebo, ampak za stvar.

V članku v »Politiki« je imenovan avtor vprašanje Bernardina »sklanten primer« in dodal vrsto obtožb, ne da bi jih utemeljil, kerji propagandni tribov, ki so tako obračunani, da jih ima Ame-riški inštitut za pobujanje propagande razvurate kar po številkah kakor stare sale (ponujajoč vsemu in vsi vemo, pretirano sklicevanje na neko občo pri-mano vrtilno v našem primeru na od-govornost pred službo) pač ne moremo sprejeti kot zadostno utemeljitve. Namesto da bi odgovoril vsaj na eno mojih vprašanj, je Eda Ramkar ml. dodal v »Poljasnilu« še nova namigova-nja in nerazume. Bravot »Delu« in »Po-litiki« bode gotovo razumeli, da se ne tako nespodobno nizek ravnanje vprašanja pač ne morem spuščati. Vsekakor pa ostajajo moja vprašanja odprta.

MARIJAN KORJI, arhitekt, Ljubljana

TAJNI DIPLOMATSKI SESTANEK V PEKINGU
Posebni zunanje-politični svetovalec predsednika ZDA dr. Henry Kissinger (levo) in kitajski premier Ču En Laj med nepričakovanim srečanjem v Pekingu.

Znanstvenik, ki je prišel iz mraza

Sovjetski begunec Nikitrin je z avtomobilom drvel iz Pariza proti severu — Diplomati nadzorovali cesto na Orly in Bourget

Nekoliko osivel, plečat enainšestdesetletnik ustavi taksi pred skromnim hotelom na desnem bregu Seine; izstopi na Trgu republike, kupi razglednice in sede na teraso majhne kavarne. Napiše tri razglednice — ženi, sinu in hčerki — v Sovjetsko zvezo. Potem znova sede v taksi. Ko se preprča, da mu nihče ne sledi, se pusti zapeljati na veleposlaništvo Združenih držav Amerike.

Pri Američanih ni ostal dolgo. Zelo obzirno so mu povedali — to je vprašanje taktike — da bi bilo bolje, če bi se zglasil na kakem prijateljskem veleposlaništvu. Britansko veleposlaništvo je blizu, na Saint-Honoré, toda mož vseeno pokliče taksi. Na obrazu se mu sreci mir obupanca, ki ve, da pušča za seboj prav vse. Toda vse je zrelo premislil in njegova hladnokrvnost preseneča njegove angleške sobesednike. Moškar pokaže, da je svržena osebnost v svetu manosti in raziskovanja. Britanci ga najprej prepričujejo, naj se vrne v svoj hotel in v Sovjetsko zvezo, a naj dela za avtoritativni svet: konec koncev je bil naj-

Angleži so se odločili, da Francosom ne bodo ničesar razkrili, dokler mož ne bo varno vkroan na trajekt, ki ga bo popeljal preko Rokava. Britanci so oklevali in se spraševali, kaj bodo storili Francozi, ko bodo izvedeli, za kaj gre. Konec koncev so Kitajcem izročili preprostega kitajskega znanstvenika, ki se je hotel izogniti kitajskim oblastem. Britanska vlada je menila, da bi se francoska vlada utegnila odločiti, da vrne Sovjetom tako važno osebnost. Skratka, njihovi dvomi so bili tako globoki, da so se odločili tvegati diplomatski škandal.

Britanci so vedeli, da imajo opravka z neko važno osebnostjo, niso pa vedeli točno, kako važna je ta osebnost: v Pariz je prišel s »stupoletovom« (Anglosasi so ga krstili za »konkordiskije«) na uradno otvoritev letalskega salona na letališču Bourget. Visoki funkcionar je, znan ne samo široki publiki, marveč tudi specialnim službam. Toda bilo je videti, da mož dobro pozna Britanijo. Rekel je, da je pred vojno študiral v Cambridgeu. Na britanskem veleposlaništvu v Parizu, kamor je prišel brez prtljage, je pokazal samo prsiške zelo visokih sovjetskih odlikovanj; med njimi je tudi šeroh Sovjetske zveze. Na hitro je tudi razložil, zakaj je prišel.

V Parizu in na poti v London je razložil, da je pobegnil predvsem zato, ker mu je dovolj birokratskih sil; ker se ne more več svobodno posvečati raziskovanjem, za katere se še čuti sposobnega; ker da je pod neenim nadzorom; ker vedno in na vsakem koraku zadene ob nesposobni aparat, ki ne razume njegove znanstvene govorice, niti ne dojema razsežnosti njegovega znanja, pa ga zato sili k znanstvenim programom, ki se zdijo njemu neuresničljivi. Skoraj tri tedne je izginotenje tega moža ostalo strogo varovana tajnost. Seveda, dva ali tri dni po prebegu, je uradnik sovjetskega veleposlaništva sporočil francoskim oblastem, da je mož izginil: morda so ugrabili nekakega sovjetskega turista, je pojasnil.

Obveščevalna igra S.D.E.C.E.

Ko je britanska vlada obvestila francosko o tem, kaj se je zgodilo, ta ni napravila drame. Na S.D.E.C.E. in D.S.T. (različni veji francoske obveščevalne službe) so Angleže razumeli. Razen tega pa so se odahnil, ker so lahko Sovjetom povedali, da o celi stvari niso ničesar vedeli, ne posredno ne neposredno.

Bomba je eksplodirala 19. junija: namerna indiskretnost pri francoski agenciji AFP je razkrila zadevo, ali bolje, del te zadeve. Najprej je bilo rečeno, da je sovjetski znanstvenik najprej zasledil azil v Franciji; to je slegeno. Mož ni maral v nobernem primeru imeti opravka s Francozi. Potem je bilo rečeno, da je odstopoval v London preko Bruslja in to s helikopterjem. Tudi to je bilo seveda izjano.

Vse se je odvijalo, kot da bi francoska stran na vsak način hotela zabrisati sledove. Zakaj? Francoske obveščevalne službe, ki jim pogosto očitajo, da so nesposobne, ali vsaj nedoraste, so skušale pred najvišjimi instancami svoje dežele prikriti okoliščino, da niso bile obveščene, da je pobegnil pomemben sovjetski znanstvenik. Možno je tudi, da je šef S.D.E.C.E., Alexandre de Menerches, čigar žena je Angležinja, in ker ima pomembne zveze v ameriških krogih — hotel biti britanski partner kljub svoji odsotnosti pri vsej zadevi. S tem, ko je bila razširjena verzija o pobegu preko Bruslja, so bili začetni prvi protagonisti pobega, na nasprotni strani pa

je obstajal dvom, ki je oteževal preiskavo s sovjetske strani. V odnosih med obveščevalnimi službami so take stvari v navadi. Preden je vajuje S.D.E.C.E. prevzel v roke de Menerches, je anglosaksonski tisk zelo grdo pisal o tej veji francoske obveščevalne službe... V tej aferi pa je S.D.E.C.E. igral prefinjeno igro, vredno najboljših tradicij Intelligence Servicea.

Možno je tudi, da so de Menerches in vodilni ljudje iz D.S.T. — ogorčeni, ker je bil na Orlyju »zajeti« Kitajec izročeno nazaj — na dvomim in prefinjen način hoteli namigniti francoskim politikom, da ne Britanija ne Zdržene države Amerike ne marata imeti nobenega opravka s Francozi, kadar gre za takšne zadeve. Skratka, S.D.E.C.E. je moral vzdigniti svojo ceno in svoj ugled v očeh CIA in britanskega Intelligence Servicea, kjer so že nekaj časa pričrli, da je francoska obveščevalna služba preprežena z dvojnimi agenti, ki delajo za Vzhod. Obveščevalna služba dokazuje svojo sposobnost ne samo takrat, kadar deluje, ampak tudi takrat, kadar zna mirovati... Skratka, francoska stran ni protestirala na britanskem veleposlaništvu, ker je na francoskih tleh izkazalo sovjetskemu državljanu svoje kavalitstvo.

Zakaj vsa ta zmeda in ta skrivnostnost? Zato, ker se begunec, ki ni niti pomočnik ministra, niti skromni tehnik, imenuje Ignatij Aleksandrovič Nikitrin. Do maja je bil desna roka, zaupnik in najboljši sodelavec Sedova, to je, očeta »Soljuza«. Njegov pobeg bo vplival na zgodovino sveta.

V smrtni nevarnosti

Kaj ve Nikitrin, lahko presodijo samo njegovi ameriški kolegi, kajti samo Zdržene države se ukvarjajo z vesoljskimi programi, tako kot Sovjetska zveza. Kaj kor se ališ nedosledno, bo imel pobeg pozitivne posledice na sovjetsko-ameriške razgovore o SALT v Helsinkih in na razgovore o omejitvi oboroževanja. Nikitrin bo lahko potrdil ali postavil v pravi okvir nekatere sovjetske trditve o kontroli nad vesoljem. Pogovori o SALT prehajajo v odločilno fazo. In v ameriških krogih so optimistični glede uspeha teh pogajanj.

Pobeg Nikitrina je v določenem smislu podoben aferi Fuchs, v obratnem smislu seveda. Fuchs je v svojem času prispeval k temu, da je bilo uspostavljeno »ravnotežje« med strahom: odločilno je pomagal sovjetskim atomskim programom, ko je posredoval Sovjetski zvezi zahodne skrivnosti. Tudi Nikitrin prispeva k »ravnotežju« informacije na zelo specializiranem področju. Z njegovo pomočjo so Američani že zvedeli, ali pa bodo, skoraj vse o sovjetskem dolgoročnem vesoljskem programu, bodi v civilnih, bodi v vojaški smeri. Aduti v Helsinkih bodo torej močni.

Ignatij Aleksander Nikitrin se bo najbrž kmalu pod tujim imenom umaknil v zasebno življenje v kakem varnem kraju v ZDA: do konca življenja bo v smrtni nevarnosti. Razen tega bo njegov pobeg otežil potovanja drugih sovjetskih znanstvenikov po svetu.

V vsakem primeru je gotovo eno, namreč, da Nikitrin ni bil ne plačan ne kako drugače izigran. Njegov pobeg je vzbudil osumištev povsod, tako na Zahodu kot na Vzhodu. Veliki dobitnik v tej aferi je Intelligence Service. Gledano z ameriškega vidika je to pozitivna točka za Intelligence Service, na katerega je v petdesetih letih padla senca škandalov, ko sta pobegnila agenta dvojnika Philby in Blake.

Zastavlja se pa še vprašanje, kaj bi se bilo zgodilo, če bi se bil Nikitrin namesto na ameriško veleposlaništvo napotil na sedež D.S.T.? V krogih francoske obveščevalne službe, ki so izredno klepetavi, in ne samo v tujih sredinah v Parizu, pravijo: »Elizabetska palača bi dala ustrezna navodila in Nikitrin bi bil danes v Moskvi.

LEO STILTSKIN

LEO STILTSKIN
OBSERVATEUR

Pekinski sestanek Ču En Laj — Kissinger trajal dvajset ur

Tajinstvena misija zunanje-političnega svetovalca dr. Kissingerja v Pekingu — Predsednik Nixon zadovoljen z zapisnikom pekinškega sestanka

Delegacija na čelu z maršalom Jeh Čen-Jungom je pozdravila dr. Henryja Kissingerja in njegove pomočnike med prihodom v kitajsko glavno mesto, takoj zatem pa so odbrzeli proti rezidenci za goste v zahodnem predmestju Pekinga. Od tedaj dalje je bil obisk, ki je trajal 49 ur, posvečen težkemu delu — razen jutranjega obiska »prepovedanega mesta«.

»Skorajda vsako uro, ko niso spali,« je povedal nek človek iz Bele hiše, »so preželi v razgovoru s Ču En Lajem in njegovimi štirimi pomočniki v rezidenci za goste in v veliki dvorani ljudske palače.« Vsaka stran je govorila svoj jezik. Čelo obroki, ki so bili razkošni, sestavljeni iz več jedi, in prekinjani z medsebojnimi zdravicami, niso prekinili pogovora, ki je bil »deloven« in neobremenjen s polemikami. Dva Kissingerjeva pomočnika sta neprestano zapisovala razgovor, ki je trajal približno 20 ur, zapisovala dialog skorajda dobesedno, in prepiše je bil pripravljen za predsednika. Kissingerjeva ekipa se je 11. julija vrnila v Pakistan, ko je bilo delo opravljeno (ko je bil Kissinger v Pekingu, so ZDA odstranile nadaljnje ovire v trgovanju z LR Kitajsko).

Kissinger se je takoj po vrnitvi v domovino odpravil na tridnevno posvetovanje s predsednikom in državnim sekretarjem v zahodni Beli hiši v San Clemente. »Predsednik je prebral vsako besedo pekinškega zapisnika,« je povedal nekdo.

Z izidom pogovorov med Kissingerjem in Ču En Lajem je bil očitno zadovoljen, čeprav predsednikov tiskovni predstavnik ni maral razkriti, o čem sta razpravljala, in je povedal le to, da sta se dogovorila za Nixonov obisk. Takrat je predsednik začel sestavljati prvi osnutek svojega govora. Američani niso nič sumili in so bili prepričani, da so bila srečanja v San Clementeju posvečena pretresu vietnamske politike ameriške administracije in razširitvi zunanje-političnega obzorja.

Ko pa sta v Belo hišo na zahodu države priletela dva najpomembnejša sestavljaka Nixonovih govorov, so časniki začeli razmišljati, da se pripravlja kak večji govor o pariških mirovnih pogajanjih. V pripravi, da bi časniki zmešali štrono — to naj bi bil hkrati nauk, da administracija kljub »nezgodbi«, ki se ji je primerila s taj-

nimi dokumenti Pentagona o vietnamski vojni, še zmeraj zna varovati predsedniške skrivnosti — so tiskovnemu sekretarju Bele hiše Ronu Zieglerju naročili, naj izjavi, da Nixon nikakor nima namena, da bi v kratkem imel kak govor.

Sele nekaj ur pred govorom se je začelo jasnit, kaj se pripravlja. William Rogers je naredil prvi korak — telefoniral je veleposlaništvom devetnajstih držav, o katerih je administracija menila, da jim mora vnaprej zaupati, da bo Nixon govoril. Čeprav sta bila na govor opozorjena tako Taiwan kot LR Kitajsko, pa je južnovietnamski predsednik Nguyen Van Thieu izvedel za predsedniško skrivnost sele tedaj, ko ameriški vojski na bojišču — po radu oboroženih sil ZDA. Tudi članom kongresa so namignili le to, da bo predsednik dal po televiziji kratko izjavo, ki pa bo izredno pomembna. Tako je bilo presenečenje popolno, ko se je predsednik s helikopterjem pripeljal pred televizijsko studijo NBC v predmestju Los Angelesa, da bi svetu sporočil nepričakovano novico.

Newsweek

Zanimivost „Apolla 15“: avto na luni

David Scott in James Irwin bosta vozila „Rover 1“ po vijugastih cestah v Morju deževij

Njegova teža je skorajda 240 kilogramov, življenjska doba na Luni najmanj 78 ur in povprečna hitrost približno 15 kilometrov na uro: »Rover« je avtomobil, zgrajen za vesoljsko vožnjo po skrivnostnem svetu Lune, kjer bo lahko premagoval ovire, visoke 80 centimetrov, vozil preko vzponov z nagibom 20 stopinj ali preko razpok s širino 70 centimetrov.

NASA se je odločila za vesoljski eksperiment z lunarnim avtomobilom »Rover« predvsem zato, da bosta lahko David Scott in James Irwin opravila obsežnejši program znanstvenih raziskovanj, obenem pa bosta popravila vse dosedanje »svetovne rekorde« na Luni: trije vesoljski izleti bodo trajali skupaj 1.200 minut in njuna vesoljska transverzala bo dolga 37.170 metrov; zasedaj sta »svetovna rekorderja« Alan Shepard in Edgar Mitchell z »Apolla 14« s 555 minutami vesoljskega sprehoda in 4.190 metri prehojene poti po Lunini površini. In prav zaradi fizične izterpanosti sta Alan Shepard in Edgar Mitchell omagala, še preden sta izpolnila svoj program v planinskem svetu Fra Mauro.

kot v normalnih okoliščinah na Zemlji; gravitacijska teža na Luni je samo šestina tiste, ki jo občutimo na našem planetu; temperaturne razlike vplivajo na posamezne elemente, vgrajene v lunarni avtomobil »Rover«; David Scott in James Irwin bosta tokrat vozila v skrivnostnem svetu brez magnetnega polja in v trdem vakuumu. In prav zaradi takšnih okoliščin je seveda polet »Apolla 15« še precej zanimivejši, toda NASA je prav zaradi varnosti tokrat omajala akcijski radij David Scotta in Jamesa Irwina z »Roverjem 1« na pet kilometrov, pravzaprav na tisto distanco, za katero menijo, da bi jo astronauta lahko tudi prehodila, če bi prišlo do okvare na prvem lunarnem avtomobilu.

Mobilnost, pogonska moč, navigacijska tehnika, komunikacijski radij, vse je načrtovano z izredno pazljivostjo, da bo ustrezalo različnemu okolju, od izstrleive v Cape Kennedyju do vožnje na Lunini površini: gravitacijske sile med izstrleivostjo so 12,5-krat močnejše

INTERNATIONAL
Herald Tribune
Published by The New York Times and The Washington Post

The New York Times

TRIUMFALEN POVRATEK V SAN CLEMENTE

Ameriška zunanje-politična akcija desetletja je očitno uspešna: predsednik ZDA Richard Nixon je v svoji kalifornijski rezidenci z navdušenjem pozdravil svojega »sodposlanca« v Pekingu dr. Henryja Kissingerja.

OČE »VESOLJSKEGA PROGRAMA SOJUZ«
Sloviti sovjetski znanstvenik Leonid Sedov

boljši zahodni agent polkovnik Pekovski. Toda mož odloči. Hoče odpotovati — in to takoj. Čez eno uro — pojasnjuje — bodo že opazili mojo odsotnost.

Brez diplomatskih zapletov

Britanci se odločijo, da bodo ukrepali hitro in diskretno. Veleposlanik Christopher Soames je nase prevzel odgovornost za to, da so Francoze obvestili o dogodku veliko pozneje. Ne, posebnega vojaškega letala ne bodo poslali. Tudi ne bodo pospremili tega moža na Orly ali na Bourget, da bi sedel na letalo redne linije. Izbrali so bolj počasno, zato pa bolj zanesljivo prometno sredstvo: bolj zanesljivo zato, ker ne bode v oči.

Mož se je odpeljal proti Boulognu v avtomobilu, ki ga je vozil britanski diplomat, spremljal pa ga je mlad atlet, očitno dober igralec rugbyja. Spremlja jih še en avto. Seveda so možu izdali potni list britanskega poslovnega človeka. Ljudje iz prvega avtomobila so zapeljali na zadnji trajekt, ki je iz Boulogna odpeljal istega dne. Predvidene ukrepe, ki so jih storili, je lahko razumeti. Medtem ko je begunec z avtomobilom drvel po cesti proti severu, je kakih 80 funkcionarjev sovjetskega veleposlaništva nadzorovalo ceste na Orly in Bourget. Naročilo, ki so ga prejeli, je bilo jasno: moža je treba preprečiti na sovjetsko veleposlaništvo v Rue de Grenelle.